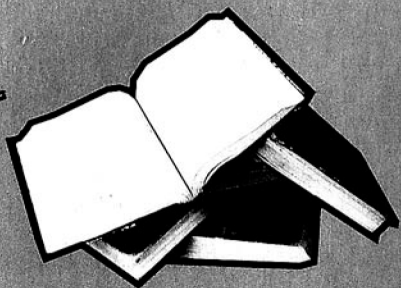
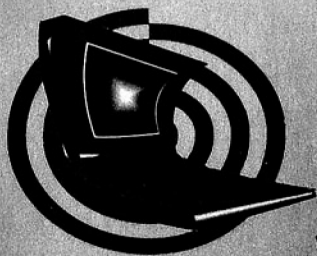

ISSN 2219-5882

KİTABXANAŞÜNASLIQ VƏ İNFORMASIYA

Elmi-nəzəri və praktiki jurnal

№2 (11)

2013

KİTABXANAŞÜNASLIQ VƏ İNFÖRMASIYA

ELMİ-NƏZƏRİ VƏ
PRAKTİKİ JURNAL

№2 (11)

*“Kitabxanaşünaslıq və informasiya” jurnalı
08.10.2010-cu il tarixində Beynəlxalq ISSN
Mərkəzi (Paris, Fransa) tərəfindən
2219-5882 sayılı nömrə ilə ardı davam edən
nəşrlərin beynəlxalq reyestrinə daxil edilmişdir.*

19969

Bakı – 2013

Founder and
Editor-in-chief:

Abuzar KHALAFOV
*Honoured Science worker,
Academician of International
Information Academy by UNO, Doctor of
History professor*

Assistant editor-in-chief:

Knyaz ASLAN
*Doctor of Philosophy
(of Pedagogy),
associate professor*

Executive Secretary:

Parviz KAZIMI
*Doctor of Philosophy
(of History)*

БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ И ИНФОРМАЦИЯ

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ
И ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№2(11)

Журнал «Библиотековедение и информация» включен
Международным Центром ISSN (Париж, Франция)
в продолжающиеся издание международного
реестра под номером 2219-5882 с 08.10.2010

Editorial board:	Tuncel Acar, <i>Director of the National Library of Turkey</i>
	Catherine Nikonorova, <i>doctor of philosophy, professor, vice-director of Russian State library</i>
	Yildiz Bakashova, <i>doctor of philology, professor, director of National library of Kyrgyzstan</i>
	Azad Qurbanov, <i>Doctor of Philosophy (on Physico-mathematical)</i>
	Aybaniz Aliyeva-Kangarli, <i>Doctor of Philology, director of Scientific library of Azerbaijan National Academy of sciences</i>
	Khalil Ismayilov, <i>Doctor of History, professor</i>
	Bayram Allahverdiyev, <i>Doctor of History, professor.</i>
	Karim Tahirov, <i>Doctor of Philosophy (on History), Chief of the National library of Azerbaijan</i>
	Mayil Ahmadov, <i>Chief of the Presidential Library</i>
	Latifa Mammadova, <i>Doctor of Philosophy (on History), Chief of the division at Ministry of Culture of the Azerbaijan Republic</i>
	Irina Juravleva, <i>Director of Central Scientific Library of Kharkiv National University V.N.Karazin</i>
	Vladimir Klyuev, <i>Ph.D., professor of</i>
	Dr. Tunchel Yilmaz, <i>Ph.D., vice president of library and archival services TBMM</i>
	Hodchaev Asadjon Azadbekovich <i>Director of the National Library. Alisher Navoi in Uzbekistan</i>
	Nadir Ismayilov, <i>Doctor of Philosophy (on Pedagogy)</i>

Journals have been registered in the Justice Ministry of the Azerbaijan Republic.
Certificate 3135. 16.03.2010.

Address of the editorial office: Baku city, Az1148., Z.Xalilov street, 23
Baku State University, the 2nd teaching building, floor 4, Room 410
telephone: 439-03-66; (050) 365-48-41
№2 (11), may-september 2013

© "Library study and Information", 2013, №2(11).

Баку - 2013

KİTABXANA İŞİNƏ DAİR HEYDƏR ƏLİYEV
İDEYALARI UĞURLA DAVAM EDİR

A.A.XƏLƏFOV
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri,
Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri doktoru, professor
 axelevov@mail.ru

Məqalədə Heydər Əliyevin kitab və kitabxana işi haqqında ideyaları və onun prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməsi və daha böyük müvəffəqiyyətlər qazanması geniş elmi sənədlər əsasında təhlil edilib ümumiləşdirilmişdir.

Açar sözlər: kitabxanaçılıq ideyaları, milli ideologiya, azərbaycançılıq fəlsəfəsi konsepsiyası, informasiya cəmiyyəti, kitabxana işinin informasiyalaşdırılması

Xalqımız XX əsrin dahi şəxsiyyətlərindən biri, türk dünyasının böyük oğlu, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı, fenomen şəxsiyyət, ümummillî lider, ulu öndər Heydər Əliyevin 90 illik yubileyini böyük təntənə ilə qeyd etməyə hazırlaşır. Müasir tariximizin olduqca mürəkkəb, çox məsul dövründə 33 ildən artıq Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etmiş, ölkəmizin iqtisadi, siyasi, mədəni və beynəlxalq həyatına misilsiz töhfələr vermiş, respublikamızı keçmiş Sovetlər Birliyinin və dünyanın qabaqcıl ölkələri sırasına çıxarmış, XX yüzilliyin axırlarında xalqımıza nəsib olmuş müstəqilliyi qoruyub saxlayan Heydər Əliyev 33 illik siyasi rəhbərliyi dövründə böyük təşkilatçılıq, nəhəng quruculuq işləri ilə yanaşı, zəngin elmi-nəzəri və mənəvi irs qoyub getmişdir. Bu zəngin irs içərisində kitab və kitabxana işi haqqında böyük elmi əhəmiyyət kəsb edən dərin fikirlər, ideyalar və anlayışlar geniş yer tutur. Heydər Əliyevin olduqca mənalı, zəngin həyat təzi ilə tanışlıq, onun uşaqlıq və tələbəlik illərinin təhlili göstərir ki, o, böyük kitab həvəskarı və mütaliəçisi olmuş, mənəvi həyatında mühüm hobbilyə çevrilən kitab onun ən çox sevdiyi dostu və daimi yol yoldaşı olmuşdur.

Hələ uşaqlıq və gənclik illərindən öz fitri istedadı, bilik səviyyəsi, əməksevərliyi ilə fərqlənən balaca Heydər öz yaşlıları içərisində kitab sevmə, mütaliəyə xüsusi maraq göstərən bir şagird kimi diqqəti cəlb edirdi.

XX əsrin 30-cu illərində Naxçıvan şəhərində orta məktəbdə oxuyarkən Heydər Əliyevin müəllimi olmuş Bakı Dövlət Universiteti Mexanika-riyaziyyat fakültəsinin professoru, görkəmli pedaqoq, alim, zəhmətkeş müəllim Tofiq Bektaşinin söhbətlərini xatırlatmaq istəyirəm. O, söyləyirdi ki, Heydər

Учредитель и главный редактор:	Абузар ХАЛІФОВ Заслуженный деятель науки, Академик Международной Информационной Академии при ООН, доктор исторических наук, профессор
Зам. главного редактора:	Князь АСЛАН Доктор философии (по педагогическим наукам), доцент
Ответственный секретарь:	Парвиз КАЗЫМИ Доктор философии (по историческим наукам),
Редакционная коллегия:	Тунджел Ачар, директор Национальной Библиотеки Турции Екатерина Никанорова, доктор философских наук, профессор Йылдыз Бакашова, доктор философских наук, профессор Азад Гурбанов, доктор философии (по физико-математическим наукам) Айбениз Алиева-Кенгерли, доктор филологических наук Халил Исмаилов, доктор исторических наук, профессор Байрам Аллахвердиев, доктор исторических наук, профессор, Заведующий кафедры Библиотековедение Керим Тахиров, доктор философии (по историческим наукам) Директор Национальной библиотеки Азербайджана Манл Ахмедов, Директор Президентской Библиотеки Лятифа Мамедова, доктор философии (по историческим наукам) Ирина Журавлева, директор Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета имени В.Н.Каразина Владимир Ключев, кандидат педагогических наук, профессор Тунджер Йылмаз, зам.директора Парламентской Библиотеки Турции, доктор философии Асаджон Ходжаев, директор Национальной Библиотеки Узбекистана им. А.Навои Надир Исмаилов, доктор философии (по педагогическим наукам)

Журнал зарегистрирован в Министерстве Юстиции Азербайджанской Республики.
Свидетельство № 3135.16.03.2010.

Адрес редакции: г. Баку, Az1148., улица З.Халилова, 23
 Бакинский Государственный Университет, учебный корпус №2, 4-ый этаж, комната № 410
 Телефоны связи: 439-03-66; (050) 365-48-41
 №2 (11) май-сентябр, 2013

© "Библиотековедение и информация", 2013, № 2 (11).

Əliyev çox ciddi, istedadlı, intizamlı, nəzakətli, bütün fənlərdən “beş” qiymətlərlə oxuyan, özünü yaşlılara xas olan tərzdə aparən, davranışı, danışığı qabiliyyəti, zəngin biliyi, bacarığı ilə öz yaşadlarından fərqlənən bir şagird idi. Yüksək səmimiyyəti, təvazökarlığı və utancaqlığı onu məktəb kollektivinin sevimlisinə çevirmişdi.

Professor Tofiq Bektəşi danışdı ki, Heydər Əliyev kitabı, mütaliəyə böyük maraq göstərirdi. Həmişə onun əlində yeni-yeni kitablar görmək olardı. Dərslərini hazırlayarkən dərslərlə yanaşı əlavə ədəbiyyatdan da istifadə edərdi. Dərslərə cavab verərkən təkmil olmağı, məntiqi ardıcılığa, tapşırığın mahiyyətinin açılmasına ciddi fikir verməsi ilə müəllimlərinin məhəbbətini qazanmağa müvəffəq olurdu. İstedadlı şagird olmasında ona mütaliə etdiyi kitablar xüsusi köməklik göstərirdi. Onun maraq dairəsi çox geniş idi. Məktəb kitabxanasında olan kitabların azlığı onu təmin etmədiyindən Naxçıvan şəhər kütləvi kitabxanalarından da istifadə edirdi. Mən onunla söhbət edərkən bədi ədəbiyyata və dövrü mətbuata böyük maraq göstərdiyinin də şahidi olmuşdum. O, çox fəal şagird idi. Məktəbdə keçirilən dərslərdə və kütləvi işlərdə yaxından iştirak edir, müxtəlif mövzularda çıxışlar edirdi. Məktəbdə aparılan ictimai işlərə ciddi maraq göstərirdi. Yaxşı əl qabiliyyəti, rəssamlıq bacarığı olduğundan məktəbdə təşkil edilən bütün mədəni tədbirlərin, keçirilməsinə böyük köməyi dəyirdi.

Tofiq müəllim söyləyirdi ki, balaca Heydər bütün bu keyfiyyətləri onu məktəbin sevimlisinə çevirmişdi. Müəllimlər bir yerə toplaşanda ondan söhbət açır, məktəbin fəxri şagirdi kimi onu təqdir edirdilər. Demək olar ki, təhsili, məktəbi yüksək qiymətləndirmək, müəllimə hörmət bu dahi insanda elə uşaqlıq illərindən formalaşmışdı. Olduqca böyük zəhmət prosesində keçmiş uşaqlıq və gənclik illəri, təhsil aldığı doğma məktəb ona kamillik, müdriklik və zəka bəxş etmişdi.

Balaca Heydər inkişafında o dövrdə xüsusi diqqət yetirilən pioner hərəkatının xüsusi rolu olmuşdur. Naxçıvanda Pionerlər evində o, musiqi təhsili almış, tərda ifa etməyi öyrənmişdir. O, həmçinin şahmat oynamağı da bacarırdı. Gənc Heydər rəssamlıq və teatr sahələrinə də ciddi maraq göstərirdi. Hələ 14-15 yaş olarkən o, pionerlərin səhnələşdirdiyi M.F.Axundovun “Sərgüzeştə-vəzir-xani Lənkəran” pyesində baş rolda oynamışdı. 16 yaşında isə gənc Heydər V.Şekspirin “Hamlet” əsərində baş rolu ifa etmişdi.

Hər şeydən əvvəl isə ardıcıl kitab oxuması, mütaliə dairəsinin müxtəlifliyi və genişliyi onun dünya görüşünə bir natiq kimi formalaşmasına mühüm təsir göstərmişdi. Geniş və hərtərəfli mütaliəsi, həyatı dərk etmək, insanları dinləmək, başa düşmək, düşdüyü hər hansı mühiti düzgün, uzaqgörənliklə qiymətləndirmək qabiliyyəti ona bir universallıq, ensiklopedik zəka bəxş etmişdi.

Uşaqlıq və gənclik illərində əldə etdiyi nailiyyətlər tələbəlik və əmək fəaliyyətinin ilk illərində daha da təkmilləşmiş, gələcəkdə böyük şəxsiyyət, bacarıqlı, dövlət xadimi, görkəmli siyasətçi, xalqın taleyüklü problemlərinin həllində cəhəşümül xidmətləri olan dövlət başçısı kimi yetişməsinin təməli daşı olmuşdur. Sanki böyük yaradan Heydər Əliyevi öz mürəkkəbliyi, çətinliyi ilə fərqlənən XX əsrin ikinci yarısı üçün Azərbaycan xalqına xilaskar göndərmişdi. 35 il ardıcıl olaraq hakimiyyət sükani arxasında məharətlə dayanan, Azərbaycan xalqının, Azərbaycan dövlətçiliyinin xilaskarı olan bu böyük insan sevimli rəhbər imicini qazanmaqla dünya şöhrətli bir dövlət başçısı səviyyəsinə yüksəlmiş, görkəmli siyasətçilərin etiraf etdiyi kimi, Şərqi ulduzuna çevrilmişdir.

Heydər Əliyev çox mənalı, mürəkkəb, zəngin, keşməkeşli bir ömür yolu keçmiş, zamanın bütün burulğanlarından müvəffəqiyyətlə çıxmış, öz zəhməti, dərin zəkası, fitri qabiliyyəti ilə yüksək zirvələri fəth edə bilmişdi. Bu yüksək zirvənin yolları daşlı-kəsəklə olsa da onun polad iradəsi, dönməz xarakteri, işıqlı zehni, kamillik şəxsiyyət kimi böyüklüyü bu zirvəni fəth etməkdə ona köməklik etmişdir.

1991-ci ildə SSRİ dağılından sonra Azərbaycan xalqı illərdən bəri arzusunda olduğu müstəqilliyə çatdı. Ancaq bu müstəqillik Azərbaycan xalqına çox baha başa gəldi. Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayıraraq Ermənistanla birləşdirmək məqsədi ilə respublikamıza erməni təcavüzü başlandı. Dağlıq Qarabağ və ona bitişik olan rayonlarımız erməni faşistləri tərəfindən işğal edildi. Ölkədə hakimiyyət böhranı başlandı. Artıq 1993-cü ilin əvvəllərində Azərbaycanın bir neçə bölgəyə parçalanması prosesi təhlükəli həddə gəlib çatmışdı. Belə bir ağır şəraitdə Azərbaycan xalqı böyük müdrikliklə Heydər Əliyevi hakimiyyətə gətirdi. 1993-cü ilin əvvəllərindən başlayaraq ulu öndər həm ön, həm də arxa cəbhədə ciddi uğurlara nail oldu. Atəşkəs elan olundu, beynəlxalq siyasətdə respublikamızın xeyrinə mühüm dəyişikliklər baş verdi. Azərbaycan üçün böyük əhəmiyyəti olan beynəlxalq neft kontraktı imzalandı. Müstəqil respublikamızın dövlət quruculuğunun, gələcək inkişafının əsası olan ilk demokratik Azərbaycan Konstitusiyası qəbul edildi. Azərbaycan iqtisadi cəhətdən dirçəldi, rahat nəfəs almağa, öz daxili və xarici siyasətini daha böyük uğurla həyata keçirməyə başladı. Azərbaycanın tarixi həqiqəti olan müstəqilliyin əbədi və dönməz olmasında, xalqımızın əldə etdiyi böyük iqtisadi, siyasi və mədəni nailiyyətlərdə Heydər Əliyevin fəaliyyətinin həlledici rolu olmuşdur.

Heydər Əliyev respublikamıza rəhbərlik etdiyi dövrdə böyük dövlət xadimi kimi yüksək təşkilatçılıq, nəhəng quruculuq işləri ilə yanaşı olaraq, zəngin, böyük elmi-nəzəri, fəlsəfi və mənəvi bir irs də yaratmışdır. Bu irs qiymətli mənəvi sərvət kimi elmimizin və mədəniyyətimizin “qızıl fondu” na daxil olmuş, ölkəmizin gələcək inkişaf yollarını işıqlandırmışdır. Ulu öndərin

böyük siyasi, ideoloji və elmi-nəzəri əhəmiyyət kəsb edən mədəni irsi milli ideologiyamızın və azərbaycançılıq fəlsəfi konsepsiyasının məhək daşdır. Zamanın sifarişi, xalqın tarixi salnaməsi olan Heydər Əliyev əsərləri misilsiz perspektivlərə malikdir.

Heydər Əliyevin tariximizə, dilimizə, soykökümüzə, milli ideologiyamıza, dövlət quruculuğuna, elm və mədəniyyətin ayrı-ayrı sahələrinə həsr edilmiş dərin məzmunlu əsərləri gələcəkdə aparılan elmi araşdırmaların metodoloji əsasıdır. Bu əsərlər siyasi tarix, vətəndaşlıq, həmçinin dövlət quruculuğu dərslidir. Bu əsərlər zamanın sifarişi olduğundan zaman özü onları qoruyub saxlayacaqdır.

Heydər Əliyevin əsərləri rahat kabinetlərdə yaranmamışdır, böyük nətiqlik qabiliyyətinə, dərin zəkaya, məntiqi yaradıcılığa, kəskin zehinə, möhkəm yaddaşa, ensiklopedik biliyə malik olan ulu öndər bu əsərləri xalq qarşısındakı çıxışlarında, dinləyicilərlə üzbəüz, onların gözü önündə yaratmışdır.

Ulu öndərin bu böyük irsi ilə ilk tanışlıq Azərbaycan xalqının keçmişini, bu gününü əks etdirən, gələcəyinə işıq salan, böyük tarixi, mədəni elmi və dövlətçilik əhəmiyyətinə malik olan bu zəngin irsin müəllifi öz ölkəsini, dövlətini, xalqını ürəkdən sevən, qəlbən öz xalqına bağlı olan böyük vətənpərvər bir şəxsiyyət, dönməz vətəndaş olmuşdur.

Xalqımızın yüksək qiymət verdiyi bu zəngin irsin toplanıb nəşr edilməsi, qorunub saxlanması çox mühüm vəzifə kimi qarşıda durur. Doğrudur, son zamanlar bu sahədə xeyli işlər görülmüş, Heydər Əliyevin əsərləri dəfələrlə nəşr edilmişdir.

Heydər Əliyevin əsərlərinin yaranması tarixini və nəşrini iki mərhələyə ayırmaq olar: Birinci mərhələ Sovetlər İttifaqı dövrünü, yəni 1969-1993-cü illəri əhatə edir. Təəssüflə qeyd etmək olar ki, bu dövr hələ ciddi tədqiqat obyektinə olmamışdır. Təxmini hesablamalara görə, bu dövrdə Heydər Əliyevin 100 çap vərəqinə yaxın 151 adda əsərləri çap edilmişdir. Bu əsərlərdən 68 adda Azərbaycan dilində, 83 adda isə rus dilində çap edilmişdir.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonrakı müstəqilliyin ilk illərində Heydər Əliyevin əsərləri dövrü mətbuatda, 1995-ci ildən isə ayrıca kitab halında, ayrı-ayrı əsərləri və seçilmiş əsərləri çap edilməyə başlamışdır.

Ulu öndərin əsərlərinin çapı sahəsində ən mühüm hadisə 1997-ci ildə baş verdi. Dövlət orqanlarının köməyi ilə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı (Azəməşr) Heydər Əliyevin "Müstəqilliyimiz əbədidir" adlı çoxcildli əsərlərinin nəşrinə başladı. Oxuculara təqdim olunan bu çoxcildli Heydər Əliyevin şərafli ictimai-siyasi həyatının 1993-cü ilin iyunundan sonrakı illərini əhatə edir. Dahi şəxsiyyətin bu dövr siyasi fəaliyyəti olduqca mürəkkəb və son dərəcə gərgin bir dövrə: dövlət müstəqilliyimizin qorunub saxlanmasına, ölkəmizin gələcək inkişafının elmi-nəzəri əsaslarının, milli ideologiyamızın, azərbaycançılıq fəlsəfi konsepsiyasının hazırlanmasına, qüdrətli Azərbaycan

dövlətinin yaradılması dövrünə təsadüf edir. Məhz bu dövrdə Heydər Əliyevin elmi-nəzəri ideyalarını əks etdirən əsərləri Azərbaycanın dövlətçiliyinin qorunub saxlanması və qüdrətli Azərbaycan dövlətinin yaradılmasına həsr edilmişdir. Müstəqilliyin ilk illərində yaradılmış bu əsərlər Azərbaycan xalqının ən şərəfli dövrünün qiymətli salnaməsidir. Azərbaycan xalqının dövlət müstəqilliyini əldə etməsi, onu qoruyub saxlaması, məsələlərinə həsr edilən bu çoxcildlik tariximizin son dərəcə mürəkkəb, ağır və məsuliyyətli bir dövrünü öyrənən tədqiqatçılar, alimlər, tarixçilər, siyasətşünaslar və bütün ziyalılar üçün dəyərli mənbədir.

Müstəqilliyimiz əbədidir" çoxcildliyi 1993-cü ildən 2003-cü ilə qədər 10 illik bir dövrü əhatə etməlidir. Hələlik çoxcildliyin 42 cildi çapdan çıxmışdır. İftixar hissi ilə demək olar ki, ulu öndərin bu çoxcildliyə daxil edilən əsərləri 1314 çap vərəqi həcmində 213469 səhifədə ibarətdir (1).

Bir cəhətə də qeyd etmək ki, təxmini araşdırmalara görə Heydər Əliyev ən azı 500 kitaba isnad vermiş, ya həmin kitabların adını, ya da onların müəlliflərinin adlarını çəkmiş, beləliklə mütaliə dairəsinin genişliyini bir daha təsdiq etmişdir.

Təxmini hesablamalara görə çoxcildliyin nəşri başa çatdıqda cildlərin sayı 50-dən artıq ola bilər.

Elm tarixindən məlum olduğu kimi, bu həcmdə əsər yazmaq hər alimə, dövlət başçısına müəssər olmur. Məhz Heydər Əliyev öz əsərləri ilə bu zirvəyə yüksəlmiş, nadir dövlət başçılarından biridir.

Heydər Əliyevin bu zəngin irsi içərisində kitab və kitabxana mədəniyyəti geniş yer tutur. Ulu öndər 3 iyun 1995-ci ildə M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxanadakı çıxışında deyir: "Kitab nəşri hər bir ölkənin, xalqın mədəniyyətində, ümumiyyətlə, mənəvi-ictimai həyatında çox görkəmli yer tutur. Hər birimiz, ilk növbədə, ancaq kitab vasitəsi ilə təhsil almış, elmlərə yiyələnmiş, həyatda yaşamağa, fəaliyyət göstərməyə hazırlanmışıq. Ona görə də, hər birimiz kitablara borclu yuq. Həm kitabları yazıb yaratmaq, həm də onları nəşr etmək əsas vəzifələrimizdən biridir. Bunun üçün mümkün olan bütün tədbirləri görməliyik. Mən respublikanın prezidenti kimi bunu əsas vəzifələrimdən biri sayıram.

Doğrudur, indiki ağır sosial-iqtisadi böhran dövründə respublikamızın iqtisadiyyatında yaranmış çətinliklərlə əlaqədar və başqa ölkələrlə əlaqələrimizin məhdudlaşdığı bir vaxtda nəşriyyat işi də çox çətinliklərlə qarşılaşır. Ancaq biz bu çətinliklərin qarşısını almalıyıq, bunun üçün yeni-yeni-yollar axtarmalıyıq" (2).

Göründüyü kimi, Heydər Əliyev cəmiyyətin ictimai-mədəni həyatında kitabın mühüm yer tutduğunu, mədəniyyətin mühüm silahı olduğunu ön plana çəkir, kitabı təhsilin, elmin, həyatda yaşamağa, fəaliyyət göstərməyə hazırlamağın əsas bünövrəsi hesab edir. Daha sonra ulu öndər bazar iqtisadiyyatı

şəraitində hər bir sahibkarın, biznesmenin kitab çapına sponsorluq etməsinə mühüm xeyriyyəçilik kimi qiymətləndirir.

Böyük kitab həvəskarı olan, kitabı sevən, mütaliəni hər bir mədəni insanın əsas keyfiyyəti kimi qiymətləndirən ulu öndərin həm evində, həm də iş otağında zəngin şəxsi kitabxanası olmuşdur. O, şəxsi kitabxanası üçün kitabları özü seçirdi.

Heydər Əliyev 1995-ci il iyun ayının 3-də M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxanada miniatür kitabların təqdimat sərgisində iştirak edərkən öz şəxsi kitabxanasından: Azərbaycan, rus, türk, ingilis, fransız, ərəb, fars dillərində 263 kitabı Milli Kitabxanaya bağışladı. Bağışlanmış kitabların 131-i Azərbaycan dilində, 107-si rus dilində, 2-si türk dilində, 18-i ingilis dilində, 1-i fransız dilində, 1-i ərəb dilində, 3-ü fars dilində idi (3).

Əlbəttə, bu kitablar Heydər Əliyev şəxsi kitabxanasının tam kolleksiyası deyildi. Bağışlanmış kitabların siyahısından məlum olur ki, bu kitablar içərisində demək olar ki, bütün elm sahələri üzrə kitablar vardır. Onlardan çoxu isə Azərbaycanın tarixinə, ədəbiyyatına, incəsənətinə və s. aiddir. Bağışlanmış kitabların miqdarı və tərkibi bir daha sübut edir ki, Heydər Əliyev böyük və davamlı mütaliəçi olmuş, ardıcıl kitab toplamaq, şəxsi kitabxana yaratmaq onu əsas hobbisi olmuşdur.

Bu kiçik şəxsi kitabxanayı Milli Kitabxanaya bağışlayarkən Heydər Əliyev demişdir: “Mən indi kitabxanaya xeyli kitab bağışladım. Güman edirəm ki, bunlar fondada öz yerini tutacaqdır. Bunlar cəmiyyətimiz üçün çox gərəkli olan ayrı-ayrı mövzulara həsr edilmiş kitablardır. Bunlar mənim özümün deyil, müxtəlif müəlliflərin kitablarıdır və kitabxananın böyük xəzinəsində öz yerini tuturlar. Zənnimcə, gələcəkdə bu təşəbbüs də davam edə bilər. Elə imkan olan ayrı-ayrı adamlar kitabxanamızı zənginləşdirmək üçün yəqin ki, ona kitab bağışlayacaqlar. Bilirəm ki, bizim kitabxananın çox böyük fondu var. Kitabxananın direktoru bu barədə məlumat verdi. Ancaq kitabxana elə bir yerdir ki, gərək daim onun fondu genişlənsin. Çünki dünya dəyişir, yeni əsərlər, kitablar yaranır. Bunlar insanlara yeni biliklər, yeni məlumatlar gətirir. Ona görə də, bizim bu mərkəzi kitabxanamız daim yeni-yeni nəşrlərlə təmin olunmalıdır.... Ancaq gərək indi buraya hərə öz payını versin. Azərbaycandan bütün ictimaiyyəti bu xeyirxah işə dəvət edirəm” (4).

Dünya kitabxanaları tarixindən məlumdur ki, sivil ölkələrdə kitabxanalara kitab hədiyyə etmək həmişə dəbdə olan xeyirxah bir hadisə olmuşdur. Görkəmli dövlət, ictimai, elm və mədəniyyət xadimləri kitabxanalara kitablar hədiyyə etməyi mədəniyyətin inkişafına kömək kimi qiymətlənirmişlər. Ulu öndər bu təşəbbüsü ilə sanki çoxdan unudulmuş bir ənənəni canlandırdı, ona yeni nəfəs verdi. Məhz həmin vaxtdan respublikamızda Heydər Əliyevin bu təşəbbüsü uğurla davam etməkdədir.

Xalqımızın milli sərvəti olan Heydər Əliyev irsində, onun böyük bir ümməni xatırladan, zəngin çoxcildlik əsərlərində özünün bütün həyatı boyu istifadə etdiyi, bəhrələndiyi, yüksək qiymət verdiyi kitabxanalar haqqında onun cəmiyyətdəki yeri, mövqeyi, vəzifələri və əhəmiyyəti haqqında, kitabxana işinin inkişafına dövlət qayğısı haqqında qiymətli fikirlər, ideyalar və baxışlar vardır. Onun kitab, kitabxana, kitabxanaçı haqqında, fikirləri və ideyaları 1995-ci il iyunun 3-də M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxanasında miniatür kitablar sərgisinin açılışında söylədiyi çıxışında öz əksini tapmışdır.

Cəsarətlə demək olar ki, ulu öndərin kitaba və kitabxanaya verdiyi qiymət öz orijinallığı, elmiliyi, hərtərəfliliyi etibarlı ilə çox yüksəkdə durur. O, deyir: “Kitabxana xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün, müqəddəs bir yer, mənaəviyyət, bilik, zəka mənbəyidir. Ona görə də, kitabxanaya daimi hörmət xalqımızın mədəniyyətini nümayiş etdirən amillərdən biridir.

Mən vaxtilə bu kitabxanaya dəfələrlə gəlmişəm. Amma bu gün kitabxananın astanasından keçərkən çox böyük hörmət və ehtiram hissi duyuram, kitabxanaya, burada çalışan insanlara hörmət və ehtiramımı bildirmək istəyirəm” (5).

Ulu öndərin kitabxana haqqında fikirlərinin şərhinə diqqət yetirək.

Heydər Əliyevin kitabxanaları müqəddəs bir yer (ilahi qüvvəyə malik, toxunulmaz, sarsılmaz, pak və təmiz yer) adlandırılması kitabxanaların cəmiyyətin mənaəvi tərbibində böyük məsuliyyət daşımaları ön plana çəkir. Həmçinin, kitabxanaların mənaəviyyət, tədris və tərbibə müəssisəsi kimi çox mühüm sosial funksiyaları yerinə yetirmək vəzifələrini elmi cəhətdən əsaslandırır. Bütün cəmiyyətlərdə kitab mədəniyyətin silahı, sivilizasiyanın bünövrəsi, biliyin mənbəyi, təhsil, tərbibə və informasiyanın əsas aparıcı qüvvəsi kimi çıxış etmiş, insanların biliyə, zəkaya, müdriklilyə, kamala gedən yolunu işıqlandırmışdır. Məhz buna görədir ki, kitabı toplayan, qoruyub saxlayan, əsrdən-əsrə, nəsilən-nəslə ötürən kitabxanalar həmişə ölkənin mədəni inkişafının əsas göstəricisi hesab edilmişdir. Tariximizin çox dərin qatlarında formalaşan bu ideya ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən yüksək zirvəyə qaldırılmış, ona yeni məna və məzmun verilmiş, bilavasitə xalqın ümumi mədəni səviyyəsi ilə əlaqələndirilmişdir (8).

Heydər Əliyevin çıxışında dünyanın ən qədim peşələrindən biri olan kitabxanaçı peşəsinə böyük hörmət və ehtiram öz geniş əksini tapmışdır. Heydər Əliyevin: “Bu gün kitabxananın astanasından keçərkən çox böyük hörmət hissi duyuram. Kitabxanaya burada çalışan insanlara hörmət və ehtiramımı bildirmək istəyirəm” kəlamı Azərbaycanda fəaliyyət göstərən 30 mindən artıq kitabxanaçıya, kitabxanaçı peşəsinə böyük qiymətdir.

Xalqımızın tarixində mühüm mərhələ olan XX əsrin ikinci yarısı ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olduğundan bu dövrü Heydər Əliyev mərhələsi adlandırmaq yerinə düşər.

XX əsrin 60-cı illəri keçmiş SSRİ məkanında inkişaf etmiş sosializm illəri adlandırılmasına baxmayaraq, Azərbaycan iqtisadi cəhətdən geridə qalmış respublika hesab edilirdi. Bu dövrdə Azərbaycan ardi-arası kəsilməyən siyasi çəkişmələr, dedi-qodu meydanına çevrilmişdi. Məhz belə bir çətin şəraitdə - 1969-cu il iyulun 14-də Heydər Əlirza oğlu Əliyev Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçildi. Azərbaycanın inkişaf və tərəqqisinin əsası bu tarixdən başlanır. Bu dövrü xarakterizə edən Heydər Əliyev yazır: "Qətiyyətlə bildirmək olar ki, 60-cı illərdə respublika iqtisadiyyatı, bütövlükdə dərin və uzunmüddətli böhran mərhələsinə qədəm qoymuşdu. Yaranmış ağır vəziyyətdən çıxış yolu tapmalı, iqtisadiyyatın inkişafı üçün prinsiplər cəhətdən yeni konseptual yanaşma metodu işlənib hazırlanmalı, xalq təsərrüfatında köklü struktur dəyişiklikləri aparılmalı, təsərrüfatçılıq və iqtisadi həvəsləndirmə işində təzə metodlar tətbiq edilməli idi."

Heydər Əliyevin apardığı siyasət və həyata keçirdiyi quruculuq işləri sahəsində ölkədə iqtisadi, siyasi, mədəni və mənəvi nailiyyətlər əldə edildi. Respublikamız ittifaq respublikaları içərisində qabaqcıl yerlərdən birini tutmağa nail oldu. Ulu öndərin 14 illik hakimiyyəti dövründə respublikada milli gəlirin həcmi 2,5 dəfə, sənaye istehsalı 2 dəfə, xalq istehsalı malları 3 dəfə, kənd təsərrüfatı malları 2,5 dəfə artmışdı. 14 il müddətində respublikada 250-dən çox fabrik, zavod, istehsal obyektı tikilmiş, 2 milyondan çox adamın mənzil şəraiti yaxşılaşmışdı.

70-80-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatında, dövlət quruculuğunda baş verən nailiyyətlər, ölkədə elmin, mədəniyyətin, təhsilin, ədəbiyyat və incəsənətin inkişafı üçün əlverişli şərait yaratmışdı. Məhz bu illərdə xalqımız öz soykökünə qayıtmaq, milli tarixini, milli mədəniyyətini dərindən dərk etmək imkanı əldə etmişdi. Azərbaycanda milli oyanış baş vermişdi. Bu oyanışın səbəbkarı və ilhamvericisi ulu öndərin özü idi. Təhsilə ayrılan vəsait əhəmiyyətli dərəcədə artırılmış, böyük islahatlar həyata keçirilmişdi. Bu islahatlar içərisində böyük dövlət əhəmiyyətini kəsb edən ali və orta ixtisas hərbi məktəblərin yaradılmasını, respublika xalq təsərrüfatının ən nadir sahələrinə dair ixtisaslı kadrların SSRİ-nin digər böyük elm və təhsil məktəblərində hazırlanmasını və Azərbaycanın kənd rayonlarında yüksək ixtisaslı kadrlara olan tələbatını ödəmək məqsədi ilə ölkə daxilində müsabiqə-dənkənar qəbulun keçirilməsini göstərmək yerinə düşər. Təhsil sahəsində Heydər Əliyev mərhələsinin ən böyük uğuru yeni orta və ali məktəblərin yaranması, onların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi olmuşdur. 70-80-ci illərdə 6 yeni ali məktəb, 12 orta ixtisas məktəbi açılmışdır. Ali məktəblərdə 40-dən artıq fakültə, 100-dən çox kafedra açılmış, müasir tələblərə cavab verə biləcək 100-dən çox ixtisas üzrə kadr hazırlığına başlanmışdır.

70-80-ci illərdə ulu öndərin böyük təşkilatçılıq fəaliyyəti nəticəsində təhsil sisteminin kitabxana şəbəkəsi yenidən quruldu. Təhsil sisteminin hər bir

müəssisəsində məktəbdənkənar müəssisələrdə, məktəblərdə, orta ixtisas məktəblərində və ali məktəblərdə oxuculara kitabxana xidmətinin təşkilini yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə yeni kitabxanalar açıldı, onların kitab fondunun yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsinə, təhsil kitabxanalarını təhsil işçilərinin və şagirdlərinin informasiya bazasına çevirmək üçün əməli işlər görüldü. Rəqəmlərə müraciət edək: Əgər 1970-ci ildə 7,9 milyon nüsxə kitab fonduna malik 3749 məktəb kitabxanası var idisə, 1981-ci ildə onların sayı 4238-ə, kitab fondu isə 25,2 milyon nüsxəyə çatmışdı. Ali və orta ixtisas məktəbi kitabxanalarının inkişafı sahəsində də xeyli iş görülmüşdü. 1970-1982-ci illərdə 6 yeni ali məktəb kitabxanası yaranmış, onlara bina ayrılmış zəngin kitabxana fondları yaradılmış, ali məktəb tələblərinin istifadəsinə verilmişdi.

Ulu öndərin böyük qayğısı nəticəsində 70-80-ci illərdə öz çiçəklənmə dövrünü yaşayan AMEA-nın elmi kitabxanasının işində böyük canlanma baş vermiş, kitabxananın maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, akademiyanın elmi həyatında, əməkdaşların informasiya təminatında mühüm rol oynamışdır.

70-ci illərin əvvəllərində SSRİ-də kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi məqsədi ilə ilk eksperimentlər keçirilirdi. İlk eksperiment keçirən kitabxana kimi AMEA kitabxanası SSRİ Elmlər Akademiyası kitabxana sistemində kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsini başa çatdıran ilk kitabxanalardan biri olmuşdur. AMEA-nın kitabxana sisteminin mərkəzləşdirilməsinə 1972-ci ildə başlanmış, 1976-cı ildə başa çatdırılmışdır. Mərkəzləşmə Akademiyaya kitabxana şəbəkəsinin vahid bir mərkəzdə birləşməsinə səbəb olmuş, 24 elmi tədqiqat institutunun məlumat bazasını birləşdirmişdi.

70-80-ci illərdə Akademiyanın mərkəzi elmi kitabxanasının fəaliyyətində baş verən müsbət keyfiyyətlərdən biri də beynəlxalq kitab mübadiləsinin təşkili olmuşdur. Belə ki, 70-ci illərin axırlarında kitabxana dünyanın 50 ölkəsinin 570 müəssisəsi ilə kitab mübadiləsi edirdi. Xarici kitab mübadiləsi Akademiyanın elmi-tədqiqat işinin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərən, amillərdən biri idi.

Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi Azərbaycan mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxana işinin taleyində də böyük rol oynadı, sözün əsl mənasında kitabxana quruculuğu sahəsində böyük kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri baş verdi.

Bütün ölkə tərəfindən müdafiə edilən bu hərəkət kitabxana quruculuğu sahəsində yeni mərhələnin başlanmasını əsaslandırdı.

70-80-ci illərdə Azərbaycanın ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni həyatında bir çox həyatı əhəmiyyətə malik ənənələr formalaşmışdı. Belə ənənələrə misal olaraq hər il məhsul toplanışı dövründə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Heydər Əliyev başda olmaqla bir qrup yaradıcı ziyalıların və mütəxəssislərin kənd rayonlarına baş çəkməsi, yerli müəssisələrin, kolxoz və sovxozların işi ilə tanış olması idi. Bir qayda olaraq Heydər Əliyevin rayon və

kənd kitabxanalarına getməsi, onların işi ilə tanış olması, kitabxana işində mövcud nöqsanların aradan qaldırılmasını tələb etməsi Azərbaycan regionlarında kitabxana işinin yenidən qurulması, yerli dövlət orqanlarının diqqətinin bu işə cəlb edilməsinə həlledici təsir göstərirdi.

Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafında Heydər Əliyev mərhələsinin ikinci mühüm amili kimi respublikanın bütün yaşayış məntəqələrində və ilk növbədə kənd yerlərində ləğv edilmiş kitabxana şəbəkəsinin bərpaı, yeni kitabxana şəbəkələrinin yaradılması olmuşdur.

1960-cı ildə o dövrdə Sov. İKP MK-nın katibi işləyən Sepilov Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinə və Nazirlər Sovetinə məktubla müraciət edərək tələb etmişdi ki, ölkənin büdcəsində ciddi çətinliklər olması ilə əlaqədar mədəniyyət sahəsində ixtisaslar aparılmalı, əldə edilən vəsait ittifaq büdcəsinə yönəldilməlidir. Bu məktuba əsasən mədəniyyət sahəsində heç bir səriştəsi olmayan mədəniyyət naziri A. Bayramov ictimai əsaslara keçirilmək adı ilə 500 kənd kitabxanasını ləğv etdi. Bu ciddi səhv Azərbaycan kəndinin mədəni inkişafına böyük qiymət verən H. Əliyev tərəfindən düzəldildi. Ləğv edilmiş kənd kitabxanalarını Heydər Əliyevin ciddi cəhdi sayəsində təxminən 4-5 ilə bərpa etmək mümkün oldu.

1970-80-ci illərdə Azərbaycanda kitabxana quruculuğu sahəsində baş verən mühüm hadisələrdən biri də respublika kitabxanalarının mərkəzləşdirilməsi olmuşdur. 1974-cü ildə Sov. İKP MK "Zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsində və elmi texniki tərəqqidə kitabxanaların rolunu artırmaq haqqında" qərar qəbul etdi. Bu qərarın qəbulundan dərhal sonra Azərbaycan KP MK bu qərarı qarşıya qoyulan vəzifələri həyata keçirmək üçün "Kitabxana işi haqqında" xüsusi qərar qəbul etdi. Kitabxanaların mərkəzləşdirilməsinə yüksək qiymət verən ulu öndər qərarın yerinə yetirilməsinə bilavasitə özü rəhbərlik edirdi. Böyük ictimai hissi ilə demək olar ki, Azərbaycanda kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi vaxtından əvvəl yerinə yetirildi. Mərkəzləşmə nəticəsində respublikada 3174 fəaliyyətə başlayan 69 mərkəzləşmiş rayon kitabxana sistemi yaradıldı, həmçinin respublikanın 8 şəhərində 111 filialı olan sistem fəaliyyətə başladı.

Respublikamızın kənd rayonlarında MKS-lərin yaradılması kənd əhalisinə xidməti kökündən yaxşılaşdırılmış, 60-cı illərdə ləğv edilən kənd kitabxanaları oxucularının sayı 1 milyon 437 min nəfərə çatmışdı.

1970-1985-ci illərdə respublikamızda 1200 yeni kitabxana açılmışdı ki, bunların da 1100-ü kənd yerlərində idi.

Beləliklə, Heydər Əliyevin respublikaya başçılıq etdiyi 15 il müddətində Azərbaycan kitabxana quruculuğu çiçəklənmə dövrünü yaşamış, SSRİ respublikaları içərisində öncül yerlərdən birini tutmuşdur. Mədəni cəhətdən geridə qalmış Azərbaycan kəndlərində kitabxanalar kənd əhalisinin ən çox sevdiyi yerə çevrilmiş, kitab xalqın məişətinə daxil olmuşdur.

Heydər Əliyevin respublika rəhbərliyinə gəlməsi ilə əlaqədar yaranmış abı-hava, elm-təhsil sahəsində baş verən böyük və sürətli inkişaf Bakı Dövlət Universitetinin fəaliyyətinə də geniş imkan yaratdı. Bu təsir özünü tezliklə universitetin kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin inkişafında da göstərdi. Ulu öndərin bilavasitə göstərişi ilə respublikadan yüksək ixtisaslı kadrlara böyük ehtiyacı olan ixtisaslar üzrə müsabiqədənkənar qəbul üzrə dövlət planında ən çox yer verilən fakültələrdən biri də kitabxanaçılıq fakültəsi idi. Bu plana müvafiq olaraq hər il kənd rayonlarından fakültəyə 50-60 nəfər gənc qəbul edilirdi. Böyük əhəmiyyətə malik olan bu tədbir o dövrdə kənd kitabxanalarını yüksək ixtisaslı kadrlarla təmin etmək imkanı verdi. Ümumiyyətlə, fakültə o illərdə 1441 kadr hazırlamağa müvəffəq olmuşdur.

70-ci illərdə ulu öndərin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın iqtisadiyyatı elm, təhsil, mədəniyyət sahələrində əldə etdiyi uğurlara görə ittifaqın ən qabaqcıl respublikalarından birinə çevrilməsi Heydər Əliyevin görkəmli dövlət xadimi kimi tanınmasına səbəb olmaqla ona böyük şöhrət gətirdi. Məhz buna görə də, 1976-cı ildə Sov. İKP-nın Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd seçildi. Bu, Azərbaycanın gələcək inkişafı üçün böyük üfiqlər açdı. Heydər Əliyev Sovetlər İttifaqının liderlərindən biri kimi Azərbaycan iqtisadiyyatında, elm, mədəniyyətdə, təhsil sahəsində daha böyük nailiyyətlər əldə etməyə nail oldu. Onun böyük tarixi nailiyyətləri vəzifə kürsüsündə daha da irəliləməsinə şərait yaratdı: o, 1982-ci ildə Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü seçildi və SSRİ Nazirlər Sovetinin birinci müavini təyin edildi. Bununla da onun həyatının və fəaliyyətinin Azərbaycan mərhələsi başa çatdı. Tarixin səhifələrinə qızıl hərflərlə yazılan bu mərhələ Azərbaycana möhtəşəm uğurlar, Heydər Əliyevə isə böyük şöhrət gətirdi. Heydər Əliyev Moskvada işlədiyi müddətdə də həmişə Azərbaycanın hərtərəfli inkişafına nəzarət etmişdir. Sonrakı illərdə Heydər Əliyevin Moskvadan göstərdiyi ciddi köməyə baxmayaraq Azərbaycan rəhbərlik edən insanların səriştəsizliyi üzündən bütün sahələrdə tənəzzül başladı. Heydər Əliyev 1987-ci ildə siyasi hakimiyyətdən saqlaşdırıldıqdan və 1990-cı ildə SSRİ dağıldıqdan sonra bu tənəzzül daha da gücləndi.

1991-ci ilin oktyabrında tarix XX əsrdə Azərbaycan xalqına dövlət müstəqilliyi elan etmək, müstəqil, unitar və dünyəvi dövlət yaratmaq imkanı verdi. Ancaq bu müstəqillik xalqımıza olduqca baha başa gəldi. Dağlıq Qarabağı Ermənistanla birləşdirmək müharibə və müstəqillik əldə etdikdən sonra hakimiyyətə gələn A. Mütəllibov və Xalq Cəbhəsi-Müsavat birliyi ölkəni idarə edə bilmədi. Erməni təcavüzü gücləndi, torpaqlarımız işğal edilməyə başladı. Ölkədə yaranan hakimiyyətsizlik, kaos, hərciməclik, dövlət böhranı Azərbaycan müstəqilliyinin məhvinə gətirib çıxartdı. Belə bir ağır şəraitdə Azərbaycan xalqı böyük müdriklik göstərərək, xalqın xilaskarı, ölkəni bütün bəlalardan qurtara biləcək şəxsiyyət Heydər Əliyevi hakimiyyətə gətirdi.

Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi Azərbaycan xalqını, Azərbaycan dövlətçiliyini böyük bəlalardan xilas etdi. Xalqımız bu günü "Qurtuluş günü" adlandırdı. Heydər Əliyev tezliklə ölkəni alovlanmaqda olan vətəndaş müharibəsindən, parçalanma təhlükəsindən, torpaqların işğal edilməsindən xilas etdi. Dövlətçiliyin möhkəmlənməsinə, bölgələrdə baş qaldıran separatçı qüvvələrin aradan qaldırılmasına, milli ordunun yaradılmasına və cəbhədə atəşkəs elan edilməsinə nail oldu.

Bütün bunlar ölkənin beynəlxalq nüfuzunun artmasına xarici əlaqələrin inkişaf etməsinə səbəb olmaqla Azərbaycanı təcrid edilməkdən xilas etdi. Ölkədə stabilliyin yaranması, dövlətçiliyin möhkəmlənməsi müstəqil Azərbaycan Respublikasının gələcək inkişafı naminə yeni demokratik iqtisadi islahatlar keçirilməsinə şərait yaratdı.

Elm, təhsil, mədəniyyət və mənəviyyət sahəsində müstəqil Azərbaycan dövlətinin prinsiplərinə müvafiq işlər görülməyə başlandı. Keçid dövrünün hər cür çətinliyinə baxmayaraq mədəniyyətin bütün sahələrində olduğu kimi kitabxana quruculuğu sahəsində də tədbirlər həyata keçirildi, xüsusilə müstəqilliyin ilk illərində baş verən kitabxanaların kütləvi sürətlə bağlanma təhlükəsinin qarşısı alındı. Xalq Cəbhəsinin hakimiyyəti illərində özəlləşdirilmə adı ilə kitabxanaları ləğv etmək, onların binasını ələ keçirmək prosesi dayanıldı.

Xalq Cəbhəsi hakimiyyəti dövründə Respublika Elmi Tibb Kitabxanası, Qubkin adına Mərkəzi Həmkarlar İttifaqı Kitabxanası, həmçinin onlarca həmkarlar təşkilatı və partiya kitabxanaları bağlandı. 1982-1993-cü illərdə 100-dən artıq partiya kitabxanası, 32 həmkarlar təşkilatı kitabxanası 100-ə yaxın texniki kitabxana bağlandı.

Bu prosesə son qoyulmasında 1995-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış "Azərbaycan Respublikasında 1995-1998-ci illər dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin dövlət proqramının təsdiq edilməsi haqqında" fərmanın böyük rolu oldu. Fərmanda özəlləşdirilməsi qadağan olan dövlət müəssisələrinin siyahısına kitabxanaların da daxil edilməsi onların özəlləşmə adı ilə ləğv edilməsinin qarşısını aldı. Göründüyü kimi, ulu öndərin hakimiyyətə gəlməsi kitabxanaları məhv olmaq təhlükəsindən qurtardı. Ölkədə kitabxana işi stabilləşmə yoluna qədəm qoydu. Keçid dövrünün çətinliklərinə baxmayaraq senzuranın ləğv edilməsi, fikir azadlığı, söz azadlığı, mətbuat azadlığı, siyasi plüralizmi, kitabxana işinin demokratikləşməsi üçün şərait yaratdı. Keçid dövründə ölkə vətəndaşlarının informasiya təminatında, kitabxana-informasiya xidmətinin təşkilində, informasiya cəmiyyəti quruculuğunda mühüm əhəmiyyət kəsb edən kitabxana işi də mühüm dəyişikliklərə, islahatlara məruz qaldı. Sosializm quruculuğu dövründə kitabxana işi sahəsində formalaşan, əsasən ideoloji xarakter daşıyan prinsiplərdən imtina edilməklə, qurulmaqda olan yeni müstəqil Azərbaycan cəmiyyətinin demokratik,

dünyəvi, prinsipləri kitabxana işinə tətbiq edilməyə başlandı. Bu prinsiplər ideoloji buxovlardan azad olan kitabxana işinə demokratikləşmə, milliləşmə və azərbaycançılıq ab-havası gətirdi. Keçid dövrünün çətinliklərinə baxmayaraq kitabxana işinə dair Heydər Əliyev siyasəti məntiqi ardıcılıqla davam etdirildi. Əgər müstəqilliyin ilk illəri kitabxanaların qorunub saxlanması uğrunda mubarizə illəri idisə, 1990-cı illərin ikinci yarısından sonrakı dövr kitabxana işinin sabitləşməsi dövrü kimi xarakterizə olunur.

1996-cı ildə prezidentin göstərişi ilə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti "Kitabxana işinin vəziyyəti və onun yaxşılaşdırılması haqqında" qərar qəbul etdi. Bu qərar ölkədə kitabxana işinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə də kömək etdi. Keçid dövrünün ən böyük çətinliyi kitabxanaların lazımlı səviyyədə maliyyələşdirilməsi idi. Bu da kitabxana fondlarının yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsinə gətirib çıxarırdı. Əlbəttə, yeni ədəbiyyat olmayan kitabxanaların oxucuları da azalırdı. Bəzi hallarda daimi oxucular da kitabxanadan uzaqlaşdı. 1998-ci ildən başlayaraq kitabxanaların maliyyələşdirilməsində dönüş yaranması bu problemlərin həllinə kömək etdi. 90-cı illərin sonlarından başlayaraq kitabxanaların və mərkəzləşmiş kitabxana sistemlərinin informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi oxuculara xidmət işinin təşkilində yeni mərhələnin başlanğıcı oldu.

Ulu öndərin kitabxana işinə böyük qayğısını hiss edən kitabxana ictimaiyyəti və yüksək rütbəli dövlət qulluqçuları kitabxana işini daimi diqqət mərkəzində saxlayır, onların ehtiyaclarının ödənilməsinə ictimaiyyətin köməyini təşkil edirdilər.

Qeyd etdiyimiz kimi, ulu öndərin kitabxana işinə böyük diqqət və qayğısının bariz nümunəsi kimi onun M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanasına münasibətini göstərmək olar. Prezident vaxtının olduqca az olmasına baxmayaraq 1995-1997-ci illərdə 4 dəfə Milli Kitabxanaya gəlmiş, kitabxananın işi ilə tanış olmuş, öz şəxsi kitabxanasından kitabxanaya 263 kitab bağışlamış, burada oxucular və kitabxanaçılar qarşısında olduqca böyük elmi, mədəni və fəlsəfi mahiyyətə malik tarixi nitq söyləmişdir. Onun bu tarixi nitqi bəşəriyyətin mədəni sərvəti olan dünya kitabxanaları tarixinə qızıl sətirlərlə yazılmışdır. Müstəqillik illərində ulu öndərin bilavasitə təklifi və təşəbbüsü ilə M.F.Axundzadə adına Respublika Dövlət Kitabxanasına Milli Kitabxana statusunun verilməsi ölkəmizin kitabxana işi tarixində əlamətdar bir hadisə oldu. Bu status kitabxananın kitabxanaşünaslıq, informasiya, bibliografyaşünaslıq və kitabşünaslıq sahəsində elmi-tədqiqat mərkəzinə çevrilməsini təmin etdi, milli kitab sərvətlərimizin qızıl fondu kimi inkişafına yeni impuls verdi.

1990-cı illər həmçinin respublikamızda kitabxana işi haqqında dövlət siyasətinin formalaşdığı dövrü olmuşdur. Kitabxana işi haqqında Heydər Əliyev ideyaları müasir Azərbaycanda gedən ideoloji, siyasi, mədəni, ictimai

proseslər müasir cəmiyyətdə baş verən demokratik dəyişikliklər, həmçinin kitabxana ictimaiyyətinin iş prosesində əldə etdiyi qabaqcıl təcrübə, onun ümumiləşdirilməsi, oxucuların bu təcrübəyə münasibəti kitabxana siyasətinin formalaşmasına kömək edirdi.

1990-cı illərin axırlarında ulu öndərin məsləhəti ilə ölkədə aparılan kitabxana siyasəti ilk dəfə olaraq dövlət səviyyəsinə qaldırıldı. 1998-ci ildə Milli Məclis "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununu qəbul etdi. Kitabxana işi haqqında dövlət siyasətinin əsasını təşkil edən bu qanun kitabxana işinin əsas müddəalarını, ideya və anlayışlarını geniş surətdə şərh edən, kitabxana işinin demokratik əsaslar üzərində qurulmasını təmin edən, kitabxanaçılıq fəlsəfəsini müəyyənləşdirən bir sənəddir. Heydər Əliyevin kitab, kitabxana, mədəniyyət, mənaviyyət haqqında fikirlərini əks etdirən bu qanun müstəqil Azərbaycanda kitabxana işinin yeni elmi əsaslar üzərində qurulmasına, elmin, informasiyanın, mədəniyyətin, təhsil və tərbiyə prosesinin əsas amilinə çevrilməsinə kömək etdi.

Keçid dövrünün çətinliklərinə baxmayaraq keçmiş Sovetlər İttifaqının müstəqil dövlətə çevrilmiş respublikalarından fərqli olaraq respublikamızda bütün nazirliklərin, idarə və müəssisələrin kitabxana şəbəkələri qorunub saxlanmaqla yeni dövlət statusuna malik respublika əhəmiyyətli kitabxanalar yaradıldı. Belə kitabxanalara misal olaraq Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsinin yanında yaradılmış Prezident Kitabxanasını, parlament statusuna malik olan Milli Məclisin kitabxanasını və yeni yaradılmış bir çox nazirliklərin kitabxanalarını, xüsusi dövlət kitabxanalarını göstərmə bilərik.

Beləliklə, şərh etdiyimiz faktların ciddi təhlili və ümumiləşdirilməsi bir daha göstərir ki, XX əsrin ikinci yarısı və XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işi, onun inkişafı bilavasitə ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə onun ideyaları ilə və böyük xidməti ilə bağlı olmuşdur. Böyük minnətdarlıq hissi ilə qeyd etmək yerinə düşər ki, xüsusilə müstəqilliyimizin ilk illərində ölkədə baş verən çətinliklərə baxmayaraq ulu öndər böyük uzaqgörənliklə həmişə mədəniyyətin qeydinə qalmış, onun yaşaması və inkişafı üçün ciddi əmək sərf etmişdir. O, bu çətin anlarda Azərbaycanın müstəqilliyini, Azərbaycan dövlətçiliyini xilas etdiyi kimi kitabxanaların da xilaskarı olmuşdur. Hazırda da Heydər Əliyev dühası Azərbaycanda kitabxana işinin yolunu işıqlandırır. Məhz buna görə də Azərbaycan kitabxana ictimaiyyəti, çoxsaylı kitabxanaçılar ordusu ulu öndərə minnətdardır. Onun əziz xatirəsi, bütün xalqımız kimi, sadə peşə adamları olan kitabxanaçıların qəlbinə də əbədi həkk olunmuşdur.

Çox böyük təəssüf hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, 2003-cü ildə fəaliyyətinin çiçəkləndiyi bir dövrdə ulu öndər qəflətən xəstələndi. Bu zaman respublikamızda növbəti prezident seçkiləri keçirilirdi. Qədirlən xalqımız yekdilliklə ümumilli lider Heydər Əliyevin namizədliyini irəli sürmüşdü.

Seçki ərəfəsində o, ABŞ-da müalicə olunurdu. O, xəstəliyi səbəbindən seçkilərdə iştirak edə bilmədiyindən öz doğma xalqına müraciət etdi. Müraciətdə deyilirdi: "Üzümü sizə, həmvətənlərimə tutaraq qarşıdan gələn prezident seçkilərdə namizəd mənim siyasi varisim, yeni Azərbaycan partiyasının I-cü müavini İlham Əliyevi dəstəkləməyə çağırıram. O, yüksək intellekti, pragmatik, düşüncəli, müasir dünya siyasətini və iqtisadiyyatını gözəl bilən, enerjili və təşəbbüskar bir siyasətçidir. Sizi əmin edirəm ki, həm İlham Əliyev, həm də yeni Azərbaycan partiyası bundan sonra da xalqımızın ən layəqətli övladlarını öz ətrafında sıx birləşdirəcək, Azərbaycan dövlətinin inkişafı və xalqımızın firavanlığı yolunda çox işlər görəcəkdir. İnanıram ki, mənim başa çatdıra bilmədiyim taleyüklü məsələləri, planları, işləri sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdıra biləcək. Mən ona inanıram və gələcəyinə böyük ümüdlər bəsləyirəm."

Bu müraciət öz müstəqil dövlətini, sevimli xalqını ürəkdən sevən böyük vətənpərvərin xalqına vəsiyyəti idi. Ulu öndəri müstəqilliyimizin xilaskarı sayan Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevin bu çağırışını bir vəsiyyət kimi qəbul etməklə, öz müdrik liderinə sədaqətini nümayiş etdirdi və yekdilliklə İlham Əliyevi 2003-cü ildə prezident seçdi.

İlham Əliyevin prezident seçilməsi Heydər Əliyev ideyalarının və siyasi kursunun, Azərbaycan xalqının və Azərbaycan dövlətçiliyinin qələbəsi idi. İlham Əliyev qısa müddət ərzində Heydər Əliyev ideyalarının, layiqli davamçısı olduğunu sübut etdi. Azərbaycan tez bir zaman içərisində təsərrüfatın, iqtisadiyyatın, elm, təhsil və mədəniyyətin inkişaf etdirilməsi sahəsində böyük nailiyyətlər əldə etdi. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrindən birinə çevrildi. Müstəqil Azərbaycanda əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş kitabxana siyasəti müvəffəqiyyətlə davam etdirildi.

Heydər Əliyevin siyasi kursunu məharətlə davam etdirən İlham Əliyevin məqsədyönlü fəaliyyətini həm ölkədə, həm də beynəlxalq aləmdə yüksək qiymətləndirilirdi. Siyasi lider kimi böyük imic qazanmağına səbəb oldu. İlham Əliyev fəaliyyətində dinamiklik həmişə xalqın içində olması, tez-tez Azərbaycanın müəyyən rayonlarında, kəndlərində tikinti meydanlarında olması, işə bilvasitə rəhbərlik etməsi, respublikanın xalq təsərrüfatının, iqtisadiyyatının elminin, təhsilinin, mədəniyyətinin ayrı-ayrı sahələrinə dair böyük perspektiv əhəmiyyətə malik proqramlar imzalaması, onun xalq arasında böyük hörmət və şöhrət qazanmasına səbəb oldu.

İlham Əliyev prezidentlik fəaliyyətinə başlayarkən xalqına verdiyi "Mən hər bir Azərbaycan vətəndaşının prezidenti olacağam" vədinə əməl etdi. Xalq arasında bacarıqlı təşkilatçı, sadə, humanist insan, görkəmli dövlət xadimi imicini qazandı. Onun Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə respublikamız böyük inkişaf yolu keçdi, demək olar ki yenidən quruldu, öz görkəmini dəyişdi. Bakı yenidən quruldu. Dünyanın ən görkəmli şəhərlərindən

birinə çevrildi. Dünyada keçirilən ən mühüm beynəlxalq tədbirlərin mərkəzinə çevrildi.

XXI əsrin ilk onilliyi beynəlxalq aləmdə iqtisadi böhranlar dövrü kimi xarakterizə edildiyi bir zamanda Azərbaycan iqtisadiyyatı 3 dəfədən artıq inkişaf etdi. İqtisadi inkişaf cəhətdən Azərbaycan dünyada öncül mövqeyə çixdi. Ölkəmdə iqtisadi inkişaf yanaşı mədəniyyətin inkişafı sahəsində böyük tərəqqi əldə edilmiş, mədəni quruculuğun bütün sahələrində dönüş baş vermişdir, xüsusilə mədəniyyətə ayrılan vəsaitin 3 dəfədən çox artması, onun bütün sahələrinin inkişafını təmin etmişdir.

Kitaba, kitabxanaya yüksək qiymət verən İlham Əliyev öz çıxışında kitabxanaları Azərbaycan xalqının milli sərvəti kimi qiymətləndirmiş, kitab və kitabxana işi haqqında 8-dən artıq sənəd imzalanmış böyük inkişaf proqramı təsdiq etmişdir. İlham Əliyev tərəfindən imzalanan olduqca qiymətli dövlət sənədlərinin şərhli bir daha kitab və kitabxana işi sahələrində ulu öndər Heydər Əliyevin doktorinasının böyük müvəffəqiyyətlə davam etdirilməsinin bariz sübutudur. Bu sənədlər Heydər Əliyevin kitabxana siyasətini davam etdirməklə onun daha da inkişafını dövrə, zamanla ayaqlaşmasını təmin edir.

Prezident İlham Əliyev 2004-cü ildə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında sərəncam verdi. Məlumdur ki, respublikamız 1993-cü ildən latın qrafikasına keçdi. Lakin keçid dövrünün çətinlikləri ilə əlaqədar bu sahədə lazımi nəticə əldə edilməmişdi. Bu xüsusilə keçmişdə kiril əlifbası ilə nəşr edilmiş qiymətli əsərlərin latın qrafikası ilə çapına başlanmamasında özünü göstərirdi. Bu sərəncam Azərbaycan mədəniyyətinə və elminə keçmişdə nəşr olunmuş ən qiymətli əsərlərin yenidən latın qrafikası ilə çap edilib xalqın, xüsusilə gənc nəslin istifadəsinə verilməsini təmin etdi. Bu sərəncamın ən mütərəqqi humanist cəhətlərindən biri latın qrafikası ilə yenidən nəşr edilən, dövlətə küllü miqdarda vəsait hesabına başa gələn kitabların bütün kütləvi kitabxanalara və tədris müəssisələri kitabxanalarına pulsuz verilməsidir. Dünya kitabxanaları təcrübəsində analoqu olmayan bu humanitar aksiya beynəlxalq kitabxanaçılıq aləmində böyük marağa səbəb olmuşdur.

Bu sərəncamın ardınca dövlət başçısı 2004-cü ildə daha mühüm bir sərəncam - "2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında" sərəncam imzaladı. Bu sərəncamın yerinə yetirilməsi nəticəsi olaraq respublikamızda təxminən 20 milyon nüsxədən artıq çox qiymətli cəmiyyətlərin inkişafı üçün, təlim tərbiyə prosesi üçün olduqca zəruri olan kitab çap edilib kitabxanalara verildi. 4-5 il müddətində xalqın istifadəsi üçün 20 milyondan artıq kitabların kitabxana fondlarına daxil olması Azərbaycan kitabxanalarının tarixində böyük nailiyyət idi.

Dövlətimizin başçısı 2007-ci ilin aprel ayının 20-də "Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" sərəncam imzaladı. Azərbaycan kitabxana ictimaiyyəti tərəfindən böyük razılıq hissi ilə qarşılanan bu sərəncamda kitabxana işinin müasir informasiya cəmiyyətində, insanların informasiya tələbatının və sorğusunun ödənilməsində, təlim və tərbiyəsində böyük rolu və vəzifələri qeyd olunur və kitabxana işinin gələcək inkişafı üçün mühüm müddəalar irəli sürülürdü. Sərəncamda milli sərvət olan kitabxanaların modernləşdirilməsi, kitabxana-informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi zəruri hesab edilirdi. Sərəncamda nazirliklərin kitabxana işinin daha da təkmilləşməsinə köməklik göstərməsinin irəli sürülməsi kitabxana işinin maddi texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsinə həlledici təsir göstərdi.

XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyəti quruculuğunda və cəmiyyətin informasiyalaşdırılması sahəsində olduqca böyük dövlət və beynəlxalq əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilmiş, respublikamız informasiya texnologiyasının hazırlanması və istifadə edilməsi sahəsində böyük uğurları ilə fərqlənmişdir. Ölkəmizdə bu mühüm informasiyalaşdırma mərhələsinin formalaşmasında möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin 2008-ci il oktyabrın 6-da imzaladığı Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı böyük perspektiv əhəmiyyətə malik olan bir sənəd kimi diqqəti cəlb edir. Bu sənəddə müasir dövrdə cəmiyyətin inkişaf etdirilməsində kitabxana işinin əsas vəzifələri, kitabxana işinin planauyğun elmi əsaslar üzərində qurulması, məqsəd və vəzifələri, ümuməhəmiyyətli olması, bütün əhalini oxucular sırasına cəlb etməsi, maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi və s. mühüm vəzifələr irəli sürülür.

Bu sənədə "Dövlət proqramının həyata keçirilməsi üzrə tədbirlər planı"nın əlavə edilməsi onun üstünlüyünü göstərən amillərdən biridir. Proqramda dövlət kitabxanası ilə yanaşı olaraq ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin, bütövlükdə Azərbaycan kitabxana sisteminin vəziyyəti öyrənilmiş, təhlil edilmiş, aparılan ümumiləşdirilmələr əsasında müasir vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir.

Proqramda göstərilir: "Dövlət proqramının əsas məqsədi" Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda habelə digər müvafiq hüquqi aktlarda nəzərdə tutulmuş müddəalara uyğun olaraq kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsini, ölkədə tarixi, mədəni, ədəbi-bədii elmi fəlsəfi sərvətlərin toplanmasını, mühafizəsini və onlardan istifadə imkanlarının artırılmasını təmin etməkdən ibarətdir."

Proqramda informasiya cəmiyyətinin qarşıda qoyduğu vəzifələrə müvafiq kitabxanaların modernləşdirilməsi yeni informasiya texnologiyası ilə təmin

edilməsi, elektron vasitələrdən, elektron kataloqlardan və s. istifadənin əsas müddə kimi irəli sürülməsi onun əhəmiyyətini bir daha artırır.

Respublikamızın kitabxana ictimaiyyəti bu proqramı möhtərəm prezidentə böyük minnətdarlıq hissi ilə qarşıladı və demək olar ki, proqramın əsas müddəaları müvəffəqiyyətlə həyata keçirilmiş, xüsusi ilə kitabxanalarımız informasiyalaşdırma, elektron vasitələrin tətbiqi, yeni innovasiya xarakterli proqramların həyata keçirilməsi sahəsində böyük işlər görmüşdür. Həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlər kitabxanaların oxuculara xidmət işinin keyfiyyətini yüksəltmiş, kitabxana-oxucu və kitabxanaçı münasibətlərində olduqca yeni və məzmunlu iş forma və üsulları həyata keçirilmişdir.

Son illərdə respublikamızda kitabxana şəbəkələrinin inkişafı sahəsində əldə edilmiş uğurlar daha ürəkaçandır. Əgər 90-cı illərin əvvəllərində respublikamızda 120 milyon nüsxə kitab fonduna malik 10 min kitabxana var idisə, indi onların sayı 12 minə çatıb. Bu rəqəmlərə yalnız dövlət kitabxanası deyil, həmçinin ayrı-ayrı nazirliklərin, idarə və müəssisələrin, ictimai təşkilatların kitabxanaları daxildir.

Son illərdə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bilavasitə rəhbərliyi ilə əldə edilmiş nailiyyətlər kitabxana işinin inkişafına böyük təsir etmiş, kitabxana işinə dair Heydər Əliyevin ideya və baxışları müvəffəqiyyətlə davam etmiş, əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili, daha da yaxşılaşdırılması, Azərbaycan kitabxanalarının beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsi sahəsində böyük uğurlar qazanılmışdır.

Bütün bunlar bir daha göstərir ki, ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulmuş kitabxana siyasəti Heydər Əliyev irsinin görkəmli və sədaqətli davamçısı möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Azərbaycan kitabxanalarının əldə etdiyi nailiyyətlər kitab və kitabxananın böyük təəssübkeşi olan ulu öndər Heydər Əliyevin 90 illik yubileyinə böyük hədiyyədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev H. *Müstəqilliyimiz əbədidir*. Bakı, 1997-2013.
2. Əliyev H. *Müstəqilliyimiz əbədidir*. Bakı, 1997, c.3, s.473-477.
3. M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxananın arxiv.
4. Əliyev H. *Müstəqilliyimiz əbədidir*. Bakı: 1997, c. 3. s. 473-477.
5. *Yenə orada*.
6. Əliyev İ. *Inkişaf məqsədimizdir*. Bakı, 2008-2012, s.1-9.
7. *Heydər Əliyev və mədəniyyət*. 3 cildə. Bakı, 2008.
8. Xələfov A.A. *Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi*. Bakı: 2006, 314 s.

9. Xələfov A.A. *Kitabxana işinə dair Heydər Əliyev doktrinası uğurla davam edir*. B., 2010, 186 s.

10. Xələfov A.A. *Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi*. Dərslük. (3 hissədə. H.3. XX əsrin ikinci yarısında və XXI əsrin əvvəllərində kitabxana işinin tarixi). Bakı, 2010, 432 s.

11. Xələfov A.A. *Kitabxanaşünaslığa giriş*. I hissə. Bakı, 2001, 398 s.

12. Xələfov A.A. *Kitabxanaşünaslığa giriş*. II hissə. Bakı, 2003, 314 s.

Успешно продолжают
идеи Гейдара Алиева о библиотечном деле

Халафов А.А.

Резюме

В статье на основе научных документов анализируются и обобщаются идеи Гейдара Алиева о библиотечном деле и успешное продолжение его Президентом Ильхамом Алиевым.

Ключевые слова: библиотечные идеи, национальная идеология, философская концепция, азербайджанства, информационное общество, информатизация библиотечного дела.

Heydar Aliyevs ideas
on library affair are successfully going on

Khalafov A.A.

Summary

In the presented article Heydar Aliyevs ideas on book and library affair and their successful extension by president İlham Aliyev and achieving more success have broadly been analysed and summerired according to the scientific documents.

Keywords: library science ideas, national idealogy, azerbaijani philosophical conception, information society, information on library affair.

ELEKTRONELM (E-ELM) VƏ MÜASİR KİTABXANA-İNFORMASIYA FƏALİYYƏTİ

dos.A.İ.Qurbanov

*fizika-riyaziyyat elmləri namizədi,
azadbey@mail.ru*

P.F.Kazimi

*tarix üzrə fəlsəfə doktoru
pkazimi@mail.ru*

Kitabxana-informasiya fəaliyyətinə yeni texnologiyaların tətbiqi yeni tətbiqi istiqamətlərin meydana gəlməsinə səbəb oldu. Kitabxana təcrübəsində bu istiqamətlərdən biri də elektron-elm hesab edilir. Müasir kitabxana-informasiya xidmətinə yeni imkanlar yaradan e-elmin tətbiqi məsələləri kitabxana mütəxəssislərindən yüksək peşəkarlıq xüsusiyyətləri tələb edir.

Acar sözlər. *Eltronelm, elmmetriya, xidmət işi, müasir kitabxanalar, kitabxanaların beynəlxalq əməkdaşlığı.*

Elm metrik texnologiyaların tətbiqinin əhəmiyyətini tədricən anlamaya başlayan və onu düzgün dəyərləndirən elmi ictimaiyyət yeni bir akademik mərhələyə daxil oldu. Bu zaman çərçivəsində elmlə məşğul olan hər bir qurum, quruluş və hər kəs özünü dəyişiklik və yenilik daxilində qiymətləndirmək məcburiyyətində qaldı. Elmlə məşğul olan alim və mütəxəssislərə yeni dövrü xarakterizə edən təsisatlardan biri də kitabxanalardır.

Elmmetriyanın inkişaf etdirilməsində və elektronelmin tətbiqinin yayılmasında kitabxana mütəxəssislərinin üzərinə çox önəmli vəzifələrin düşdüyü görünürdü. Bunun ən böyük səbəbi, kitabxanaların elmin idarəedilməsində, təşkilatçılığı və informasiyanın paylanması və məlumatla əlyətərliliyin təmin edilməsi sahəsində mütəxəssislər formalaşdırılmalı idi. Bu istiqamətdə kitabxanaların geniş istifadəçi kütləsinə xidmət edibildikləri üçün e- metrik fəaliyyətin genişlənməsini təmin edərək həm milli, həm də universal mənada elmə böyük töhfələr verə biləcəkdik.

Müasir dövr qurumlar və təşkilatlar tərəfindən istehsal olunan məlumat kütləsinin sürətlə artması ilə səciyyələnir. Müasir məlumat sistemləri ənənədən fərqli olaraq daha çox paylanmış (səpələnmiş) hala gəlmişdir. İnformasiya orqanları daha çox məlumat istehsal edir, şəbəkəyə istinad edən sosial informasiya mühitində daha çox məlumat istehsalı diqqət mərkəzindədir. E- elmdə informasiya mühiti dinamikdir, multi sektor və heterogendir. Burada heterogen anlayışı çoxmənalıdır. Bu anlayış aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- Hər hansı texniki, siyasi ya da təşkilati maneə olmadan bütün elmi informasiyaya əlyətərlilik;
- Qiymətləndirmə;
- İnformasiyanın uzunmüddətli istifadəsi;
- Yoxlanmış və təsdiqlənmiş informasiya;
- Böyük həcmdə informasiyanın yerləşdirilməsi;
- Analiz və tədqiqatlar üçün təcrübəli vasitələr;
- Qlobal əməkdaşlıq;
- Standartlaşdırılmış vasitələr.

Geniş məkanlarda infirmasiya partlayışı, yeni texnologiyaların tətbiqi, elmin nəşriyyat sektorundakı məlumatın mərkəzləşdirilməsi, xüsusilə də Avropa Patent Təşkilatı tərəfindən təmin olunan ödənişsiz patent informasiyaları və açıq əlyətərlilik, akademik əlaqələr zamanı böyük çətinliklərin qarşıya çıxması mürəkkəb informasiya proseslərinə təsir etməkdədir. Bütün bunlar alimlərin tədqiqatlarına ciddi təsirlər güstərməkdədir. Tədqiqatçıların informasiyaya əlyətərliliyi zamanı istifadə etdikləri üsullar ciddi dəyişikliklərə məruz qalmışdı. Bu dəyişikliklər nəticəsində informasiya axtarış prosesləri mürəkkəbləşmiş və sahəvi kitabxanaların üzərinə yeni vəzifələr düşməkdədi.

Bu tədqiqatlarda elmin tanınması, preoritet sahələrin üzə çıxarılması, önəmli nailiyyətlərin təqdim olunması və s. məlumat məhsulları yekunda kitabxana-informasiya məhsulu olaraq qarşıya çıxır. Elektronelm fəaliyyətinin mahiyyətini daha yaxşı başa düşmək üçün əvvəlcə e- elm anlayışının mənasına diqqət yetirək. E- elmin başlangıcı 1950-ci illərdə alimlər və mühəndislərin tədqiqatlarının öyrənilməsi ilə qarşıya çıxır.

Elektron elm anlayışını ilk dəfə 1999-cu ildə İngiltərədə Elm və Texnologiya Ofisinin baş meneceri John Taylor tərəfindən istifadə olunmuşdur. Tony Hey və Jessil Heyə görə e-metriya “qapalı və böyük nisbətə informasiya ilə istiqamətləndirilən yeni bir elmi həll” olaraq müəyyənləşir. Brünqer Weiland (2007) görə isə e-elm elmi münasibətlərin yeni bir istiqamətdə inkişaf etdirmə növüdür. Elektronelm akademik əlaqə qurma və informasiyanın istehsalı üçün alimlərə yeni baxışlar təmin edir. Elektronelm açar elm mühitində universal işbirliyi məqsədini qarşıya qoyur. Bu şəkildə yeni dövrün faydalı alt quruluşu halına gətirilir. Elektronelm yeni bir tədqiqat metodologiyası olub, şəbəkələr vasitəsilə istiqamətləndirilən və məlumat bazalarının bir yerə yığılıb, toplanmasını və paylanmasını təmin edən bir tədbirlər kompleksidir.

Kitabxanalar e-elm fəaliyyəti ilə bərabər ortaya çıxan elmi əlaqə proseslərini dəstəkləmək üçün strategiyalar hazırlamaq məcburiyyətindədir. E- metriya məhsullarını təmin etmək üçün yeni vəzifələr müəyyənləşdirilərək yeni xidmətlər istehsal edəcək mühitdə səlahiyyətli və istedadlı kitabxana

mütəxəssislərinə ehtiyac artmaqdadır. Tədqiqatçılar öz araşdırmalarında bu prosesləri dəstəkləmək və kitabxanalarda önəmli inkişafı təmin etmək üçün e-metrik fəaliyyətin yeni istiqamətlərindən kitabxana strategiyalarına daxil olmasını lazımlı hesab edirlər.

Əvvəllər akademik məhsulların mərkəzi olan kitabxanaların yeni mərhələdə akademik biliklərin istehsalını dəstəkləmək vəzifəsi ön sıraya çıxır. Mütəxəssislər hesab edirlər ki, kitabxanalar artıq universal biliyin mərkəzi olmaqdan çıxmış və kitabxanaların bu sahədə təqdim edəcəyi xidmətin növü və yeniliyi, eləcə də mütəxəssisin bilik və bacarığının səviyyəsi əsas rol oynamaqdadır. Kitabxana öz təkamülündə artıq məlumatın toplanması mərkəzindən əlaqə mərkəzi olana qədər uzun yol keçmişdir. Kitabxanaçıların bilik mərkəzləri daxil olmaqla professionalarla və digər sahəvi qurumlarla əlaqələri gücləndirmək müasir şəraitdə xüsusi əhəmiyyətli bir vəzifə kimi qarşıya çıxmışdır.

2006-cı ilin statistikasına görə bütün dünyada istehsal edilən, toplanan və artan informasiya kütləsinin miqdarı 1288x10(18) bitdir. Yəni kompüter texnologiyaları dilində 161 Ebyat, ya da 161 milyard Gbyatdır. Bu da bu günə qədər yazılmış və çap olunmuş nəşrlərinin 30 milyon mislidir. Aparılan tədqiqat işlərindən məlum olur ki bu proseslər daha sürətli şəkildə artmaqda davam edir. Ən çox artıma məruz qalan rəqəmsal informasiyanın elm sahəsindəki verilənlər bazasına aid olduğu müəyyən olmuşdur. IDC-nın apardığı tədqiqat işinə görə 2011-ci ildə "rəqəmsal kainat" kimi adlandırılan elmi əsaslı yazılar, şəkillər, musiqilər və b. məlumat kütləsi 2006-cı ilə nisbətən 10 dəfə çoxdur.

Texnologiyanın elmi tədqiqatları radikal şəkildə təsir etdiyi məlumdur. Sürətlə dəyişən və inkişaf edən informasiya texnologiyaları informasiyanın istehsalı və paylanması, informasiyanın artımına önəmli təsir edir. Texnologiya çox sürətli şəkildə inkişafdadır. İnsanları, informasiyanı və texnoloji vasitələri yeni və təsirli şəkildə bir birinə bağlayır.

İlk növbədə rəqəmsal informasiyanın toplanması işini uğurla həyata keçirmək vacibdir. Rəqəmsal mühitin mühafizəsi istiqamətində aparılan tədqiqatlarda bir çox mövzular tədqiq olunmuş və bəzi inkişaf etmiş ölkələrdə rəqəmsal informasiyanın uzun müddətdə toplanması üçün milli səviyyədə alt quruluş tədqiqatları aparılmağa başlanmışdır. Mühafizə işləri həyata keçirildikdən sonra səviyyə bunların davamlılığının təmin edilməsi və rəqəmsal informasiyaya əlavələrin aparılması üçün etibarlı dəyərlər ortaya çıxır. Bunun üçün elmi və akademik sənədlərin həyat dövrü çərçivəsində aktiv bir informasiyanın idarəedilməsi lazımdır. Aparılacaq ən böyük tədqiqat işləri Metadata təbiiqləri və standartların yaradılmasıdır. Burada əhəmiyyətli olan informasiyanın kompüter mühitində anlaşılmasının təmin edilməsi heterogen

informasiyanın toplanması, ixtiraların dəstəklənməsi və bütün verilənlərin idarəedilməsidir.

Son illərdə tədqiqatçı kitabxanalar arasında e-elm istiqamətində əməkdaşlıqlar artmaqdadır. Təsisatlar informasiyanın idarəedilməsi ilə əlaqədar çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün əməkdaşlıq şəraitində tədqiqatlarını davam etdirir və tətbiq olunan strategiyalar da çoxnövürlüylə fərqlənir. Mövcud informasiyalar, yeni metodologiya və yeni məlumatlar tədqiqatçılara yeni elmi nailiyyətlər əldə etmək üçün çox sayda nümunələr təqdim edir, lakin bu, mövcud verilənlər şəbəkəsinə əlçatırılıq təmin olmadıqca uzunömürlü olması mümkün deyil.

Kitabxanaçılar, akademik cəmiyyət və akademik nəşrləri, nəşr standartları və sistemləri yaratmaq üçün birlikdə tədqiqatlar aparmalı, kitabxana mütəxəssisləri, verilənlərin nəşr standartları və sistemlərini yaratmaqda önəmli vəzifələrin öhdəsindən gələ bilər.

E-elm istiqamətində fəaliyyət göstərən kitabxanaçılar və e-elm ilə əlaqəli aparılan tədqiqatlar, əvvəlcə istifadəçilər üçün bir e-elm portalının yaradılması lazımlılığını ortaya çıxardı. İkincisi, hansı e-elm xidmətin bu kitabxana tərəfindən aparıldığından istifadəçilərin xəbərdar olmaq istədiyi, üçüncüsü isə e-elm daxilində istifadə olunacaq texnoloji vasitələrə uyğun onlayn təlimin verilməsinin lazımlılığını müəyyənləşdirdi. Nəticədə istifadəçilərin e-elmə əlaqəli hər hansı bir istiqamət və ya həlli vasitələrindən faydalanması imkanları qarşıya çıxdı.

Dünyanın informasiya cəmiyyəti halına gəlməsində, elmi informasiyanın istehsalından istehlakçıya çatdırılmasına qədər keçən mərhələdə təsirli rol oynayan e-elm istiqamətində çalışan kitabxanaçılar, istifadəçilərin texnoloji inkişaf (rəqəmsal mühit, internet və şəbəkə texnologiyaları) haqqında informasiya sahibi olmalarında önəmli bir vəzifəni öhdəsinə götürür. Bu vəzifələr daxilində e-elm kitabxanaçıları istifadəçilərinə, şəbəkə vasitəsilə dəstəklənmiş verilənlərin birliklərini idarəetmə, sorğu olunan informasiyaya bu şəbəkə vasitəsilə əlyətərliyi təmin olunur, şərh, idarəetmə və mühafizə imkanları qazandırılır. E-elm istiqamətində çalışan kitabxanaçılar informasiya və sənədlərin sürətlə çoxalması yayıldığı rəqəmsal və hüquqi mühitdə tapılan qaynaqların istifadə olunmasında etik qanunların icrası mövzusunda da təsirli şəkildə fəaliyyət göstərirlər. Bu xidmətlərə əlavə olaraq, e-elm kitabxanaçıları tədqiqatçılara istiqamətlənmiş e-elm verilənləri yarada bilər və bu 3 kateqoriyada həyata keçirir:

1. Az sayda tədqiqatçılar üçün mərkəzləşdirilmiş tədqiqatın toplusunu yaratmaq;
2. Bir təsisat tərəfindən dəstəklənməsi vacib olan bir tədqiqat əhatəsində çox sayda alimə xidmət etməsi;

3. Əhatəli olan elm sahələrinə xidmət edən məlumat kütləsinin, elmi sahədə nə kimi dəyişikliklər olduğu, tətbiqi işlər və s. mövzusunda məlumatlandırılan istinad verilənlərin təhlili.

E-elm istiqamətində çalışan kitabxanaçılar, dəyişən və inkişaf edən texnoloji realıqda təsirli rol oynamağı mənimşəyərək, həyat boyu təhsil fəlsəfəsi ilə həyat boyu təhsil missiyasını öhdəsinə almalıdır. Bu səbəbdən informasiya oxuma – yazma və həyat boyu təlim anlayışı e- elm daxilində təkrar önəmini və lazımlılığını ortaya qoyur.

Xüsusilə, bu gün rəqəmsal məkanın e- elm kitabxanaçıları, həyat boyu təhsili bir həyat tərzini halına gətirir. Yeniliklərə, informasiya sahəsində inkişaf, texnoloji irəliləyişə uyğunlaşaraq istifadəçilərə təsirli xidmət göstərmək və həyat boyu təhsillə iç-içə girib, birbirilərini dəstəkləyir. E- elm kitabxanaçıları e- elm toplusuna çevrilmə mərhələsindədir belə ki icra etdikləri rolları, texnoloji və elm mühitə uyğunlaşması, bu dövrün bütün tələblərini yerinə yetirmək, rəqəmsal mühitin davamlı və sürətli dəyişib inkişaf etməsinə hazır olmalıdır. Bunun üçün kitabxanaçılar inkişafa açıq olmaq, kitabxanalararası əlaqələrlə verilənlər bazasının vasitəsilə, elektron mənbələrlə, e-kitablarla zənginləşməsindən xəbərdar olmalıdırlar. E- elm kitabxanaçıları, açıq əlyətərlilik, açıq verilənlər bazası, işbirliyi, rəqəmsal mühitin mühafizəsi, xidmət və dəstək, professional inkişaf və tədqiqat, davamlı modellər və əlaqə sahəsindəki inkişafı izləmək və tətbiq etmək məcburiyyətindədirlər.

Oxucular arası əlaqə, informasiya mərkəzləri arasında əməkdaşlıq sahəsində bacarıqlı və idarəetmə xüsusiyyətinə sahib, xidmət işində təmərküzlənmiş, təşkilati bir çox işi eyni vaxtda görə bilən, müstəqil qərarlar ala bilən, təqdimat qabiliyyətli, e- elm istiqamətində çalışan kitabxanaçıların texniki hazırlığını aşağıdakı kimi sıralamaq məsləhətdir.

- Elm sahəsində informasiya sahibi;
- Verilənlərdən istifadə olunması;
- Metadat məlumatı olan;
- Proqramlaşdırma haqqında informasiya sahibi;
- Akademik bacarıqlı.
- Verilənlər bazasını yarada bilən;
- E- elm haqqında informasiya malik;
- İdarəetmə və yazılı əlaqə;
- İstinad və informasiya xidmətində mütəxəssis.
- İnformasiyanı oxuma- yazma bacarığı.
- kompüter bilikləri;

İnformasiya cəmiyyətinin mühüm xüsusiyyətlərindən biri verilənlər bazası imkanlarıdır ki, e- elm istiqamətində fəaliyyət göstərən kitabxanaçıların ən önəmli tədqiqat məkanlarıdır. Bu mənada e- elm kitabxanaçıları vəziyyətləri aşağıdakılardır:

- İnformasiyanın idarəedilməsi
- İnformasiyanın saxlanması
- İnformasiyanın təqdimatı
- İnformasiyanın toplanması
- informasiyanın analizi

E-elm sahəsində fəaliyyət göstərən kitabxanaçı informasiya cəmiyyətinə, tədqiqatçılara, texnoloji inkişafa və ən vacibi işə özünə qarşı yüksək məsuliyyətə malik olmalıdır. Funksional olaraq bunları aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar.

- İstinad və informasiya xidməti
- İnformasiyanı toplamaq
- Akademik əlaqə yaratmaq
- E-elm məsuliyyətini yerinə yetirmək
- Texnoloji həlləri araşdırmaq və tövsiyələr hazırlamaq
- Texnologiyanın idarəedilməsi və tətbiq olunması

Yuxarıda, bəhs edilən hər bir funksiya öz növbəsində kitabxanaçıya yeni vəzifələr müəyyənləşdirir. Ancaq bu vəzifələrin təyin olunmasında bir sıra çətinliklər qarşıya çıxır. Bəziləri çox yaxşı anlaşıldığı halda bəziləri geniş funksiyaları əhatə etdiyi üçün ciddi məsuliyyətlə qarşılaşır. Bu vəzifələrin tətbiqi üçün fərqli sahələrdə, fərqli strategiyaların tətbiqi tələb olunur. Bəziləri fərdi inkişafı əhatə edir, bəziləri də işçilərin istifadəçilərin və akademik mühitin hamısını ehtiva edir.

E- elm sahəsində istedadını inkişaf etdirmək istəyən kitabxanaçılar üçün imkanlar genişdir. İnternet bazarı bu mənbələrdə mövzunun daha yaxşı anlaşılmasını təmin edəcək, e-elm ilə əlaqəli tədqiqatlar burada yer alır və kitabxanalar uğurlu verilənlərin bazasının saxlanması layihələrinə uyğun çox sayda nümunələr mövcuddur.

Aparılan tədqiqat və araşdırmalarda hər nə qədər e- elmlə bərabər kitabxanaçıların yeni vəzifələrinin olduğu və bu vəzifələri həyata keçirmək üçün yeni strategiyalar müəyyənləşdirməyin lazım olduğu qeyd olunsada e-elm kitabxana işinin standart bir təqdimatı üsuludu. Kitabxanaçıların sahib olması tələb olunan xüsusiyyət və məsuliyyətləri tam olaraq müəyyənləşdirilməmişdir. Bunun səbəbi e- elmin hələ yeni bir tətbiq sahəsi olması və geniş şəkildə istifadəsinin olmamasıdır. Hər qurum sahib olduğu tələbləri müstəqil müəyyənləşdirir və tez-tez də dəyişdirir.

Kitabxanaçıların e- elmin yararlanması və yayılmasında xüsusi yer aldıkları artıq təsdiqlənmişdir. Onlar informasiyanın idarəedilməsi, təşkili, paylaşılması, mövzusunda mütəxəssislər və informasiyanın geniş şəkildə yayılmış olaraq istifadə olunmasını təmin edəcək qurumlarda çalışır.

E- elmlə bərabər yeni və geniş həcmdə informasiya kütləsinin meydana çıxmasına baxmayaraq bu informasiyaya əlyətərlilikdə texnologiyalar davamlı

yenilənir və standartların köhnəlməsi və dəyişməsi yeni problemləri qarşıya çıxır. Bu problemlərin həlli istiqamətində xüsusi tədqiqatçı kitabxanaçılar yeni modellər və üsullar yaratmağa çalışır. Kitabxanaçılar bu sistemlərin yaradılmasında mütəxəssislərdir. Mövcud informasiyanın idarəedilməsi təlimi ilə kitabxanaçıların e-elmə əlaqələri gücləndirilir. İnformasiyanın istehsalının, paylanmasının və əlyətərliliyin rəqəmsal mühitdə həyata keçirilməsini təmin etmək üçün, kitabxanaçıların istifadə etdikləri texnoloji vasitələr mövzusunda informasiya sahib olmaları və onları istifadə etməkdə istifadəçilərə veriləcək olan əlavə xidmətin böyük əhəmiyyəti var. E- elmdə kitabxanaçıların, elm adamlarının və istifadəçilərin əlaqələnlərini təmin edəcək və bu akademik əlaqənin uzunmüddətliyini təmin edəcək, kitabxanaçıların bunu milli və ya beynəlxalq miqyasda etməzdən əvvəl, öz aralarında əlaqəni yaratmaq və artırmaq əsas şərtidir.

E- elm yeni bir informasiya metodları kompleksidir. E- elmlə bərabər xüsusiyyəti, özünüinkışaf, texnoloji informasiyaya sahib olması, informasiyanın idarəedilməsi, təşkili və paylanmasında təcrübəyə sahib və bunu yeni dövrün tələbatlarına görə inkişaf etdirəcək və elmi qanunauyğunluqda informasiya sahibi olan kitabxanaçılara olan ehtiyacı artmaqdadır.

E- elmin təqdimatı və tətbiqi sahəsində kitabxanaçıların xüsusilə elmi əlaqələrin yaradılmasında vəzifələri olduqca əhəmiyyətlidir. E –elm sahəsində çalışan kitabxanaçılar verilənlər bazasının öhdəsindən gəlməsi üçün informasiyanın idarəedilməsi və təşkili yeni istiqamətlər müəyyənləşdirib. E – elm kitabxana işində yeni istiqamətlər, kitabxanaçıların ənənəvi vəzifələrindən tamamilə xaricə çıxarmadan ənənəvi fəaliyyətin üzərində inşa edilir. E – elm sadəcə elmi tədqiqatçılar ya da kitabxanaçıları əlaqələndirən bir sahə deyil, informasiya istehlakçıların bütünlüklə əhatə edən və kitabxanadan kənar təşkilatları da əhatə edə biləcək bir tətbiq sahəsidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. *Kitabxana və cəmiyyət*. Bakı: 2012, 360 s.
2. Xələfov A.A. *Qurbanov A.İ. Kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi*. Bakı: BDU, 2009, 180 s.
3. *Qurbanov A.İ. İnformatika*. Bakı: 2012, 410 s.
4. *Qurbanov A.İ. Kazimi P.F. İnformasiyanın qiymətləndirilməsi*. *Kitabxanaşünaslıq informasiya*. 2012, № 1.
5. *Kazimi P.F. İnformasiya mühəndisliyi*. Bakı: 2011, 260 s.

Электронная наука (e-наука) и современная библиотечно-информационная деятельность.

Курбанов А.И.
Казими П.Ф.

Резюме

Статья анализирует новые направления в библиотечной практике, появление понятие электронная наука, современные требования и перспективы работы в данном направлении. Рассматривается профессиональные навыки библиотечных работников в свете новых задач.

Ключевые слова. *Электронная наука, наукаметрия, обслуживание, современные библиотеки, международный сотрудничества библиотек.*

Elektronscience (e-science) background information and modern library

Qurbanov A.I.
Kazimi P.F.

Summary

Introduction of new technologies and new directions in library and information activities led to the formation of one of the e-science as it is in olduKitabxana edilirMuasir library information service, creating new opportunities for the application of e-science library and features highly professional experts.

Keywords. *Eltronelm, elmmetriya, service work, modern libraries, libraries of international cooperation.*

**AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİNİN İRSİNDƏ
KİTAB VƏ MÜTALİƏ MƏSƏLƏLƏRİ**

(Xaqani, Nizami və Füzulinin yaradıcılığı əsasında)

Knyaz ASLAN

Bakı Dövlət Universiteti

Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının müdiri,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

knyazaslan@mail.ru

Məqalədə Azərbaycan ədəbiyyatının klassikləri Xaqaninin, Nizaminin, Füzulinin həyat və yaradıcılığı tədqiqatına cəlb olunmuş, onların kitab, kitabxana və müəllimlik haqqında fikirləri sistemləşdirilərək təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: söz, kitab, müəllimlik, Azərbaycan ədəbiyyatı, orta əsrlər, Xaqani, Nizami, Füzuli.

Klassik Azərbaycan sənətkarları öz əsərlərində həm bilik mənbəyi olan kitab, həm yazılı abidələrin saxlayıcısı funksiyasını yerinə yetirən kitabxanaya, həm də insan mənəviyyatını zənginləşdirən müəllimlikə yüksək qiymət vermiş, cəmiyyətdə onların hər birinin rolunu layiqincə dəyərləndirmişlər. Bu gün də öz aktuallığını qoruyub saxlayan və tərəvətini itirməyən həmin fikirlərdən bəzilərinə xatırlatmaq yerinə düşər.

Ustad şairimiz **Əfzələddin Xaqani Şirvani** bütün yaradıcılığı boyu şəxsiyyətin formalaşmasında elmin, biliyin, kitabın əsas yer tutduğunu dəfələrlə demişdir. O, elmin, sözün dəyərini vermiş, kitab və kitabxanalar haqqında qiymətli fikirlər söyləmişdir. Şair qabaqcadan nəzəri fikirlər söyləyib bunu kiminsə üzərində sınaqdan çıxarmamış, öz həyat yolunu nümunə gətirmişdir. Xaqaninin fikrincə, insan kamil tərbiyə almaqla müdrikləşə və formalaşa bilər. Kamil tərbiyə almağı isə o, elmsiz, təhsilsiz mümkün hesab etmir:

Kişiyə şərəfdir bilik, etibar,

Hörmət təvazü ilə olar bərqərar.

Yüksəkdə duranla oturma, bil ki,

Çəkiddə yüngül şey yüksəkdə durar.

Xaqani uşağı balaca vaxtından şəxsiyyət kimi yetişdirmək ideyasını irəli sürür, ona yeddi yaşdan başlayaraq təhsil, təlim verməyi faydalı sayır.

Mənbələrdən məlum olduğu kimi, balaca İbrahim ibtidai təhsil və tərbiyəsinə əmisi Kafiəddin Ömər Osman oğlunun yanında almış, onun şair kimi yetişməsində əmisinin mühüm rolu olmuşdur. Öz dövrünün tanınmış alimlərindən olan Ömər qardaşı oğlunu övladlığa götürmüş, ona atalıq qayğısı gös-

tərmiş, ilahiyyat, sərf-nəhv, nücum, təbabət, fəlsəfə, riyaziyyat, hikmət, fiqh, ədəbiyyat elmlərinə dair bilikləri öyrətmişdir. Şərq xalqlarının mədəni irsi ilə yaxından tanış olması onun müəllimlik dairəsinin genişliyindən xəbər verir. O, müxtəlif elmlərə dərinliklə maraqlı olmuşdur, Şərq filosoflarının əsərləri ilə yanaşı, ərəb dillərindəki tərcümələr əsasında yunan fəlsəfəsini və ədəbiyyatını da mənimsəmişdir. Bu baxımdan "Töhfətül-İraqeyn" əsərində əmisinin ona necə tərbiyə verdiyini göstərən misraları çox əhəmiyyətlidir:

O mənə öyrətdi hər elmə, fənnə,

Oxutdu o, "Ələm yəcidkə" mənə...

Şairin bu əsəri bəzi mühüm kitablar və böyük bir kitabxana haqqında məlumat verilməsi ilə əhəmiyyətlidir. XII əsrin ikinci yarısında Şirvanşahlar sarayında zəngin bir kitabxananın olması elm aləminə məlumdur. Bu kitabxana əsasən Şirvan hakimi Mənuçöhrün zamanında xeyli inkişaf etmişdi. Mənuçöhr ölkənin məşhur alimlərini, memarlarını, istedadlı şairlərini, nəqqaşlarını toplayaraq sarayda şairlər məclisi düzəltdi. Buraya gələn şairlərdən Əbülülə Gəncəvi, Xaqani, Fələki, İzzəddin Şirvani və başqaları həm orijinal əsərlər yazır, həm tərcümələr edir, həm də qiymətli əlyazmaların toplanılmasına kömək göstərir, beləliklə də, saray kitabxanasının zənginləşməsinə yardımlarını əsirgəmədilər.

Mənbələrdən məlumdur ki, Şamaxı şəhərində yaradılmış zəngin kitabxanalardan biri də Xaqaninin əmisi, dövrünün məşhur təbibi və filosofu Kafiəddin Ömər Osman oğluna mənsub olmuşdur. Xaqani əmisinin müəllimliyi ilə elmin və ədəbiyyatın sirlərinə bu kitabxanada bələd olmuşdur. Əgər onun müxtəlif elm sahələrində dövrünün məşhur alimi olduğunu və Xaqaniyə sərf-nəhv, nücum, tibb, hikmət, fiqh, ədəbiyyat elmlərini tədris etdiyini nəzərə alsaq, bu zaman onun kitabxanasının zənginliyini təsəvvür etmək heç də çətin deyildir. "Əmim yol göstərdi, kamala yetdim, öyrətdi o mənə çoxlu elmi-fənn" - deyən şairin ədəbi irsi çox zəngindir.

Şair əmisi Kafiəddin Ömər Osman oğlunun tərifinə yazdığı şeirində bu haqda məlumat verərək yazır:

Gördü ki, bələdəm hər nişanəyə

Apardı bir böyük kitabxanəyə.

Gördükdə olmuşam doğrudan heyran,

Oxutdu əvvəlcə "Xələqəl-insan";

Bunlarla bərabər qoydu bir sabah

Qarşıma gözəl bir kitabı-islax.

Əmr etdi oxuyum mən onu təkrar,

Ta gözüm önündə açılıns əsrar.

Xaqanı "Töhfətül-İraqeyn" poemasında müdrik Xızırın dili ilə elmə və şüura yüksək qiymət verir, dünya sirlərinin biliklə açılacağı fikrini irəli sürür.

Şeirin, sənətin tərbiyəvi qüdrətinə inanan Xaqanı ərəb dilində nəslrlə yazdığı bir əsərində deyir: "Hər tərbiyəçi şairliyi bacarmaya bilər, lakin hər şair tərbiyə verməyi də bacarmalıdır".

Xaqanı Şirvani elmin böyük carçısı olmuşdur. İnsan zəkasını, onun yaradıcı qüdrətini alqışlayan sənətkar müasirlərini, dövrünün gənclərini mütaliə etməyə, öyrənməyə çağırırdı. Əsərlərində tibb, astronomiya, tarix və fəlsəfəyə dair elmi istilahlardan tez-tez faydalanması, onun dövrünün elmləri nə yarıdan tanışlığını göstərir.

Dahi sənətkar ömrünü, həyatını, elmə, oxumağa sərf etmiş, yüksək təfəkkür qabiliyyətinə malik olmuşdur. Bu cəhətdən "Miratüç səfa" ("Saflıq aynası") əsərindəki fikri çox qiymətlidir.

*Görünmə elmdir, döndüm onunla sırf nadanə,
Əcəb ustaddır təlim edən mən kimi nadanə.*

Göründüyü kimi, Xaqanı elmə, elm öyrənməyə yüksək qiymət vermiş, böyükklərin ağıl və elmindən sağ və sol əli doldurmağı, özünü elm və bilik kölgəsində saxlamağı, dövlətə zəhmətlə, biliklə çatmağı zəruri sayaraq yazır:

*Mənim könlüm müəllimdir, dizim üstü dəbistanı,
O şagirdəm ki, öyrəndim sükut ilə əlifbanı.*

Şair sözə mühüm əhəmiyyət vermiş, cəmiyyətdə onun rolunu bu cür qiymətləndirmişdir:

*Xaqanı olmuşdur sözlün xaqanı,
Doludur ləl ilə sözlünün kamı.
O, sözə elə bir rövnaq verdi ki,
Fəth etdi söz ilə bütün dünyanı.*

Yaxşı söz demək, sənət əsəri yaratmaq böyük sənətkara nəşib olur. Bu mənada həyatda yalnız yaxşı əsərin, dəyərlı, mənalı sözlün qalacağı fikrini söyləyən şair özünü söz mülkünün xaqanı hesab edir:

*Şaham, mənim əlimdədir bu söz mülkü, söz diyarı,
Bu dünyada tək mənimdir söz mülkünün ixtiyarı.*

Tədqiqatçıların fikrincə, Məkkə ziyarətinə gedərkən İraq, Ərdəbil, Həmədan, Bağdad, Şam, İsfahan, Məkkə, Mədinə və s. səyahət etdikdən sonra,

həmin şəhərlərdə şairin əsərlərinə yüksək qiymət verilir, əsərləri sevilə-sevilə oxunur.

Tanış olduğu alimlərlə, şairlərlə, dövrün mütərəqqi fikirli insanları ilə görüşlər, kitabları mütaliəsi, kitabxanalarla tanışlığı şairə zəngin materiallar vermişdir. Ə.Mirəhmədov yazır ki, Xaqanı dövrünün hərtərəfli biliyə malik savadlı adamı olmuş, həndəsə, məntiq, fəlsəfə, nücum və quranı çox gözəl bilmişdir.

Xaqanın fikrincə, bilikli insan çox bilsə belə, bilirəm deməz. Boş sözləri heç kim dinləməz. İnsan öz əməli, savadı, zəhməti ilə yüksəlməlidir.

*"Mənəm-mənəm" deyib, öymə özünü!
Həmişə müxtəsər eylə sözünü.
Cahildir özünü tərif edənlər,
Çox bilirəm demə, bilsən də əgər.*

Şair deyir ki, məktəbdə ona çox şeylər öyrətmişlər. Səmanı dəftər, cümlə dəryanı mürəkkəb etsə belə, öyrəndiklərini yazıb qurtara bilməz.

Xaqanı yazarkən mövzunu həyatla bağlamış, tarixi hadisələri oxumuş, həyatın mənəvi, fəlsəfi dünyasını, adamların psixoloji aləmini real cizgilərlə təsvir etmişdir.

Xaqanın öz əsərlərini o dövrdə Yaxın və Orta Şərq ölkələrində geniş yayılmış ərəb və fars dillərində yazması bu dilləri mükəmməl bilməsindən, əsərlərinin həmin ölkələrdə geniş yayılıb oxunmasından, eləcə də öz dövrünün tanınmış şəxslərinin əsərlərini geniş mütaliə etməsindən xəbər verir.

İnsanın gücünü, qüdrətini qazandığı əvəzsiz biliklərdə, söylədiyi qiymətli sözlərdə, yadigar qoyub getdiyi maraqlı kitablarda görünən dahi **Nizami Gəncəvi** XII əsrdə yaratdığı "Xəmsə"yə daxil olan sənət örnəklərində söz sənəti, kitab, mütaliə haqqında çox dəyərlı fikirlər söyləmişdir.

Görkəmli şərqşünas alim Yevgeni Bertelsin "Dünya ədəbiyyatında misli görünməmiş mükəmməl bir əsər" kimi qiymətləndirdiyi "Xosrov və Şirin" poemasında da ustad şair bu məsələlərlə bağlı öz misilsiz dəyərlı fikirlərini və mülahizələrini açıqlamışdır.

Professor Abuzər Xələfov "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi" adlı kitabında yazır ki, XII əsrdə Gəncədə "Dar-əl kitab" adlı böyük bir kitabxana fəaliyyət göstərmiş, bu kitabxanaya Həddad ibn Asim ibn Bəkran Əbülfəzələn Naxçıvani başçılıq etmişdir. Yeri gəlmişkən, həmin tarixi faktı o zaman Azərbaycanı olmuş Yaquət Həməvi özünün "Məcməul Huldən" əsərində təsdiqləmişdir.

Kitabşünas alim İmadəddin Zəkiyev isə "Azərbaycan kitabının inkişaf yolu" adlı əsərində ölkədə mədəniyyətin inkişafına qayğı göstərən Atabəylərin hakimiyyəti dövründə Gəncədəki böyük saray kitabxanasının (kitab evinin)

zəngin və nadir kitab fonduna malik bir kitabxana kimi şöhrət tapması, burada 10-dan çox xarici dildə əlyazma kitabının saxlanıldığı haqqında məlumat vermişdir.

Tarixi qaynaqlardan o da məlumdur ki, XI-XII əsrlərdə Bərdə şəhərində də zəngin saray kitabxanası və Cümə məscidinin yanında böyük bir kitabxana fəaliyyət göstərmişdir. Bu kitabxanada qədim dini və dünyəvi əlyazmaların saxlanması haqqında bilgilər vardır.

Nizaminin yazdıqları bir daha təsdiq edir ki, şair o dövrdə Gəncə şəhərindəki kitabxanalarla yanaşı, Bərdədə yerləşən kitabxanaların zəngin fondlarından da istifadə etmişdir.

*Məlum hekayədir "Xosrov və Şirin",
Dastan yoxdur əsla bu qədər şirin.
Ruhu oxşasa da bu gözəl dastan,
Pərdədə qalmışdı bu gəlin çoxdan,
Tanıyan yoxdu bu gözəl alması,
Bərdədə var idi bir əlyazması;
O ölkənin qədim tarixlərindən
Bu dastanı tamam öyrənmişəm mən.*

Buradan belə qənaətə gəlmək olar ki, birincisi, Bərdə şəhəri həmin dövrdə xeyli inkişaf etmiş, mədəni həyatı ilə məşhurlaşmış, zəngin kitab sərəvətinə malik olmuşdur; ikincisi, şairin mütaliə dairəsi çox geniş olmuş və o, hər bir əsərini yazarkən xeyli axtarışlar aparmış, bir fikir götürmək üçün yüzlərlə kitab oxumuşdur.

Şairlər və şeirlər barədə düşüncələrini oxucusu ilə bölüşən mütəfəkkir bədii əsərə gözəllik, tərəvət gətirən, onu oxunaqlı, yadda qalan edən mühüm xüsusiyyətləri nəzərə çatdırır, sözə yüksək qiymət verir. Onun fikrincə, sənətkar mənasız sözlərdən qaçmalı, özünü gözdən salmamalı, öz dəyəri ilə hətta qızıldan da qiymətli olan sözləri seçib nəzmə çəkməlidir.

*Polad kimi bərkit qızıl sözü sən,
Salsın söz sikkəsi pulu qiymətdən...
Boş, mənasız sözlər kimə gərəkdir?
Kim belə sözləri dinləyəcəkdir?*

Şair burada eyni zamanda sənətkarın məsuliyyətini də müəyyənləşdirir, onun yaradıcı ömrünün məhz yazdığı əsərlərin dəyəri ilə ölçüldüyünü vurğulayır. O deyir ki, əsl sənətkar gecə-gündüz çalışıb min bir əziyyət bahasına ipə-sapa düzdüyü sözləri zərgər dəqiqliyi ilə seçməli, sözün qədrini bilməli,

sözçülüyə yol verməməli, az sözlə daha dərin fikirlər ifadə etməyə çalışmalıdır:

*Sözü nəzmə çəkmək asandır, asan,
Gərək söz üstündə sən can qoyasan.
Sözündə çoxluğa qoyma yer olsun,
Birin yüz olmasın, yüzün bir olsun.*

Sözün ucalığını, ülviliyini dərinədən dərk edən şair qələmdaşlarını ayıq olmağa, ruha mənəvi qida verən sözün ecazkar gücünü düzgün qiymətləndirməyə çağırır:

*Söz ruhdur, can üçün ruh bir dərmandır,
Cantək əzizliyi bəlkə bundandır...
Söz deyən qəvvasdır, söz isə gövhər,
Bu gövhər çox çətin əmələ gələr.*

Nizamini bir sənətkar kimi ucaldan cəhətlərdən biri də budur ki, o, öz yaradıcılığında uydurmaçılığa deyil, həyat həqiqətlərinə əsaslanır, mövzularını real həyatdan seçir, başqalarını da yalan yazmamağa, sözü qiymətdən salmamağa səs-ləyir:

*Söz canlı olanda abi-həyattək,
Hər bir mümkün şeyi caizdir demək.
Var doğru yazmağa, madam ki, imkan,
Neçin gəlsin gərək ortaya yalan?!
Qiymətdən salmışdır sözü yalanlar,
Doğrunu danışan möhtəşəm olar.*

Yalnız gerçəkliyi əks etdirən əsərlərin əbədi yaşarlılığını təsdiqləyən şair iftixarla özünün birinci poemasını – "Sirlər xəzinəsi"ni xatırladır, həqiqi dünya hadisələrini real bədii obrazlarla oxuculara çatdıran bu sənət əsərinin heç vaxt solmayacağı qənaətinə köklənir:

*Sərv də qaldırılmış düzlük bayrağı,
Onunçün həmişə göydür yarpağı.
Mənim xəzinəm var "Məxzənül-əsrar",
Boş zəhmət çəkməyin nə mənası var?*

Nizami "Xosrov və Şirin" poemasının mövzusunun da həyatdan aldığı mövzunu şifahi xalq yaradıcılığında, tarixi mənbələrdə və yazılı

bədii ədəbiyyatda müəyyən qədər öz əksini tapdığı barədə məlumat verir, bu dastanın gerçəkliyini sübuta yetirən tarixi abidələri, o cümlədən Bisütun dağında daşyonan Fərhadı aid edilən naxışları xatırladır. O, eyni zamanda bu məhəbbət mövzusunun ilk dəfə yazılı ədəbiyyatda işləyən Firdovsinin yada salır, onun "Şahnamə"sində Xosrovin sağlamlıq dövrünün işıqlandırıldığını qeyd edir. Lakin Nizaminin qənaətinə görə:

*Söylərkən o həkim bu xoş dastanı,
Çıxarıb içindən eşqi, fəğanı.
Altmış yaşındaydı yazanda bunu,
Saxlaya bilmirdi yayda oxunu!..
Altmışda sevginin, eşqin həycanı
Titrədə bilməzdi yorgun qocanı.*

Mütaliə dairəsi çox geniş olan Nizami Firdovsinin yaradıcılığına dəqiq qiymət verməklə yanaşı, orijinal sənət əsəri yaradacağını qarşısına məqsəd qoyur və buna tamamilə nail olaraq şair sələfindən daha uca zirvədə dayanır.

Nizami öz əsərini yazmamışdan öncə oxucusunu düşünür, bu kitabı oxuyacaq hər bir şəxsin zövqünü oxşamağa çalışır. Tələbkar oxucunun görüşünə alnıaçıq çıxmaq üçün yaradana üz tutur, Tanrıdan kömək diləyir:

*Kömək qapısını aç, ey yaradan,
Göstər Nizamiyə düz yolu hər an...
Davudtək könlümü təzələ hər an,
Qalxsın Zəburumun şöhrəti haman.*

Məlum olduğu kimi, dini tarixə görə Davud peyğəmbərlərlən biridir. O, "Zəbur" adlı müqəddəs kitabın əhkamlarını mələhətlə oxuyarmış. Bədii ədəbiyyatda "ləhni-Davud" (Davudun səsi) gözəl səsə nümunə kimi göstərilir. Burada Nizami "Davud" dedikdə özünü, "Zəbur" dedikdə isə öz əsərini, daha dəqiq desək, "Xosrov və Şirin" poemasını nəzərdə tutmuşdur.

Şair insanların ürəklərini şadlandıran, gözlərinə nur verən, onlara həyat yollarında düzgün yol göstərən, çətin işlərini asanlaşdıran qiymətli bir kitab yazdığı sənətkar ömrünün mənası hesab edir, onu "şadlıq kitabı" adlandırır:

*Təbimin bakirə gəlini ancaq
Bu dünya üzünə gəlsin üzün ağ.
Onu oxuyanda ürək şadlansın,
Müsk səpdiyi yer Xəllux adlansın.*

İnsanı daim öyrənməyə, dünyanın sirlərindən agah olmağa, özünü və kainatı dərk etməyə çağıran böyük sənətkar çox düzgün qeyd edir ki, əgər insan şüuru, insan zəkası elmlə, biliklə, hikmətlə nurlanmasa, yeni mətləblər, yeni ideyalar, yeni fikirlər yaratmaq mümkün olmaz:

*Kainat özü də belə dövr edir,
Gövhər tanıyana aydındır bu sirr.
Qüdrətdən dünyaya buyruq olmasa,
Şüura hikmətin nuru dolmasa,
Bil, nə qələm yeni bir mətləb yazar,
Nə də dırnaq tikər yeni bir paltar.*

Başqa bir parçada şair yazır:

*Bu qara sədəfə diqqət verirkən,
Çox mənə dürrünə rast gələcəksən.*

"Qara sədəf" dedikdə yazını nəzərdə tutan Nizami burada öz tələbkar oxucusuna "Sən bu əsərdə çoxlu mənə incəlikləri ilə qarşılaşacaqsan" mətləbini aydınlaşdırır.

Maraqlıdır ki, Nizami əsərlərinin qəhrəmanları da sözü uca tutan, kitabə hörmət edən, kitabxanaları yüksək qiymətləndirən, məşhur şair, alim və filosofların kitablarını mütaliə edən şəxsiyyətlərdir. Bu baxımdan şair poemalarının əsas qəhrəmanlarından biri olan Xosrov obrazını mənəvi inkişaf prosesində təsvir edərək, sözün qüdrətini, söz sənətinin tərbiyəvi gücünü çox böyük ustalıqla əks etdirir. Uşaqlıqdan eys-ışrət içərisində böyüyən, hər cür qayğı və diqqətlə əhatə olunmuş Xosrov aşiq olduğu Şirini əsl məhəbbətlə sevməyə başlayandan sonra məhz sevgilisinin təsiri ilə özünü və dünyanı dərk etməyə başlayır, onun tövsiyəsi və təklifi ilə elm-bilik öyrənməyə çalışır. O, Şirinin öyüdü nəticəsində məşhur alim Büzürgümidin yanına çağırır, ona həyat, dünya, yaşayış, olum, ölüm, axirət və s. haqqında suallar verir, aldığı cavablardan mütəəssir olur. Büzürgümidin "Kəlilə və Dimna"dən danışdığı çıxır əhvalat Xosrovu tamamilə dəyişir və o, əsərin sonunda əxlaqi cəhətdən yetkin bir şəxsiyyət mərtəbəsinə yüksəlir. Elə bu faktın özü böyük Nizaminin sözə, kitabə mütaliyəyə nə qədər üstünlük verməsinin əyani sübutudur.

Bu da xoşdur ki, dahi şair poemalarının axırlarında yeddi yaşlı oğlu Məhəmmədə nəsihət verərək yazır:

*Bilik kəsb etməklə dünyanı qazan,
Əsmanı oxu ki, mənə alasan.
Qaç o sözlərdən ki, mənasız, boşdur,*

*İlahi elmlər öyrənmək xoşdur.
Elə namuslu ol, desin hər görən:
"Ağıllı oğluna, Nizami, əhsən!"*

Ulu mütəfəkkirin bu qiymətli nəsihəti bu gün də olduqca aktualdır və əslində hər bir Azərbaycan övladına ünvanlanmış ağısaqqal öyüdü kimi qəbul edilməli və həyata keçirilməlidir.

Müdrük sözə, müdrük sözləri toplayıb nəsildən-nəslə çatdıran kitaba və bu kitabları qoruyan, saxlayan, oxucuların istifadəsinə verən kitabxanalara hörmət və ehtiramını dəfələrlə bildirən şair:

*Şeiri oxunanda bu Nizaminin,
Özü də hər sözdə görünər yaqin,-*

yazmaqla yaxşı kitabın hər misrasının öz müəllifini tanıtdıracağına, əsrlərlə yaşamasına zəmin yaradacağına əminliyini bildirir.

Böyük mütəfəkkirin əsərlərinin dərinəndən araşdırılması təsdiqləyir ki, Nizami dil, ədəbiyyat, tarix, fəlsəfə, poetika, astronomiya, coğrafiya, təbiətşünaslıq, ilahiyyat, musiqi, təbabət və s. kimi bəşəri elmlərə dərinəndən bələd olmuş, antik dünya mədəniyyəti haqqında yazılmış sayısız-hesabsız əsərləri diqqətlə oxumuş, geniş dünyagörüşə və güclü məntiqə malik bir şəxsiyyət kimi böyük hörmət qazanmışdır. Bunu şairin digər bir əsərindəki – "Yeddi gözəl" poeməsindəki etirafı da sübut edir:

*Dedim ki, bir əsər yaradım gərək,
İncə naxışlarla kəsilsin bəzək.
Dünyada nə qədər kitab var belə,
Çalışıb, əlləşib gətirdim ələ.
Ərəbcə, dəricə, yeri düşərkən,
Buxari, Təbəri əsərlərindən.
Oxudum, oxudum, sonra da vardım,
Hər gizli xəzinədən bir dürr çıxardım.
Əlimə yetişən hər bir varaqdan
Nüsxələr bağladım mən zaman-zaman.
Onda ki, fikrimi saldım sahmana,
Dedim ki, qoy onu düzüm dastana.
Oxuyan bəyənib afərin desin,
Ariflər, alimlər mənə gülməsin.*

Nizami müdrük sözə, müdrük sözləri toplayıb nəsildən-nəslə çatdıran kitaba və bu kitabları qoruyan, saxlayan, oxucuların istifadəsinə verən

kitabxanaya hörmət və ehtiramını dəfələrlə bildirmiş, onların əhəmiyyətini yüksək dəyərləndirmişdir. Şair yazır ki, yaxşı kitabın hər misrası onun müəllifini tanıtdırır, əsrlərlə yaşamasına zəmin yaradır:

*Şeiri oxunanda bu Nizaminin,
Özü də hər sözdə görünər yaqin.
Gizlənilib özünü verməzmi nişan,
Sənə hər beytində bir sirr danışan?
Yüz il sonra sorsan: "Bəs o hardadır?"
Hər beyti səslənər: "Burda, burdadır!"*

"Dil acizdir deməyə, tərif sözün şanına" – deyən Nizami sözü dünyanın ən böyük sərvəti və ən gözəl naxışı adlandırır:

*Sordu: Köhnə qızılı, təzə sözmü yaxşıdır?
Söz sərraflı söylədi: Söz dünyanın naxşıdır!
Sözdən başqa yuxarı başda oturan yoxdur,
Mülkün dövləti yalnız onundur, danan yoxdur.*

Yeri gəlmişkən qeyd etməliyəm ki, qədim dövrlərdən ta XIX əsrə qədər "şeir", "söz", "nəzm", "kitab" eyni mənada işlənmişdir. Yəni "şeir", "söz", "nəzm" dedikdə "kitab", əksinə, "kitab" dedikdə "söz", "şeir", "nəzm" nəzərdə tutulmuşdur.

Görkəmli şərqşünas, professor Rüstəm Əliyevin «Nizami yaradıcılığının zirvəsi», «ensiklopedik vüsətə malik bir əsər» kimi qiymətləndirdiyi «İsgəndərnəmə» poemasında Nizami digər məsələlərlə yanaşı söz sənəti, kitab və mütaliə haqqında da maraqlı mülahizələr söyləyir.

Bununla bağlı olaraq professor A.Xələfov yazır ki, dərin mütaliəsi olan Nizami şəxsi təhsil sayəsində dünya xalqlarının mədəniyyətini öyrənmiş, onu sevmiş, yeri gəldikcə öz əsərlərində bəşəri mədəniyyətdən müvəffəqiyyətlə istifadə etmişdir.

Görkəmli tədqiqatçı alimlərimizdən Z.Bünyadov və Ə.Mirəhmədov göstərir ki, XI-XII əsrlərdə Gəncədə zəngin saray kitabxanası və digər kitabxanalar olmuşdur. Nizamişünas professor R.Əliyev isə bu dövrdə mütaliə üçün lazım olan hər cür kitabın Gəncədə tapılmasını mühüm hesab edirdi.

Azərbaycan kitabxana işi tarixinin görkəmli tədqiqatçısı, professor A.Xələfov yazır ki, XII əsrdə Gəncədə «Dar-əl kitab» adlı böyük bir kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Bu kitabxanaya Həddad ibn Asim ibn Bəkran Əbülfərəhən Naxçıvani başçılıq edirdi. Bu tarixi faktı o zaman Azərbaycanda olmuş Yaqut Həməvi də «Məcməul Huldən» əsərində təsdiq etmişdir. Gəncə kitabxanaları da Bərdə kitabxanaları kimi çox zəngin və nadir kitab fonduna

malik olmuşdur. Gəncə böyük mədəniyyət və ticarət mərkəzi olduğundan dünyanın bütün ölkələrindən gələn tacirlər burada kitaba böyük tələbatın olduğunu nəzərə alaraq kitab gətirməyə də səy göstərirdilər. Kitabşünas alim I.Zəkiyev «Azərbaycan kitabının inkişaf yolu» adlı əsərində göstərir ki, Gəncə kitabxanasında 10-dan çox xarici dildə kitab saxlanılırdı. Atabəylərin hakimiyyəti dövründə Gəncədə böyük saray kitabxanası (kitab evi) ən zəngin və nadir kitab fonduna malik bir kitabxana kimi şöhrət tapmışdı. Ölkədə mədəniyyətin inkişafına qayğı göstərən Atabəylər kitabxananın inkişafına və fondunun zənginləşdirilməsinə xüsusi qayğı göstərirdilər.

Bu kitabxana demək olar ki, bütün Şərqi ölkələrindən ən qiymətli əl-yazma kitabları alırdı. Kitabxananın özündə də kitabın üzü köçürülüb çoxaldılırdı. Sarayda şairlər məclisi var idi. Ancaq Nizami heç zaman saraya gətmədiyindən bu məclisdə də iştirak etmirdi. Nizamının dayısı Xacə Ömər saray kitabxanasına rəhbərlik etdiyindən bu zəngin kitabxananın qapısı onun üzünə açıq idi. Dayısının sağlığında kitabxanadan geniş istifadədən sonra şair dayısı öldəndən sonra bu əlaqənin zəifləməsinə təəssüf hissi ilə qeyd edir:

*Xacə Ömər dayım ölüb gedəndə,
Düşdüm müsibətə, balaya mən də...*

Professor Həmid Araslı yazır: «Şair 1197-ci ildə «Yeddi gözəl» əsərini bitirib Marağaya göndərdikdən sonra çoxdan bəri fikirləşdiyi «İsgəndərnamə» mövzusunda yazmaq, xəyalında hazır şəkildə olan bu son əsərini kağız üzərində canlandırmaq istəyirdi. Nizami İsgəndər haqqında olan bütün mənbələri öyrənməli idi. O, gecəli-gündüzlü kitabxanadan çıxırmı, İsgəndər haqqında qeydlərini və yeni mənbələri nəzərdən keçirirdi. Hətta uzaq şəhərlərdə yaşayan dostlarından belə kitablar gətizdirib, İsgəndər haqqındakı rəvayətləri mükəmməl öyrənirdi».

İsgəndərin adı bütün xalqlar içərisində də geniş yayılmışdı. Hələ XI əsrin məşhur alimi Kaşqarlı Mahmudun «Divanü-lügət-it-türk» əsərində, yenə həmin əsrdə yaşamış Balasaqunlu Yusifin «Qudatğu bilik» əsərində İsgəndərdən çox məhəbbətlə bəhs edilir. İsgəndərin dilənçi ilə görüşü səhnəsindən görünürdü ki, türk xalqları içərisində İsgəndərə müsbət münasibət var imiş.

Xüsusən Nizami Azərbaycan xalqının içərisində İsgəndərlə əlaqədar rəvayətləri daha çox öyrənirdi. Bu rəvayətlərdə də İsgəndər təriflənirdi.

Bütün bu materialları saf-cürük edən, öz xəyalında yaratmış olduğu biliklə ilə qılınçı birləşdirib dünyada ədalətli dövlət quran hökmdar surətini yaratmaq Nizami üçün o qədər də asan olmadı.

Nizamının məqsədi tarixi nəzmə çəkmək, İsgəndərin futuhatını göstərmək deyildi. O, bu surət vasitəsi ilə öz ideyalarını və elmi biliklərini ifadə etməyə çalışırdı. Buna baxmayaraq o, bir sıra tarixi hadisələri düzgün vermək

istəyirdi. Odur ki, ziddiyyətli məlumatlara tənqidi yanaşılıb İsgəndər haqqında olan bəzi fikirləri bütün variantları ilə söyləməyə çalışıldı».

İsgəndər haqqında əsər yazmaq qərarına gəlmiş şair müxtəlif tarixi mənbələr üzərində işləməsi haqqında belə yazır:

*İsgəndər haqqında heç bir əsərdə
Məlumat görmədim yığıcam bir yerdə.
Sözlərlə dolmuşdu xəzinə içi,
Ancaq hər nüsxə bir dağınıq inci.
Hər köhnə nüsxədən əsas alaraq,
Onu öz şeirimlə bəzədim ancaq,
Ən qədim tarixi əsərlərdən mən,
Yəhudi, nəsrani, pəhləvilərdən
Ən incə sözləri əlimə saldım,
Qabığı ataraq, məğzini aldım.*

Bu parçadan görüldüyü kimi, şair türk, ərəb, fars mənbələri ilə yanaşı, yəhudi, nəsrani, pəhləvi dilində olan kitabxanalardan istifadə etmiş və bir neçə xarici dilləri bilmişdir. Həmçinin əsərdən gətirdiyimiz bu parça tarixi qaynaqlarda Gəncə kitabxanalarında bir çox xarici dillərdə kitabların olması haqqında fikirləri təsdiq edir. Nizamişünaslar belə hesab edirlər ki, şairin özünün çox zəngin şəxsi kitabxanası da olmuşdur.

Şair daha sonra müxtəlif dillərdə yazılmış mənbələrdən istifadə edərək tarixi mövzuda qələmə aldığı dastanın uğurlu alınması və oxuculardan ötrü anlaşılıqlı olması üçün hansı çətinliklərdən keçdiyini belə təsvir edir:

*Müxtəlif dillərdən yığdım çox sözlər,
Bunlardan düzüldü yazdığım əsər,
Saydığım dilləri ətraflı bilən
Saxlar öz dilini mənə töhmətdən.
Hansı bir pərdədə doğru söz gördüm,
O sözün telini şeirimlə hördüm.*

Professor A.Xələfovun yazdığı kimi, bu parçadan görünür ki, şair türk, ərəb, fars mənbələri ilə yanaşı, yəhudi, nəsrani (xristian) və pəhləvi dilində olan mənbələrdən, müxtəlif kitabxanalardan istifadə etmiş və bir neçə xarici dil bilmişdir. Həmçinin əsərdən gətirdiyimiz bu parça tarixi qaynaqlarda Gəncə kitabxanalarında bir çox xarici dillərdə kitabların olması haqqında fikirləri təsdiq edir. Nizamişünaslar belə hesab edirlər ki, şairin özünün çox zəngin şəxsi kitabxanası da olmuşdur.

Bütün ömrünü elmi araşdırmalara həsr etmiş şairin maraqlı dairəsi, müxtəlif elmləri öyrənməyə böyük həvəsi və marağı, hər şeyi dərinləndirən bilmək vərdişi onun qarşısında ciddi elmi araşdırmalar aparmaq, kitablar toplamaq, onları oxuyub öyrənmək vəzifəsi qoymuşdu. O, gecə-gündüz kitablar arasında əlləşməyi, kitabsız, yazı-pozusuz bir dəqiqə belə dayanmamağı vərdiş etmişdi. Bu vərdiş böyük sənətkarı bütün ömrü boyu müşayiət etmişdi. O, kitab oxumaqdan doymadığını dəfələrlə qeyd etmişdir.

Poemanın başqa bir yerində isə Nizami çoxlu mənbələrdən istifadə etdiyi, hər mənbədən bir məlumat aldığı barədə belə yazır:

*Əlimə hər çeşid tarix topladım,
Gözümdən hərfi də mən buraxmadım.
Hər yurtuq vərəqdən toz silə-silə,
O dağnıq xəznəni topladım belə.*

Nizaminin elm, idrak, söz, ağıl, kamal haqqında fikirləri orta əsr qaranlıqları içərisindən sönməz günəş kimi dünyaya işıq saçır.

Tamamilə təbiidir ki, Nizaminin məhəbbətlə təsvir etdiyi ədəbi qəhrəmanı Makedoniyalı İsgəndər də oxuyub öyrənmək, biliyə, elmə yiyələnmək üçün səylə çalışır. Şair poemanın «İsgəndərin təlim alması» bölməsində yazır ki, İsgəndərin atası Feyləqus oğluna ədəb, hünər, bilik öyrənmək üçün qayğı göstərir. Oğlunu ağıllı-kamallı, ədəb-ərkanlı, hünərli bir insan kimi görmək istəyən ata onun üçün hər cür şərait yaradır, onu məşhur alim Niqumaşın yanına aparır:

*Niqumaş alimdi, biliklə dolu,
Alimin oğluydu həkim Ərəstu.
Təlim işlərində çox çəkdi əmək,
Hikmətlər öyrətdi onu sevərək.*

Şair İsgəndərin çalışqan şagird olduğunu, müəlliminin etimadını doğrultduğunu bu sətirlərdə tərənnüm edir:

*Şahzadə illərlə çox çalışdı, çox,
Qulağı elm aldı, başqa heç nə yox.
Öz ağılı, zəkası olunca rəhbər,
Tapırdı ən incə, mənalı sözlər.*

Daha sonra şair İsgəndərin öz müəlliminin oğlu Ərəstudan da çox hikmətlər öyrəndiyini dilə gətirir:

*Alimlər sözünü tutaraq getdi,
Əqliylə özünü bəxtiyar etdi.
Ustadın oğlu da alim bir kəsdə,
Onunla həmyaşdı, həm də həmdərsdi.*

Xeyli sonralar İsgəndərin inkişafını göstərən şair yazır ki, artıq hökmdar dövrünün ən məşhur alimləri ilə oturub-durur, onlardan məsləhət alır.

«İsgəndərnəmə»nin ikinci hissəsi olan «İqbalnamə» başdan-başa elmi-fəlsəfi məsələlərdən danışır. O: «Qüvvət elmdədir!» - deyən İsgəndəri alim bir hökmdar kimi təsvir edir.

Nizami həkim Arximedlə çinli kəninin hekayəsində müəllimin istedadlı tələbələri qorumasından da bəhs edir.

Poemadakı hekayələrdən birində Nizami Hörmüzlə yetmiş alimin münafiqəsini təsvir edir. Hörmüzün doğru sözlərini paxıllıqla inkar edən alimlər, nəhayət, həlak olurlar. Şair «dəlili qüvvətli olan bir ifadəni eşitməmək bəd-bəxtlikdir. Hünərdən üz döndərmək bir hünər deyildir» - deyər nəticə çıxarır.

Nizami müxtəlif zamanlarda yaşamış dünya filosoflarını İsgəndərin məclisində görüşdürüb onların həyat və kainat haqqında olan görüşlərini canlandırır.

İsgəndər saray ətrafına topladığı alimlər vasitəsilə yüksəlir. O, bir gün məclis düzəldib yeddi alimin ilk yaradılış haqqında rəyini soruşur. Nizami qədim yunan mədəniyyətinə qarşı münasibətini və özünün fəlsəfi fikirlərini burada canlandırır. Artıq İsgəndər peyğəmbər olaraq dünyanı düzəltmək üçün ikinci dünya səfərinə hazırlaşır. İsgəndər alimlərdən məsləhət istəyir; hər alim – Sokrat, Ərəstu, Əflatun və başqaları ona bir nəsihət kitabı yazır. Bu kitablarda elm və əql ilə iş görməkdən, zülmün pislilikləri, ölkəni idarə etmək üçün lazım olan tədbirlərdən danışılır.

İsgəndərin məclisində qədim yunan və Roma filosofları iştirak edirlər. Müxtəlif dövrlərdə yaşamış filosoflar öz fəlsəfi görüşlərini bu məclislərdə irəli sürürlər. Bu fikirlərin bir çoxu Nizaminin şəxsi mülahizələridir.

Məşhur alimlərin İsgəndəri dünyanın yaranışını və mahiyyətini dərk etməkdən ötrü oxuyub-öyrənməyə və elm, bilik öyrənməyə çağırmaları çox ibrətamizdir:

Ərəstun deyir:

*Dedi ki: «Elm axtar həmişə, ey şah,
Örtülü sirlərdən ol daim ağah».*

Valis deyir:

*Bilik təlimində bəxti yar olsun,
Elm yollarında daim var olsun!*

Bəlinas deyir:

*Yar olsun aqlına hər bilik, hər sirr,
Gözü nur, nuru göz ziynətləndirir.*

Sokrat deyir:

*Dedi ki: «Padişah, şadlıqla ömr et,
Din-bilik yolunda daim öndə get!»*

Fərfuryus deyir:

*Dünya boş qalmasın ədalətiəndən,
Çünkü zülmü, qəhri qəhr eləyənsən.*

Hümmüz deyir:

*Açıla biləcək hər düyünə sən
Görüm ki, aql ilə üstün gələsən!*

Əflatun deyir:

*Aydın düşüncəli dünya şahından
Dünyada heç bir sirr qalmasın nihan.*

Nizami öz əsərlərində ardıcıl mütaliəni, təkrar mütaliəni elm, bilik qazanmağın əsas vasitəsi sayır, mütaliə dairəsi geniş və hərtərəfli olan insanın kamil şəxsiyyət kimi formalaşmasından ümidlə söhbət açır, çox oxuyub az yazmağın, çox bilib az danışmağın faydasından danışır. Şairin fikrincə, şəxsiyyəti hər hansı bir rütbə yox, yalnız elm, bilik, tərbiyə ucalda bilər. Yüksək dövlət vəzifəsi tutan adam sabah həmin vəzifədən düşərsə, əvvəlki mövqeyini də itirər, lakin elm, bilik sahibi həmişə ən ülvi yüksəklikdə dayanar. Onu saymamaq, məğlub etmək mümkün deyil. Elə buna görə cəmiyyətdə alimin və elm adamlarının rolunu yüksək dəyərləndirən Nizami öz qəhrəmanı İsgəndərin dili ilə onlara belə qiymət verir:

*O böyük, ağıllı, ayıq hökmdar
Öz sağlıq taxtında tutarkən qərar,
Əmr etdi, verildi belə bir fərman:
“Alimdir gözümdə ən əziz insan!
Elmlə, hünərlə! Başqa cür heç kəs
Heç kəsə üstünlük eləyə bilməz!
Rütbələr içində seçilir biri
Hamıdan ucadır alimin yeri!”*

Nizami bu sözlərlə dövrünün hökmdarlarını da elmə, biliyə qiymət verməyə çağırır. Sənətkarın fikrincə, elmə, biliyə ziyələnən hökmdar ədalətli olar, zülmə yol verməz.

Şair poemanın başqa bir yerində elmdən uzaqlaşanları bu cür damğalayır:

*Dövrün kişiləri nakişidirlər,
Elmə yox, nücumə həvəs edirlər.*

Nizaminin əsərlərində kitab və kitabxanaya böyük qiymət verilməsi, kitabın bütün biliklərin mənbəyi kimi qiymətləndirilməsi, kitabxanaları xalqın milli sərvəti, ölkənin bilik xəzinəsi adlandırılması bu böyük şəxsiyyətin Azərbaycan kitab mədəniyyətinə verdiyi çox dəyərli qiymət idi.

Tamamilə təbii olaraq Nizami əsərlərinin qəhrəmanları da sözü uca tutan, kitaba hörmət edən, kitabxanayı yüksək qiymətləndirən, məşhur şair, alim və filosofların kitablarını mütaliə edən şəxsiyyətlərdir. Bu baxımdan İsgəndər surəti diqqəti daha çox cəlb edir. “İsgəndərnamə” poemasının başlanğıcında bu kitabın başqa kitablardan üstünlüyü haqqında söz açan şair ən mahir kitab təbliğatçısı kimi əsərin diqqətlə oxunmasını oxuculardan xahiş edir. Nizami bu kitabın insan səadəti naminə xidmət göstərəcəyinə ümid bəsləyir.

Maraqlıdır ki, həmişə tanınmış alimlərin əhatəsində olan, mütaliəyə fikir verən İsgəndər uzaq səfərlərə çıxarkən belə özü ilə kitablar aparır, işğal etdiyi ölkələrdən qiymətli kitabları toplayıb gətirir, onları tərcümə etdirir, yeni kitabxanaların yaradılmasına xüsusi diqqət yetirir. Bu cəhətdən İsgəndərin İrandan Ruma qayıdarkən kitablar aparmasını Nizami belə təsvir edir:

*İsgəndər ağılla tökdü bir tədbir,
Əmr etdi: tez gəlsin, atlansın vəzir.
Orda kitabxana varsa nə qədər,
İşarə elədi, tez gətirsinlər.
Hər çeşid elmdən dəyərli sözlər,
Hər incə hikmətdən açdı bir dəftər.*

*Yunana göndərdi tərcüman ilə
Çevirsin bir dildən başqa bir dilə.*

«Hər qapıdan bir dürr çəkib gətirdi, onların hamısından bir dürr dəryası əmələ gəldi». Bu vasitə ilə Yunan mədəniyyəti inkişaf edir. Nizami elmin bütün rütbələrdən üstün olduğunu söyləyib İsgəndərin də elm vasitəsilə yüksəldiyini göstərir. Şair daha sonra İsgəndərin kitabə və mütaliyəyə olan münasibətini bildirmək üçün yazır:

*Padşahın əmriylə gəldi Ərəstu,
Durmadan at çapsın yunana doğru.
Rövşənək xanımı alsın bərabər,
Götürsün xəzinə, kitab və dəftər.
İranı tərk etdi şahın əmriylə,
Yunanın yolunu keçirdi ələ.*

Beləliklə, İsgəndər kitabı xəzinə ilə, qızıl bərabər tutur, onu layiqincə dəyərləndirməyi bacarır. İsgəndərin həyatını tarixi şəxsiyyət kimi hərtərəfli öyrənən böyük şair Nizami bildirdi ki, elm dar bir mühitdə inkişaf edə bilməz. Mədəniyyəti yüksəltmək üçün insanlığın yaratdığı bütün bilik ehtiyatını dərinləndirmək lazımdır. Odur ki, onun qəhrəmanı İsgəndər Makedoniyaya qayıtdıqdan sonra alimləri çağırtdırıb bütün ölkələrdən topladığı elmi əsərləri tərcümə etdirir. Nizami İsgəndər haqqında yazır:

*Ağıl hər bir sirrə yol tapsın deyə,
O verdi fikrini elmə, biliyə.
Bəyəndi pəhləvi, yunan və dəri
Dilində yazılmış bir çox əsəri.
Bir də fars dilində şahənə dəftər
Olmuşdu dilində su kimi əzbər.
İstər Rum elində, istər Yunanda,
Dünya dillərində nə var cahanda,
Buyurdu tərcümə edilsin bütün
Bilik xəzinəsini doldurmaq üçün.
Dürr yığıdı elm üçün bir-bir hər yandan,
Bunlardan yaratdı böyük bir ümman.*

Təkcə bu parçanın təhlili çox aydın göstərir ki, böyük Nizaminin kitab və kitabxana haqqında fikirləri, onun yaşadığı dövrün çox yüksək zirvəsi olmaqla yanaşı, müasir dövrümüzdə də çox yüksəkdə duran bir fikir, dünyabaxışı kimi ölməzliyini saxlamış, kitabı və kitabxananı bəşəri mədəniyyətin

zirvəsinə çevirmişdir. Göründüyü kimi, burada kitabxananı «bilik xəzinəsi, kitabı «dürr» kimi mənalandıran böyük ənətər kitabxananı «dürr ümmanı», «bilik xəzinəsi» adlandırır.

Professor A.Xələfovun yazdığı kimi, «təkcə elə bu parçanın təhlili çox aydın göstərir ki, böyük Nizaminin kitab və kitabxana haqqında fikirləri, onun yaşadığı dövrün çox yüksək zirvəsi olmaqla yanaşı, müasir dövrümüzdə də çox yüksəkdə duran bir fikir, dünyabaxışı kimi ölməzliyini saxlamış, kitabı və kitabxananı bəşəri mədəniyyətin zirvəsinə çevirmişdir».

Nizami mübariz, mərəd və qorxmaz adamlar yetişdirməkdə müəllim əməyini də yüksək qiymətləndirmiş, onun bilikli, əxlaqlı olmasını tələb etmişdir. Belə ki, Ərəstun Mariyanın qarşısında «bilik xəzinəsini həvəslə açır», Nikumaş İsgəndərin «təliminə çox diqqət yetirir» və s.

Professor A.Xələfov yazır: «Tarixi qaynaqlarla yanaşı, Nizaminin şəxsi kitabxanasının olması haqqında məlumat M.S.Ordubadinin «Qılınc və qələm» romanında da rast gəlirik. Romanda göstərilir ki, Sultan Toğrul Gəncəyə gəldiyi zaman Nizamiyə məktubla müraciət etmişdir. Məktubda oxuyuruq:

«Böyük və möhtərəm şair!

Mən Gəncəyə gələn gün Sizin ziyarətinizə gəlməli idim. Qardaşım Qızıl Arslanın getdiyi yolu davam etdirməli idim. Lakin səhətimin pozulduğu və güvəndiyimiz xalqdan gördüyümüz etinasızlıq, mənim vəzifəmi vaxtında bitirə bilmədiyimə səbəb oldu. Buna görə də böyük şairin kitabxanasına baxmaq üçün icazə versəydiniz, mən özümü tarixi bir şərafətə nail olmuş hesab edərdim».

Bütün ömrünü elmi araşdırmalara həsr etmiş şairin maraq dairəsi, müxtəlif elmləri öyrənməyə həvəsi və marağı, hər şeyi dərinləndirmək vərdişi onun qarşısında ciddi araşdırmalar aparmaq, kitablar toplamaq, onları oxuyub öyrənmək vəzifəsi qoymuşdu. O, gecə-gündüz kitablar arasında əlləşməyi, kitabsız, yazı-pozusuz bir dəqiqə belə dayanmamağı vərdiş etmişdi. Bu vərdiş böyük sənətkarı bütün ömrü boyu müşayiət etmişdi. O, kitab oxumaqdan doymadığını dəfələrlə qeyd etmişdir.

Nizami «Leyli və Məcnun» poemasında yazır:

*Nə qədər oxuyub öyrəndim, heyhat,
Yenə də qəlbimi görmədim rahat.*

Nizaminin elm, idrak, söz, ağıl, kamal haqqında fikirləri orta əsr qaranlıqları içərisindən sönməz günəş kimi dünyaya işıq saçır.

Professor A.Xələfov qeyd edir ki, dünyanın görkəmli alimləri, mütəfəkkirləri, filosofları, şairləri və yazıçıları kitabın və kitabxananın şəninə, şöhrətinə qiymətli fikirlər irəliləyib, söz söyləmiş, kəlamlar yaratmışlar. Ancaq

dahi Nizaminin kəlamları bunların içərisində ən yüksək zirvə kimi parlayır və əsrlər keçdikcə öz parlaqlığını artırır.

Doğrudan da dahi şairimizin XII yüzillikdə kitaba və kitabxanaya verdiyi bu yüksək qiymət öz elmi və mədəni əhəmiyyətinə görə çox ucada durur.

Bir sözlə, böyük hikmət sahibi və dahi alim olan Nizami şəxsiyyətin formalaşmasında elmə, biliyə, kitaba, kitabxanaya, müaliyə, tərbiyəyə yüksək yer verməklə yanaşı, özü də qiymətli kitablardan və zəngin kitabxanalardan istifadə edərək yetkin şəxsiyyət kimi formalaşmış, eyni zamanda bütün bunlarla bağlı öz əsərlərində irəli sürdüyü nəzəri fikirlərini oğlu Məhəmmədin təlim-tərbiyəsi ilə məşğul olarkən tətbiq etmiş, onu bilikli, ləyaqətli, ağıllı-kamallı şəxsiyyət kimi tərbiyələndirmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Araslı H. "Xaqani Şirvani". Bakı, 1982.
2. Azadə R. Nizami poetikası. Bakı: Elm, 1981, 250 s.
3. Aslan K. Şəxsiyyətin formalaşmasında bədii ədəbiyyatın rolu: Monoqrafiya. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2008, 324 s.
4. Bertels E. Böyük Azərbaycan şairi Nizami. Bakı: Elm, 1981. – 146 s.
5. Füzuli M. Seçilmiş əsərləri. – Bakı, 1998, 246 s.
6. Xaqani Ş. Töhfətül-İraqeyn. – Bakı, 1995, 324 s.
7. Xələfov A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (Ən qədim dövrlərdən XX əsrə qədər): Dərslük. I hissə. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2004, 328 s.
8. Xətai Ş.I. Keçmə namərd körpüsündən. – Bakı: Yazıçı, 1983, –s.305.
9. Gəncəvi N. Sirlər xəzinəsi. – Bakı: Çarşıoğlu, 2004. – 168 s.
10. Gəncəvi N. Xosrov və Şirin. – Bakı: Çarşıoğlu, 2004. – 320 s.
11. Gəncəvi N. Leyli və Məcnun. – Bakı: Çarşıoğlu, 2004. – 240 s.
12. Gəncəvi N. Yeddi gözəl. – Bakı: Çarşıoğlu, 2004. – 280 s.
13. Gəncəvi N. İsgəndərnamə. – Bakı: Çarşıoğlu, 2004. – 552 s.

Questions of books and reading
in the heritage of Azerbaijani literature classics
(at work Khagani, Nizami and Fizuli)

Knyaz ASLAN
knyazaslan@mail.ru

Summary

In this article have been investigated and analyzed on the life and work of Khagani, Nizami, Fuzuli thoughts about books, libraries and reading these classics of Azerbaijan literature.

Key words: words, books, reading, literature of the Middle Ages, Xaqani, Nizami, Fizuly.

Вопросы книги и чтения в наследии
классиков азербайджанской литературы
(на основе творчества Хагани, Низами и Физули)

Князь АСЛАН
knyazaslan@mail.ru

Резюме

В этой статье были исследованы и проанализированы жизни и творчество Хагани, Низами, Физули, их мысли о книге, библиотеке и чтении.

Ключевые слова: слова, книги, чтение, литература средневековья, Хагани, Низами, Физули.

PROFESSOR A.XƏLƏFOV ELMİ MƏKTƏBİNİN NÖVBƏTİ UĞURU
(Fəlsəfə doktoru Pərviz Kazımın Almaniyada çap olunmuş
“İnformasiya mühəndisliyi” monoqrafiyasının təqdimati)

E.Y.ƏHMƏDOV
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müəllimi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru P.F.Kazımın 2012-ci ildə prof. A.Xələfovun 80 illik yubileyinə həsr etdiyi monoqrafiya bu il Almaniyanın Lamberto Akademiya Publikeyşın nəşriyyatında təkrar çap olunmuşdur. Bu prof. A.Xələfov elmi məktəbinin növbəti uğuru hesab edilə bilər.

Açar sözlər: *İnformasiya mühəndisliyi, kitabxana fəaliyyəti, müasir kitabxanalar, informasiya mühiti, təsnifatın simfoniyası.*

2011-ci ildə Əməkdar elm xadimi, professor A.A.Xələfovun 80 illik yubileyi respublikanın mədəni ictimaiyyəti tərəfindən geniş və yadda qalan tədbirlərlə qeyd edildi. Görkəmli alimin yubileyi ilə əlaqədar çox sayda məqalələr yazıldı, görüşlər keçirildi. Televiziya proqramları hazırlandı və beynəlxalq elmi konfrans keçirildi. Alimin yaratmış olduğu Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elmi məktəbinin nümayəndələri də müəllimlərinin yubileyinə öz tədqiqatları ilə gəlmiş, kitablarını, məqalələrini, monoqrafiyalarını bu tədbirə həsr etmişdilər.

Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müəllimi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru P.Kazımı müəlliminin 80 illik yubileyinə həsr etdiyi «İnformasiya mühəndisliyi» monoqrafiyası bu yaxınlarda Avropanın mühüm akademik nəşriyyatlarının diqqətini cəlb etmiş və onun əsəri rus dilinə tərcümə edərək yenidən çap olunmuşdu.

Almaniyada yerləşən və dünyanın ən son elmi nailiyyətlərini avropa dilərinə tərcümə edərək, çap və yayım edən Lamberto Akademiya Publikeyşın (Lamberto Nəşrlər Akademiyası) bu ilin fevral ayında həmkarımızın əsərini çap etməklə bir daha Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının professor A.A.Xələfovun rəhbərliyi ilə ciddi nailiyyətlər əldə etdiyini sübut etdi. Prof. A.A.Xələfovun elmi redaktorluğu ilə 2012-ci ildə Fəlsəfə doktoru Rəviz Kazımın çap etdirdiyi “Türk xalqlarının kitab və kitabxana mədəniyyəti”, monoqrafiyası da elmi ictimaiyyətin rəğbətini qazandı. Az bir zamanda monoqrafiya dərns vəsaiti statusunu qazandı. Bakalavr təhsili alan tələbələrin IV kurs seçmə fənnində tədrisə cəlb olunan kitab həm zəngin informativ materialları özündə əks etdirir, həm də Türk xalqlarının kitab və kitabxana mədəniyyətinin bitkin bir mənzərəsini yaratmışdır.

Son illər həmkarlarımızın beynəlxalq konfranslarda, Rusiyanın və Ukraynanın elmi jurnallarında məqalələrlə çıxışları diqqətimizi cəlb edir. Təqdirə layiqdir ki, bütün məqalə və məruzələr professor A.A.Xələfovun elmi məktəbinin təmsilçisi olaraq təqdim olunurlar. Qeyd olunan «İnformasiya mühəndisliyi» monoqrafiyasının Avropa elmi ictimaiyyətinə təqdim olunması elmi fikir sərhədlərimizin geniş olduğunu göstərir və bu da bizim mühüm uğurumuz hesab edilə bilər.

Həmkarımız P.Kazımın 2011-ci il nəşrindən fərqli olaraq monoqrafiyanın yeni nəşrinə «İnformasiya mühəndisliyi» konsepsiyası ilə yanaşı bir neçə digər məqalələri də daxil olunmuşdur. Həmkarımızın bu istiqamətdə tədqiqatı ilə yubiley qabağı nəşrdən tanışıq. 2012-ci ildə P.Kazımın eyni adlı məqaləsi Rusiyanın sahəvi elmi mətbuatında da çap olunaraq rusdilli mü-təxəssislərin müzakirəsinə verilmişdi. 2012-ci ildə bu konsepsiya Kemirova universitetinin “elmi xəbərləri”ndə çap olundu. 2013-cü ildə Livov Politexnik Universiteti həmin məqaləni öz elmi xəbərlərində yeni redaktədə çapa təqdim etdi. Xarkov Milli Universitetinin Mərkəzi Elmi Kitabxanasının aprel ayında keçirdiyi beynəlxalq konfransın gündəliyinə bu mövzu daxil edildi. Həmkarımızın bu konfransda “informasiya mühəndisliyi kitabxana fəaliyyətində” mövzusunda çıxışı sahə mü-təxəssislərinin ciddi marağına səbəb oldu. Məqalə Rusiyanın Vladimir şəhərində ingilis dilinə tərcümə olunaraq çap olundu. Nəticədə Avropa nəşriyyatları bu monoqrafiyanın çapına maraq göstərdi və bu ilin əvvəlində uğurla çap olundu.

Çox təqdirə layiqdir ki, Kitabxanaşünaslıq kafedrasının yaranması və fəaliyyətinə həsr edilmiş müstəqil məqalə monoqrafiyaya daxil edilmiş, Avropalı həmkarlarımıza professor A.Xələfovun elmi məktəbinin yaranması və inkişafı haqqında məzmunlu məlumat verir. Monoqrafiyaya daxil olunmuş digər diqqətə cəlb edən bir məqalə də professor A.Xələfovun «Kitabxanaşünaslığın müasir problemləri» konsepsiyasının həm nəzəri və həm də təcrübə məsələlərinə həsr edilmiş əhəmiyyətli əsər olaraq mü-təxəssislərin diqqətini cəlb etmişdir. P.Kazımın təqdimatı ilə bu əsər yenidən həmkarlarımızın müzakirəsinə təqdim olunur.

Monoqrafiyada öz əksini tapan «Kitabxana fəaliyyətinin demokratikliyi» və «Kitabxana fəaliyyətində informasiya mühitinin bəzi problemləri» adlanan iki məqalə konseptual olaraq biri-digərini tamamlayır. Məqalələrdə informasiya məkanının formalaşması və informasiya mühitində edilən intervensiyaların mahiyyəti təhlil olunur. Kitabxanalar informasiya mühitinin yaradılmasında dövlət və milli maraqları təqdim edən və təbliğ edən sosial institutlardır.

Monoqrafiyaya daxil edilmiş digər məqalə həmkarımızın 2012-ci ildə BDU-nun elmi xəbərlərində çap olunmuş informasiyanın qiymətləndirilməsi məqaləsinin rus dilinə tərcümə olunmuş versiyasıdır. Məqalədə informasiyanın qiymətləndirilməsi ilə əlaqədar mövcud olan ənənəvi yanaşma təhlil

olunur və yeni qiymətləndirmə modeli təqdim edilir. Müəllifin fikirləri digər məqalədə – «Təsnifatın simfoniyası»nda da bir sıra məsələlər hiss olunmaqdadır. Yəqin ki, müxtəlif elmi müzakirələrdə, konfranslarda və elmi mətbuatda həmkarımızın bu istiqamətdə çıxışlarına tez-tez rast gələcək, daha mükəmməl konseptual baxışlarla tanış olacağıq.

Monoqrafiyaya daxil olmuş «Azərbaycan Milli Məclis Kitabxanası bu gün» adlı məqalə Avropalı həmkarlarımıza göstərir ki, əsasən yeni formalaşan kitabxana strukturu böyük uğurla həm beynəlxalq, həm də regional inteqrasiyanı həyata keçirə bilər, milli və dövlət maraqlarını ən mötəbər şəkildə beynəlxalq əməkdaşlığa təqdim edə bilər.

Monoqrafiyanın Almaniyaya nəşriyyatı tərəfindən çap olunması və Almaniyaya Milli kitabxanasının kataloquna daxil olması Azərbaycan kitabxanaşünaslığı elminin ciddi uğuru və prof.A.Xələfov məktəbinin beynəlxalq elmi mühitdə böyük nailiyyətidir. Bu nailiyyətlə həmkarlarımızı təbrik edir və daha böyük elmi uğurlar əldə edəcəyimizə inanırıq.

ƏDƏBİYYAT

1. A.A.Xələfov *Kitabxana və cəmiyyət*
2. A.A.Xələfov *Kitabxanaşünaslığın müasir problemləri*
3. Kazimi P.F. *İnformasiya mühəndisliyi. Bakı, 2012, 236 s.*
4. Казыми П.Ф. *Информационная инженерия. Германия, Ламберто академия публикейшн. 2012, 85 с.*
5. Kazimi P.F. *Türk xalqlarının kitab və kitabxana mədəniyyəti. Bakı, 2012, 460 s.*

Очередное достижение научной школы проф А.А. Халафова
Презентация монографии (П.Ф.Казими изданного в Германии
"Информационная инженерия")

Э.Ахмедов

Резюме

Статья посвящено не давно напечатанной в Германии, в издательстве Ламберто Академия Публикейшн монографии названием «Информационное инженерия» сотрудника кафедры Библиотекосведение БГУ. Автор раскрывает суть научной монографии и оценивает его как достижение Азербайджанской библиотекосведческой науки как научная школа проф. А.А.Халафова.

Ключевые слова: Информационно инженерия, Библиотечное деятельность, Современное библиотека, информационная пространства, Симфония, классификации

Professor A.Khalafov next success of the scientific school
(PhD Parviz Kazimi published in Germany the "Information
Engineering" Presentation of the monograph)

E.Y.Ahmedov

Summary

Library chair, Doctor of Philosophy in History in 2012, P.F.Kaziminin. Professor A.Khalafov scientific monographs dedicated to the 80th anniversary of the publishing of this year, Germany was published Publikeysın Lamberto Academy. The prof. A.Khalafov scientific school may be the next success.

Key words: Information engineering, library activities, the libraries, the information environment, the classification of the symphony.

БИБЛИОТЕКИ В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ, ИХ РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ

Гильмиянова Римма Аскарровна

*Башкирский государственный педагогический университет
им. М. Акмуллы, кандидат исторических наук, доцент кафедры
культурологии и социально-экономических дисциплин
gilm_bspu@mail.ru*

Казими Парвиз Фиридун оглы

*преподаватель кафедры Библиотековедение
Бакинского Государственного Университета
доктор философии по историческим наукам
pkazimi@mail.ru*

Мир человека – это мир культуры, мир, противостоящий природе, но существующий в реальности, независимый от воли и желания людей, но невозможный без их сознательной деятельности. Поэтому культуру можно определить как освоенный, организованный и овеществленный опыт жизнедеятельности людей, выраженный в создаваемых ими материальных и духовных ценностях, представляющий собой ценностно-смысловое единство, основу развития общества.

Ключевые слова: культура, социально-культурное пространство, демократический институт, рукопись книги, шежере, библиотеки, Азербайджана, библиотеки Башкортостана, тюркских народов.

Основываясь на теоретических положениях, касающихся фундаментального понятия бытия, характеризующего все стороны действительности, А.Н. Быстрова предлагает рассматривать культуру как «состояние и как способ человеческого бытия». В этом качестве культура включает в себя все виды и формы деятельности, ее результаты, различного рода отношения, знаки и знаковые системы, интеллект [2].

В функциях культуры сокрыта та роль, которую играет она в жизни общества. Отношения между обществом и культурой как двумя гранями целостной социокультурной реальности представляют собой взаимодействие, в котором сила каждой стороны может меняться, но обе являются активными участниками исторического процесса [5]. Человек формируется лишь вследствие своего приобщения к культуре путем воспитания, а потому человекотворческая функция является главной функцией культуры. Из нее вытекают и ею определяются остальные функции: передачи социального опыта, регулятивная, ценностная и знаковая. Имен-

но культура формирует познание обществом своего прошлого и настоящего, оценивая возможные средства для созидания будущего.

Культура — всегда процесс. Она находится в вечном изменении, динамике, развитии. С одной стороны, культура как процесс, предполагающий внутреннюю сложность, вариативность, выступает в виде истории, в которой культура – это явление, существующее во времени. С другой стороны, культура сохраняется в неких законченных состояниях, реализуемых в пространстве.

Пространственные характеристики культуры позволяют выявить и обосновать целостность культуры как феномена, характеристиками которого выступают многообразие и полнота составляющих ее элементов, взаимосвязей и отношений между ними. Культурное пространство обладает особой структурой, включающее в себя культурное пространство природы, культурное пространство социума, культурное пространство коммуникации и культурное пространство интеллекта. Каждая разновидность культурного пространства имеет свою специфику и внутреннюю организацию [2].

Термин «социокультурное пространство» означает некое освоенное обществом пространство распространения конкретного ареала культуры. Суть социокультурного подхода, в таком случае, может быть воспринята в концепции П. Сорокина, определившего, что структура социокультурного взаимодействия включает три неотделимые друг от друга составляющие: личность как субъект взаимодействия; общество как совокупность взаимодействующих индивидов с социокультурными отношениями и процессами; культура как совокупность значений, ценностей и норм, которыми владеют взаимодействующие лица и совокупность носителей, которые объективируют, социализируют и раскрывают эти значения [10, с.218].

Становление и развитие личности происходит в социокультурном пространстве. Посредством пространственных форм восприятия он активно осваивает и преобразует мир. Данный процесс, именуемый инкультурацией, можно рассматривать как присвоение личностью ценностей исторически конкретного социокультурного пространства. «При освоении пространства индивидом, - отмечает Н. А. Симбирцева, - индивидом осваиваются нормы и роли. Приобретая опыт в повседневной жизни, получая информацию о различных сторонах общественной жизни, человек формируется как личность, адекватная обществу» [9, с.184]. Именно пространственные представления создают общее мировоззрение, на основе которого возникает общая картина мира. Каждая эпоха создает свое культурное пространство, наполнение которого духовным содержанием осуществляется человеком. Социокультурное простран-

во, таким образом, предстает как мир смыслов, к которому человек адаптируется в процессе познания, ценности, традиции, языковые формы которого человек осмысливает и принимает в качестве своего мира. Каждая эпоха вырабатывает свою интерпретацию мира, определяет особенности вхождения человека в социум в целом и в отдельные социальные группы, способы его поведения, взаимоотношения с обществом.

Одним из инструментов познания мира, конструирования в человеческом сознании его модели является книга. Книга - это исторически обусловленное средство социального общения. Она выступает в качестве одного из основных средств фиксации, хранения и распространения культуры во времени и пространстве. Как отмечает В.В. Добровольский, книга не только фиксирует и распространяет культурные достижения, но служит действенным инструментом формирования новых культурных ценностей [4]. Книга обеспечивает коммуникацию между различными элементами социума как сложной, саморазвивающейся системы.

Социальным институтом книги является библиотека. Как в отечественной, так и зарубежной научной и общественной мысли именно книга, библиотека неизменно предстают символом традиционной культуры и одновременно средством «воскрешения национальной памяти, спасения, просвещения рода человеческого», способным «помочь воскресить те ценности, которые отличают единый архетип человечества», реконструировать «как некую целостность социокультурное пространство, в котором жили и творили наши предки» [7, с.8-9]. Уточним разницу между «памятью» и «историей». Такое исследование было проведено французским историком Пьером Нора, который разрабатывал свою концепцию применительно к истории Франции. Однако многочисленные параллели и схожие тенденции позволяют и нам экстраполировать её и продуктивно интерпретировать.

Противопоставляя память истории, П. Нора разъясняет: «Память — это жизнь, носителями которой всегда выступают живые социальные группы, и в этом смысле она находится в процессе постоянной эволюции», это «актуальный феномен, переживаемая связь с вечным настоящим». История же - «всегда проблематичная и неполная реконструкция того, чего больше нет», «репрезентация прошлого». Поэтому «память порождается той социальной группой, которую она сплачивает», история же «принадлежит всем и никому» [8, с.19-20]. П. Нора обосновывает теорию существования «мест памяти», где память «кристаллизуется и находит свое убежище», относя к таковым архивы, музеи и библиотеки. Причисление библиотек к наиболее символическим объектам памяти представляет для нас несомненный интерес. Однако библиотека, прежде всего - не символический, а реальный, социально обусловленный фено-

мен, хранилище документарно зафиксированной памяти человечества. Об этом, в частности, пишет Ю.Н. Столяров: «Появление библиотеки было социально обусловлено появлением письменности... По мере развития общества потребовалось не только фиксировать знания в документах, но и собирать в одном месте сами эти документы и обеспечивать их хранение в течение всего времени, пока они представляют общественный интерес. Так появились совокупности документов, в частности, библиотечные фонды» [11, с.78].

П. Нора отмечает двойственность «мест памяти»: они замкнуты в своей идентичности и в то же время постоянно открыты расширению своих значений [8, с.49]. Иными словами, в консервативных, по сути, «местах памяти» происходит активная генерация новых культурных смыслов. Следовательно, роль библиотек важна не только как хранителей памяти, традиции (идентичности), но и как смыслопорождающих структур, которые через чтение и коммуникативные практики способствуют формированию культурной идентичности личности. В акте чтения происходит проецирование себя в текст, идентификация с персонажем, используются механизмы самоподтверждения и творческой интеракции с другим, осуществляется действие механизмов защиты («сопротивление» тексту), экспектации (проекция в текст готовых ожиданий), воображения (активная разработка собственных возможностей), преобразования (наделение произведения смыслом, который обратным образом может воздействовать на нашу жизнь). Так чтение выступает инструментом формирования как личной, так и групповой, национальной идентичности.

Таким образом, функция "памяти человечества" (Б. Шоу) изначально, генетически присуща библиотеке как социокультурному институту. Становление библиотек как «мест памяти» предопределяется их прямой принадлежностью к институтам сохранения национального культурного наследия и особой ролью в создании единого культурного пространства.

В Азербайджане одним из первых исследователей проблемы взаимосвязей библиотеки и общества является проф. А.А. Халафов. В одноименной монографии исследователя, вышедшей в 2011 году, собраны его научные статьи 1970 – 2010 гг. В советские годы, когда книга и библиотека рассматривались как идеологические составляющие партийных структур, автор размышлял о социальных функциях библиотечной деятельности.

Изучение исторических аспектов проблемы «библиотека и общество», социально - культурной природы книжной и библиотечной деятельности показывает отсутствие на определенных этапах развития об-

щества языковых, этнических и религиозных противоречий. Выявлено, что Шумерская клинопись более двух тысяч лет являлась общепризнанным алфавитом для народов Междуречья, а шумеро - аккатский язык выступал в качестве языка межгосударственных коммуникаций. Эпос «Гильгамеш», отражающий религиозное мировоззрение Древнего Востока, сыграл значительную роль в формировании Торы, Библии и Корана.

Россия относится к числу полиэтнических и поликонфессиональных государств. Библиотеки многонациональных территорий, включающие в свой фонд документы на различных языках, можно рассматривать как одно из средств коммуникации, формирования национального самосознания и культуры межнационального общения.

В современном мире немного моноэтнических и моноконфессиональных стран и ареалов, поэтому изучение уникальности полиэтнического и поликонфессионального социокультурного пространства, исторического пути формирования традиций, элементов толерантности, определение роли книги, библиотечной деятельности, информационных процессов в развитии социокультурного пространства является важной исследовательской задачей.

Привлекает внимание, что западноевропейские страны сотни лет стремившиеся превратить собственный ареал в моноэтническое и моноконфессиональное пространство, стали определять поликонфессиональность и полиэтничный баланс как обуславливающую черту демократичности общества.

Демократичность является важным элементом социума, формирующимся и совершенствующимся с развитием общества. Можно привести множество исторических примеров, подтверждающих это. Социум генерирует демократические институты, востребованные новыми нормами жизни.

Библиотека, являясь демократическим институтом книги, организуя общественное использование информационных ресурсов как продукта человеческого интеллекта, на всем протяжении существования социума служила его формированию.

Изучение истории книжного и библиотечного дела выявляет множество интересных фактов о роли книжного дела и библиотечной деятельности в формировании регионального социокультурного пространства и в процессе поступательного развития цивилизации.

Библиотеки исторически стали основным центром распространения книги в обществе, посредником между создателями духовных ценностей и их потребителями. В то же время библиотеки способствовали появлению новых социальных потребностей. Изучение роли и места библиоте-

ки в системе культуры, выявление значения деятельности библиотек для ее развития на каждом этапе историко – культурного процесса является важной составной частью исследования социокультурного наследия народов.

В советском библиотековедении из историков библиотечного дела ни К.И. Абрамовым, ни О.И. Талалакиной не осуществлялся анализ роли книжной и библиотечной деятельности в процессе формирования социального – культурного пространства, так как идеология советского общества ограничивала их возможности как специалистов данного направления.

Идеологизация общества или развитие в государстве фундаментализма, с его попытками интерпретировать религию исключительно в терминах власти над человеком как в духовном, так и в политическом отношении, мешает и поступательному развитию социальных процессов, и выполнению библиотеками их социокультурных функций.

Изучение книжного репертуара разных ареалов дает множество фактов для аналитических размышлений. Например, в исторических исследованиях тюркских народов часто встречаются ссылки на сохранившуюся рукописную книгу «Гутадгу билик» Юсуфа Баласагуни философско – дидактическое произведение, Махмуда Кашгари «Дивани Лугати Тюрк» являющееся фундаментальным толковым словарем тюркских языков.

Первые сохранившиеся в Азербайджане рукописные книги являются поэтическими произведениями, а в Башкортостане первыми (и весьма своеобразными) письменными памятниками башкирского народа стали шежере (родословные), которые начали записываться с XV – XVI вв. Башкирские шежере, в известной степени, носят энциклопедический характер: они содержат различные сведения по истории и быту народа и отдельных родов, описание обычаев и нравов, юридических и морально-этических норм, образцы народного творчества. Таковы, например, шежере родов Юрматы, Мин, Бурзян, Кипчак, Катай, Усерган, Табын, Тамьян, являющиеся отражением истории башкир, образа их жизни, межродовых отношений.¹ Шежере можно считать не только литературными, но и историко-этнографическими памятниками.

На территории Башкортостана в рукописном виде распространялись также многочисленные рукописные произведения: «Ахыр заман китабы» («Книга о светопредставлении») С. Бакыргани, «Жысса-и Йусуф» («Книга о Юсуфе») Кул Гали, «Рисала-и-Газиза» («Книга, посвященная пророку Мухаммаду») М. Челеби, «Субаталь-гад жизин» («Слабость немощных») Суфи Аллаяра, «Бадавам» («Постоянно повторяй»),

¹ Гильмиянова Р.А. Библиотеки в социокультурном пространстве Башкортостана XVIII-начала XX вв.: опыт исторической реконструкции (по материалам Уфимской и Оренбургской губерний) [Текст] / Р.А. Гильмиянова; под науч. ред. В.Л. Бенина. – Уфа: Вагант, 2010. – С.73.

«Кисекбаш китабы» («Книга об отсеченной голове») неизвестных авторов, «Гульстан» Саади, «Панднаме» Аттара, «Месневи» Руми.

Можно констатировать, что средневековое информационное пространство тюркских народов в известной степени было защищено от идеологических и религиозных влияний и служило прогрессивным, интеграционным процессам. Наоборот, если в формировании социокультурных процессов присутствуют идеологическая и религиозная составляющие, то в информационном пространстве могут наблюдаться агрессивные, негативные и деструктивные формы их выражения. Но, несомненно, что библиотечная деятельность на различных этапах развития человеческого общества в целом играла прогрессивную роль.

Покой библиотек не нарушался ни авторскими правами, ни цензурой, ни государственными и религиозными запретами. Например, проф. А.Халафов, исследуя историю библиотечного дела в Азербайджане, выявил, что в библиотеках Азербайджана отсутствовали цензурные запреты, списки запрещенных книг [1]. Эта специфика, безусловно, повлияла на формирование социокультурного пространства региона. В результате складывался многоязычный и много конфессиональный книжный репертуар. Средневековой азербайджанский читатель был читателем трехязычным. Сохранение и развитие регионального социокультурного пространства позволило сохранить традиции, так что и современный азербайджанский читатель, в основном, является трехязычным.

Присутствующая в фондах современных библиотек литература также отражает языковое многообразие, различные религиозные течения, если только они не являются экстремистскими. Каждый человек, принадлежащий к той или иной этнической общности, должен иметь благоприятные условия для удовлетворения своих этнокультурных потребностей, независимо от места проживания. Об этом говорит и Манифест ИФЛА о поликультурной библиотеке (2008), в котором отмечается, что «библиотекам всех типов следует отражать, поддерживать и продвигать культурное и языковое разнообразие на международном, национальном и местном уровнях, тем самым, работая на кросс-культурный диалог и активное гражданство» [6, с.7].

Обеспечение доступа к библиотечно-информационным ресурсам имеет приоритетное значение и для библиотек Башкортостана, так как помогает активизировать общественную и культурную жизнь различных этнических групп, способствует реализации прав граждан на удовлетворение своих этнокультурных потребностей; сохранению, распространению и использованию культурного потенциала народов и этнических групп, проживающих на территории республики; созданию условий для интеграции национальных культур в социокультурное пространство региона, их взаимодействия.

Целью данной исследовательской работы стало выявление роли библиотечной деятельности в процессе формирования социокультурного пространства как в историческом плане, так и в настоящее время. Учитывая актуальность изучения социокультурного пространства в контек-

сте формирования информационного общества, оценка его составляющих, выявление внутренней динамики, прогнозирование социального развития, определение миссии библиотеки в информационной цивилизации, несомненно, будет иметь всё возрастающее значение.

Мы считаем, что библиотеки и на современном этапе развития смогут выполнить свою историческую миссию инструмента культуротворчества и человекотворчества.

Литература

1. Халафов А.А. История библиотечного дела в Азербайджане [Текст] : в 3 томах / А.А. Халафов. Баку, 2008.
2. Быстрова, А.Н. Структура культурного пространства [Электронный ресурс]: дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.13 / Быстрова А.Н. Томск, 2004. 407 с. Режим доступа: <http://www.lib.uar.ru.net/diss/cont/90477.html>. (дата обращения 04.11.2012).
3. Гильмиянова Р.А. Библиотеки в социокультурном пространстве Башкортостана XVIII-начала XX вв. [Текст]: опыт исторической реконструкции (по материалам Уфимской и Оренбургской губерний) / Р.А. Гильмиянова; под науч. ред. В.Л. Бенина. Уфа: Вагант, 2010. 260 с.
4. Добровольский В.В. Книга как универсум культуры (к постановке проблемы) [Текст] // Книжный мир сегодня и завтра : тезисы доклада X международной научной конференции по проблемам книговедения / под общей редакцией Б.В. Ленского. М., 2002. С.27-28.
5. Казан М.С. Философия культуры [Электронный ресурс] / М.С. Казан. СПб, 1996. 415 с. Режим доступа: www.twirpx.com/library/ (дата обращения 13.05.2012).
6. Манифест ИФЛА о поликультурной библиотеке [Текст] // Научные и технические библиотеки. 2008. №7. С. 5-9.
7. Никонорова Е.В. Память России как ценность культуры: сохранение и актуализация // Библиотековедение. 2001. №5. С. 8-9.
8. Нора П. Франция-память [Текст] / П. Нора., М. Озуф., Ж. де Пьюимеж, М. Винок; пер. с фр. Д. Хапаевой. СПб.: Изд-во Санкт-Петербурга, 1999. 392 с.
9. Симбирцева Н.А. Культурное пространство как фактор формирования личности [Текст] / Симбирцева Н.А. // Человек в мире культуры сб. науч. и науч.-метод. статей / Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2008. С.182-193.
10. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество [Текст] / П.А. Сорокин. М.: Политиздат, 1992. 543 с.
11. Столяров Ю.Н. Библиотека: структурно-функциональный подход [Текст] / Ю.Н. Столяров. М.: Книга, 1981. 256 с.
12. Бенин В.Л. Культура и образование. Магниторека, МаГУ, 2009, 360с.
13. Казими П.Ф. Книжная и библиотечная культура тюркских народов. Баку. изд. БГУ. 2012. 314 с.

14. Казими П.Ф. Информационная инженерия. Германия. Ламберто академия публейшн. 2013. 82 с.

Libraries in the socio-cultural environment, their role and importance

Gilmiyanova Rima Askarovna
Kazimi Parviz Firidun oğlu

Summary

The essence of culture as the state and the ways of being human, and embodied experience of organized human activity.

The specificity of cultural space as a kind of earned the company a particular area of the space distribution of culture.

The role of the book as a tool for understanding the world, the formation of new cultural values, providing communication between the various elements of society in time and space.

Substantiates the role of libraries not only as guardians of the documentary memory of mankind, but as the meaning-structures, which, as a democratic institution of the book, all through society served its formation.

Keywords: culture, socio-cultural space, Democratic Institute, the manuscript book, shezhere, libraries, Azerbaijan, Bashkortostan library, the Turkic peoples.

Kitabxanalar sosial-mədəni mühitdə (sosial-mədəni mühitin formalaşdırılmasında kitabxanaların rolu və əhəmiyyəti)

Gilmiyanova Rima Askarovna
Kazimi Pərviz Firidun oğlu

Xülasə

Mədəniyyətə insan məişətinin vəziyyəti və şəkli olaraq baxılır. O, insanların həyat təcrübəsində maddiləşdirdiyi və canlandırdığı formadır.

Məqalədə cəmiyyət tərəfindən mənimsənilməmiş konkret mədəni ariallar-da sosial-mədəni mühitin spesifikasiyası göstərilir.

Kitab dünyanı dərk etmə aləti kimi, yeni mədəni dəyərlərin formalaşdırılması, cəmiyyətdə zaman və məkan elementləri əhatəsində kommunikasiya vasitəsi kimi təhlil olunur.

Kitabxanalar nəinki insan cəmiyyətinin sənəd yadaşının qoruyucusu kimi, eləcə də sosial tərəqqinin bütün mərhələlərində məzmun daşıyan struktur kimi ifadə olunur.

Açar sözlər: mədəniyyət, sosial-mədəni mühit, demokratik institutlar, əlyazma kitabı, şəcərə, Azərbaycan kitabxanaları, Başqırdıstan kitabxanaları, türk xalqları.

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ И СОДЕРЖАТЕЛЬНЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ВЫСШЕГО БИБЛИОТЕЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УКРАИНЕ

Соляник Алла Анатольевна
доктор педагогических наук, профессор,
декан факультета библиотековедения и информатики
Харьковской государственной академии культуры
alla_solyanik@mail.ru

В условиях стремительной смены информационных и технологических парадигм, существенного усложнения миссии современной библиотеки подготовка библиотекаря высшей квалификации требует организационных и содержательных трансформаций. Ныне в Украине библиотечные кадры готовят шесть высших учебных заведений — Киевский национальный университет культуры и искусств, Харьковская государственная академия культуры, Ровенский государственный гуманитарный университет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Крымский университет культуры, искусств и туризма. Ежегодный государственный заказ на подготовку библиотечных специалистов каждому из этих вузов составляет от 15 до 25 человек, что не может удовлетворить потребности 40 тысяч украинских библиотек в кадрах новой генерации, способных реализовать задачи полной автоматизации и интернетизации библиотечного производства, оцифровки наименеейшей части библиотечного фонда и формирования распределенных ресурсов Национальной электронной библиотеки.

Ключевые слова: образовательный процесс, организационные преобразования, высшего образования Украины, европейская интеграция.

Учитывая постоянное сокращение государственного заказа на подготовку библиотечных кадров высшей квалификации, все меньшее число абитуриентов имеет возможность получить высшее библиотечное образование на заочной форме обучения, неотъемлемым компонентом современной системы подготовки и переподготовки библиотечно-информационных кадров должно также стать развитие дистанционного библиотечно-информационного образования, способного обеспечить в принципиально изменившейся технологической среде механизмы гарантированного получения и постоянного совершенствования сотрудниками

библиотек уровня своих профессиональных знаний. Для его внедрения ныне разрабатываются содержательная, технико-технологическая и организационно-методическая платформы.

Важным фактором современных трансформаций высшего библиотечного образования является и стратегия евроинтеграции Украины [3, 10], предусматривающая ее вхождение в европейское образовательное пространство и перестройку работы высших учебных заведений в соответствии с требованиями Болонского процесса. Так, старейший на Украине факультет библиотековедения и информатики Харьковской государственной академии культуры с 2002 года перешел на подготовку кадров новых квалификационных уровней — бакалавр и магистр книговедения, библиотековедения и библиографии. В ближайшие годы вузам Украины предстоит окончательно перейти на трехуровневую европейскую квалификационную систему подготовки библиотечно-информационных кадров: бакалавр — магистр — PhD. Эти три уровня предполагают постепенное углубление профессиональной специализации путем изучения обширного цикла фундаментальных и общепрофессиональных дисциплин на бакалавриате (он составляет минимум 180 — максимум 240 ECTS) — до узко профессионализованных образовательных программ в магистратуре (составляющей минимум 60 — максимум 120 ECTS).

Активное изучение зарубежного опыта подготовки библиотекарей высшей квалификации позволило установить, что многие ведущие европейские университеты активно развивают такую новую организационную форму подготовки конкурентоспособных кадров как международная магистратура, где преподавание ведется на английском языке. Не менее ценным для изучения и заимствования зарубежным опытом является введение многими европейскими университетами магистратуры для бакалавров, не имеющих профильного библиотечно-информационного образования. Учебный план такой магистратуры рассчитан не на полтора, а на два года обучения (120 ECTS) и обеспечивает высокий уровень переквалификации выпускников с философским, педагогическим, филологическим, техническим и другим образованием. Магистранты, как правило, проходят стажировку в библиотечных учреждениях (ее объем составляет один вариативный модуль — 10 ECTS) и защищают магистерскую диссертацию, которая должна быть написана в сроки, эквивалентные шести месяцам очного обучения, что соответствует 30 ECTS.

Дальнейшее углубление профессиональной специализации европейского информационного специалиста происходит на уровне подготовки доктора философии (PhD), которая длится не менее трех лет (180 ECTS) и предполагает изучение соискателем методологии и методов научных исследований, эпистемологии, овладение комплексом ис-

следовательских компетенций для решения важной прикладной проблемы, способствующей дальнейшему технологическому и социокультурному развитию общества.

Что касается содержания европейских образовательных программ библиотечного профиля, то сравнивать их дисциплинарное наполнение крайне сложно, т.к. даже в пределах одной страны каждый университет предлагает свой перечень дисциплин бакалавриата и магистратуры, который определяется штатом преподавателей, авторской концепцией подготовки кадров и местными условиями [1, 4, 7, 13, 14]. Единые государственные образовательные стандарты, регламентирующие нормативную часть фундаментальных и профессионально ориентированных дисциплин, в большинстве европейских стран отсутствуют. В соответствии с главным принципом высшего европейского образования — «академической свободой» — студенты самостоятельно выбирают любую комбинацию изучаемых курсов из широкого профиля обязательно-выборных и факультативных дисциплин. Однако единым для большинства европейских вузов библиотечно-информационного профиля является видение информационного профессионала («IP») как коммуникационного посредника между производителями и пользователями информации. Среди базовых профессиональных компетенций IP — умение стратегически управлять информацией в работе по продвижению миссии организации путем разработки и развертывания широкого ассортимента информационных продуктов и услуг, прежде всего — электронных. Так, специалисты кафедр информационных и библиотечных исследований факультета социальных наук Латвийского университета считают, что современный информационный профессионал использует компьютерные технологии как важнейший инструмент для достижения целей, однако его подготовка ныне уже не ограничивается освоением сугубо библиотечных технологий и предусматривает обязательное овладение знаниями в области информационного менеджмента, семантического веба, информационного брокерства и когнитивной аналитики. Ключевые компетенции IP:

- A. Управление информацией в организации;
- B. Управление сетевыми информационными ресурсами;
- C. Управление информационным сервисом;
- D. Применение информационных инструментов и технологий.

На факультете информации и коммуникаций Университета Манчестер Метрополитен (Великобритания) бакалавр гуманитарных наук в области информации и библиотечного менеджмента также изучает все направления оперирования информацией: поиск, анализ, синтез, отбор, обработка, упорядочение, хранение, экстракция знаний и предоставле-

ние их в пользование в различных форматах [7]. Среди базовых магистерских компетенций обязательными являются умения развивать и применять оригинальные идеи, принимать эффективные решения в сложных и нестандартных производственных ситуациях, создавать и реализовывать исследовательские проекты. Для доктора философии по направлению «Библиотечные и информационные науки» (PhD LIS) важнейшими профессиональными компетенциями являются умения: генерировать инновации, организовывать исследовательский процесс и синтезировать новые идеи, которые расширяют границы профессионального знания. Во многих странах Европы квалификационный уровень PhD становится обязательным для занятия должности руководителя библиотеки или иной документально-коммуникационной структуры.

Об углублении междисциплинарности содержательного наполнения учебных программ подготовки современного информационного профессионала свидетельствуют результаты инициированного Европейской ассоциацией библиотечно-информационного образования и исследований анкетирования библиотечных школ Европы [14]. Данное исследование позволило определить, какие наиболее актуальные предметные области профессионального библиотечно-информационного знания включены в образовательные программы, выявив такую степень покрытия европейскими вузами десяти ведущих тематических модулей:

- Сущность информации и методы ее поиска — 100%
- Управление библиотекой и ее продвижение в обществе — 96%
- Управление знаниями — 86%
- Знание организации — 82%
- Информационная грамотность и обучение пользователей — 76%
- Библиотека и общество в исторической перспективе — 66%

Проблемы развития информационного общества:

- Препятствия для свободного доступа к информации — 64%
- Культурное наследие и оцифровка культурного наследия — 62%

Библиотека в мультикультурной среде информационного общества:

- Международные и межкультурные коммуникации — 42%
- Посредничество культуры в специальном европейском контексте — 26%.

В данном рейтинге популярности содержательного наполнения образовательных программ подготовки библиотечных кадров все увереннее проявляется культуроцентрическая парадигма развития библиотечного социального института. Можно с уверенностью утверждать, что европейская высшая библиотечная школа уже «переболела» излишней

технологизацией, осознала, что компьютерная техника лишь инструмент достижения сущностной социально-гуманитарной миссии библиотек — сохранение и развитие культурного наследия, построение интеллектуального общества и общества знаний, осуществляемое в тесном сотрудничестве базовых коммуникационных посредников — профессионалов библиотечного, архивного, музейного дела.

Масштабность социокультурной миссии современных библиотек требует от высшего библиотечно-информационного образования модернизаций, направленных на высокий уровень общенаучной подготовки и фундаментализацию содержательного ядра базовых учебных дисциплин бакалавриата и магистратуры, которые позволят сформировать у будущих информационных специалистов систему научных знаний и целостное профессиональное мировоззрение, позволяющие, независимо от рода деятельности, разбираться в причинно-следственных связях явлений той или иной предметной области, быстро адаптироваться к новым требованиям непрерывно меняющегося глобального коммуникационного пространства.

Интеллектуальный потенциал современного информационного профессионала-культуртрегера, его духовный багаж и нравственные ориентиры должны формироваться на основе таких общих для всех образовательных направлений отрасли «Культура» междисциплинарных курсов мета-теоретического уровня обобщения: культурология, ноокоммунология, философия информации, эволюция информационной деятельности, информационная культура. Инвариантный набор дисциплин профессионального цикла позволит будущим сотрудникам библиотек не только овладевать ведущими информационно-компьютерными технологиями аналитико-синтетической переработки информации, но и освоить основы библиопедагогики, библиопсихологии, библиосоциологии, системотехники и инженерии знаний.

В условиях построения информационного общества и его трансформации в общество знаний профессиональные компетенции библиотекаря существенно обогащаются: на основе квалифицированного владения методами аналитико-синтетической переработки информации ему предстоит выявлять явные и неявные знания, систематизировать и организовывать их, создавать инфраструктуры управления знаниями, существенно расширяющие доступ к ним. Библиотекарь становится информационным экспертом-аналитиком, который формирует эффективное коммуникационное взаимодействие между генераторами новых знаний (учеными), экспертами в области информационных технологий и потребителями знаний. Создавая метаданные и экспертизу ценности, расширяя, проводя мониторинг их использования,

спектр онлайн-информационных продуктов и услуг, осваивая семантические технологии и интеллектуальные системы управления веб-контентом, консолидируя эти ресурсы в режиме «единого окна доступа», именно библиотекарь будет создавать эффективное интеллектуальное пространство для обмена информацией и генерации новых знаний. Новые функции библиотекаря требуют существенной организационной и содержательной модернизации его профессиональной подготовки.

Литература

1. Алашеева С. А. Система подготовки кадров по библиотечно-информационному делу в ФРГ : науч.-практ. пособие / С. А. Алашеева. — М. : Литера, 2009. — 160 с.
2. Гендина Н. И. Высшая библиотечно-информационная школа в динамично развивающемся мире: факторы повышения конкурентоспособности выпускников / Н.И. Гендина // Науч. и техн. б-ки. — 2008. — № 2. — С. 25-30.
3. Из Послання Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002—2011 роки" (30 квітня 2002 р.) // http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Evrintegr_new_korectura-692ff.pdf
4. Краус-Ляйхерт У. Библиотечна освіта за доби перетворень / У. Краус-Ляйхерт // Бібл. планета. — 2008. — №4. — С. 15-17.
5. Кузнєцова І. В. Філософія культурно-мистецької освіти / І. В. Кузнєцова // Культура і сучасність. — 2010. — №2. — С. 9-21.
6. Леонов В. П. Будущее библиотеки как предмет изучения / В. П. Леонов // Науч. и техн. б-ки. — 2012. — №9. — С. 51-68.
7. Лиховид Т. Ф. Библиотечно-информационное образование в европейских странах: традиции и новации / Т.Ф. Лиховид // Вузы культуры и искусств в едином мировом образовательном пространстве : междунар. симпозиум (Москва, 17-18 мая 2007 г.) : сб. ст. — Т. 2. — М., 2007. — С. 107-113.
8. Маркова Т. Б. Библиотека как феномен культуры : автореф. дис. ...канд. филос. наук : 09.00.13 – философия культуры и философская антропология [Электронный ресурс] // Режим доступа : <http://anthropology.ru/ru/texts/markovat/abstract.html>.
9. Паришкова Г. Власть над культурным пространством: библиотека в системе социальных институтов / Г. Паришкова // Библ. дѣло. — 2009. — № 7. — С. 16-20.

10. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002 // <http://rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

11. Рыжова Н. А. Что может дать библиотечному образованию кредитно-модульная система? / Н.А. Рыжова // Библиотековедение. — 2007. — №6. — С. 118-123.

12. Соколов А. В. О бедном магистре замолвите слово / А.В. Соколов // Науч. и техн. б-ки. — 2012. — №10. — С. 5-15.

13. Царева А. В. Библиотечно-информационное образование во Франции: науч.-метод. пособие / А.В.Царева. — М. : Либерия-Бибинформ, 2007. — 180 с.

14. European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education / Edited by Leif Kajberg and Leif Lørring ; The Royal School of Library and Information Science. — Copenhagen, 2005. — 241 p.

Organization and content of library transformation of higher education in Ukraine

Alla Anatolyevna Solyanik

Summary

Changes in organization and content of Ukrainian higher LIS education in the context of European integration are revealed. Conversion on three-level training system: Bachelor - Master - PhD. Fundamentalization of higher LIS education content in Ukraine.

Keywords: fundamentalization in LIS education content, organizational transformations of higher LIS education, Ukraine, European integration

Ukraynada ali kitabxanaçı təhsilinin təşkilati və məzmun transformasiyası

Alla Anatolyevna Solyanik

Xülasə

Ukraynada ali kitabxanaçılıq təhsilinin təşkili Avropaya inteqrasiya kontekstində məzmun dəyişiklikləri edilmişdir. Təhsil üç səviyyəli təlim sistemində keçirilmişdir: Bakalavr - Magistr - Doktorantura. Ukraynada keçid prosesi mürəkkəb və özünəməxsus şəraitdə həyata keçirilib. Hazırkı məqalə ali kitabxanaçılıq təhsilinin keçid mərhələlərini və xüsusiyyətlərini təhlil edir.

Açar sözlər: təhsil prosesin, təşkilati yenilənmə, Ukraynada ali təhsil, Avropaya inteqrasiya.

ЗАМЕТКИ С КОНФЕРЕНЦИИ:
О МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ «СОВРЕМЕННАЯ БИБЛИОТЕКА:
ФИЛОСОФИЯ, ИННОВАЦИИ, КАЧЕСТВО РАБОТЫ»

И.К. ЖУРАВЛЕВА

директор Центральной научной библиотеки
Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина

В.О. СИДОРЕНКО

директор Научно-технической библиотеки
Полтавского национального технического университета
имени Ю. Кондратюка

22 апреля до 26-го числа 2013 года в Харькове, Украина, Центральной научной библиотеки Харьковского Национального университета было проведено международная конференция. На конференции были приглашены, авторитетные международные библиотечные организации, а также делегация из библиотечно-информационного факультета Бакинського Государственного Университета, заведующий кафедры Книговедение и издательского дела доc. Князь Аслан и преподаватель кафедры Библиотекоеведение, доктор философии П.Ф.Казими.

Ключевые слова: конференция, Харьковский национальный университет, библиотека инноваций, библиотека

С 22 по 26 апреля на базе Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина и Научно-технической библиотеки Полтавского национального технического университета имени Юрия Кондратюка прошла Международная научно-практическая конференция «Современная библиотека: философия, инновации, качество работы».

Организаторами конференции выступили: Харьковское зональное методическое объединение библиотек ВУЗов III–IV уровня аккредитации, Центральная научная библиотека Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина (Харьков, Украина), Научно-техническая библиотека Национального университета «Львовская политехника» (Львов, Украина), Научно-техническая библиотека Полтавского национального технического университета имени Юрия Кондратюка (Полтава, Украина), Библиотека Технического университета города Лодзь (Politechnika Lodzka, Лодзь, Польша), Научная библиотека Нацио-

нального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого» (Харьков, Украина), Научно-техническая библиотека Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» (Харьков, Украина), Академическая библиотека Латвийского университета (Рига, Латвия), Балтийская Международная академия (Рига, Латвия), ЗАО «Компания ЛИБЕР» (Москва, Россия), Приграничный белорусско-российско-украинский университетский консорциум. Конференция проходила при содействии Генерального Консульства Республики Польша в Харькове. Спонсорами конференции выступили: компания «EBSCO Publishing», компания Elsevier (Нидерланды), компания «ABE/IPS» (Польша), Информационно-подписное агентство ПАЕР (Украина).

В работе конференции принимали участие директора библиотек, их заместители, заведующие отделами, главные специалисты университетских и ведущих научных библиотек Украины, дальнего и ближнего зарубежья, информационные сотрудники, работающие над созданием электронных ресурсов, региональные менеджеры компаний по распространению электронных баз данных, издатели, преподаватели и научные работники высших учебных заведений городов Харькова и Полтавы.

В работе конференции приняли участие 360 человек, из них 8 докторов и 23 кандидата наук.

Участники конференции представили библиотечное сообщество из Азербайджанской Республики, Республики Беларусь, Латвии, Нидерландов, Германии, Республики Польша, России, Украины, Финляндии. Выступающие были делегированы из 26 городов, в том числе из 12 городов Украины.

Работа конференции состоялась на 3-х сессиях пленарного заседания, 2-х секционных заседаниях, VI-м семинаре «Разнообразие культур», 2-х заседаниях круглых столов, 3-х семинарах-тренингах, выездном заседании в г. Полтаве. Представлено свыше 70 докладов, из них 8 – стендовых.

До официального открытия конференции, 23 апреля состоялись три тренинга по работе с ресурсами базы данных Chemical Abstracts Service (“CAS”), подраздела the American Chemical Society (“ACS”). Тренинги-семинары в университете имени В. Н. Каразина и Научно-технической библиотеке Национального технического университета «ХПИ» проводил региональный менеджер компании SHI for CAS по Центральной и Восточной Европе Вели-Пекка Хиттинен (Veli-pekka Hyttinen). Это первый визит в Харьков представителя компании, поэтому заинтересованность была проявлена с обеих сторон: библиотекари, ученые и научные работники слушали о Scifinder, которая представляет единственную

платформу, где размещено шесть разных баз данных: библиографические – Chemical Abstracts Plus и MEDLINE, структурно-химические – CAS Registry, CASREACT и MARPAT и сводный каталог CHEMCATS, а господин Хиттинен открывал для себя университеты Харькова и слушал экскурсию о «Первой столице», которая встретила его теплом и вниманием. Было заключено соглашение о предоставлении университетам г. Харькова тестового доступа к БД.

24 апреля пленарное заседание было открыто проректором университета, академиком НАН Украины, профессором Н. А. Азаренковым и проректором по международным отношениям ХНУ имени В. Н. Каразина З. Ф. Назыровым. С приветственным словом к участникам конференции обратились Вице-консул Генерального консульства Республики Польша в Харькове госпожа Анита Сташкевич, Президент Сената Балтийской Международной академии господин Станислав Бука (Рига, Латвия), директор библиотеки Технического университета города Лодзь (Польша), господин Блажей Ферет.

Между ЦНБ ХНУ имени В. Н. Каразина и библиотекой Технического университета г. Лодзь в 2012 году подписано Соглашение о сотрудничестве. Одним из пунктов соглашения является организация общих научных конференций. Эта конференция состоялась благодаря кропотливой работе на протяжении года библиотек-организаторов, а особенно библиотеки Технического университета города Лодзь и его директора господина Блажея Ферета. А благодаря поддержке и содействию спонсоров конференции компаний Эльзевир, EBSCO, ABE-IPS состоялся визит польских коллег из университетских библиотек городов Варшавы, Познани, Лодзя, Кракова, которые поделились опытом работы с украинскими коллегами и другими участниками конференции.

Во время работы конференции был рассмотрен комплекс проблем, актуальных для развития библиотечного дела: деятельность библиотек в современных условиях, совершенствование форм и методов управления библиотекой, внедрение новых информационных технологий в работу библиотеки и их влияние на качество работы библиотеки, проблемы информационного обеспечения экономического и технического образования в информационном обществе, формирование единого информационного пространства библиотек, современные принципы общедоступности и открытости информации, вопросы создания электронных библиотек, наукометрии, современной библиографии. Прошли обсуждения, касающиеся проблем традиционных и электронных издательств, чтения, авторского права.

Доклад профессора ХНУ имени В. Н. Каразина *В. М. Куклина*, который открывал пленарное заседание конференции, был посвящен

проблемам экономического и технического образования в информационном пространстве. Докладчик проанализировал последствия информационной революции, подчеркнул, что состоялись изменения в прежней социальной структуре общества, изменения в экономической жизни. Затрагивая процессы воспитания, образования, политической жизни и влияние на них современных медиа-коммуникаций, докладчик констатировал, что мощное информационное поле спровоцирует множество изменений в структуре сознания и организации памяти, часть людей с высокими интеллектуальными и творческими способностями в информационной среде, которая стремительно развивается, с каждым новым поколением будет расти, но, к сожалению, значительная часть человечества будет отставать от этого процесса. Докладчик также отметил, что нужно научить людей использовать современные информационные технологии и программные продукты для формирования «человека-информационного», ориентированного на достижение общественной и семейной пользы, способного поддерживать современный технологический прогресс.

Заместитель директора по научной работы Научно-технической библиотеки Национального-технического университета «Львовская Политехника», кандидат исторических наук *Н. Э. Кунанец* в докладе «Библиотека высшего учебного заведения как сложная адаптивная социокоммуникативная система» отметила, что уровень самостоятельности и открытости системы, которой является библиотека как социальный институт, определяется рядом показателей, а именно количеством связей библиотеки с внешней средой; интенсивностью обмена информацией между библиотекой и внешней средой; степенью влияния на нее других систем. Особенное внимание докладчик обратил на взаимодействие двух важных подсистем, имеющих в библиотеке («пользователи» и «сотрудники»). Эти подсистемы создают определенный духовный и культурный микромир библиотеки, формируя интеллектуальный и энергетический потенциал каждой из подсистем, создавая таким образом, новую систему коммуникационных отношений.

«Университетская библиотека в XXI веке» – таково название доклада директора Научной библиотеки имени М. И. Лобачевского Казанского (Приволжского) Федерального университета *Е. Н. Струкова*.

Казанский Федеральный университет образован Указом Президента Российской Федерации от 21 октября в 2009 г. № 1172 «О создании федеральных университетов в Северо-западном, Приволжском, Уральском и Дальневосточном федеральных округах», согласно которому к Казанскому государственному университету (основан 5 (17) ноября 1804 года Указом Александра I) были присоединены: Татарский госу-

дарственный гуманитарно-педагогический университет, Елабужский государственный педагогический университет, Казанский государственный финансово-экономический институт. В 2012 г. в состав КФУ вошла Государственная Камская инженерно-экономическая академия (г. Набережные Челны). Сегодня в КФУ 18 институтов и 3 факультета, около 50000 студентов. Библиотека входит в десятку крупнейших библиотек России наряду с Научной библиотекой МГУ имени М. В. Ломоносова и Научной библиотекой Санкт-Петербургского государственного университета. Объем фонда (на 1.01.2013) составляет 6149632 экз. Докладчик, рассказывая о стратегии изменений в библиотеках, говорил о реструктуризации библиотеки, продвижении отечественных и зарубежных электронных ресурсов в научно-образовательную среду и повышение эффективности их использования, реорганизацию библиотечно-информационного обслуживания, внедрение электронных сервисов для всех категорий пользователей. В стратегии необходимых изменений отмечено сохранение в цифровом формате научного наследия университета, уникальных коллекций книжных памятников, полная оцифровка карточного алфавитного каталога, перевод его в электронный формат и создание имидж-каталога, а также развертывание библиотечно-издательского комплекса цифровой печати.

Об электронных ресурсах и услугах научной библиотеки в системе образовательной и научной деятельности Белгородского государственного научно-исследовательского университета рассказала директор Научной библиотеки имени М. Страхова *В.А. Монастырева*.

Директор Ассоциации «Информатико-Консорциум» *А. В. Васильев*, представляя доклад «Электронные информационные ресурсы: модели доступа», отметил, что любая форма доступа (даже тестирование) регулируется лицензией на право доступа к ресурсам (объект авторского права). Среди моделей организации доступа существуют доступы к текущему слою публикаций; к текущему слою публикаций и короткому архиву (3–5 лет или из определенного момента времени); к глубокому архиву (отдельно от текущего архива); доступ ко всему имеющемуся массиву публикаций; доступ с реализацией эмбарго-периода; тестовый (временный) доступ. Среди финансовых моделей доступа отмечен эффект консорциума, по которому консорциум способствует экономии расходов провайдеров на обслуживание контрактов, сокращает время переговоров относительно лицензионных требований, замещает тендерный процесс (в отдельных странах), а также добивается скидок (до 80%), которые носят географический характер и, как правило, зависят от количества участников.

С особым вниманием слушали участники конференции польских коллег: директора библиотеки Технического университета города Лодзь *Блажея Ферета*. В его докладе «*Тенденции и изменения в польских библиотеках*» раскрыты особенности разных моделей библиотек, использования библиотечного пространства. Господин Ферет подчеркнул, что сегодня как никогда библиотека должна быть не только информационным местом, но и социальным.

Изменениям в обслуживании читателей в современных академических библиотеках был посвящен совместный доклад заведующей отделом библиотеки Университета имени Адама Мицкевича (г. Познань) *Алиции Спаленяк* и сотрудника этого же отдела *Елены Ольцевской*. Было подчеркнуто, что библиотечные услуги будут изменяться от традиционной поддержки исследовательского процесса к управлению информацией и цифровой библиотекой. Библиотека должна быть доступна читателю 52 недели в году, 7 дней в неделю. В сессию библиотека Университета имени Адама Мицкевича работает для читателей также в ночное время. В Польше актуальной становится система периодической оценки деятельности работников – (SOOP). Конкуренентоспособность библиотеки будет определяться в значительной степени ее индивидуальными чертами, особенными коллекциями регионального или местного значения. Уменьшится значение библиотек как места получения информации – в большей степени они станут местом для научной деятельности и свободного времяпровождения («третьим местом»). По крайней мере, 50% пользователей посетят библиотеку с целью дружеского общения.

Директор фундаментальной библиотеки Варшавской Политехники *Иоланта Стемняк* и заведующая отделом этой же библиотеки *Алиция Портах*, в совместном выступлении «*Интегрированная библиотечная система как средство планирования развития и организации библиотечных фондов*» подчеркнули, что статистические данные должны быть по возможности унифицированы, сравнены с данными других библиотек в одной и той же системе и подобными библиотеками, постоянно актуализированы, доступны на сайте библиотеки, должны охватывать фонд печатных изданий и электронный библиотечный фонд.

О деятельности библиотечного объединения города Кракова как о примере сотрудничества университетских библиотек, рассказали заместитель директора библиотеки Краковской Политехники *Дорота Буздыган* и сотрудник отдела информации библиотеки Краковской Политехники *Дорота Липинска*. В поле зрения объединения – координация сотрудничества библиотек с национальным каталогом NUKAT, совершенствование профессиональных знаний работников библиотек, реализация проекта автоматизации библиотек Краковского научного сообщества и

многое другое. Также был представлен электронный читательский билет ELS. На основе электронного студенческого удостоверения (ELS) студенты краковских учебных заведений могут на взаимной основе брать книги в университетских библиотеках и пользоваться фондами и базами данных в читальных залах.

Польские коллеги в своих выступлениях неоднократно подчеркивали, что университетские библиотеки в Польше имеют национальную лицензию на известные мировые информационные ресурсы, благодаря чему студентам ученым, преподавателям предоставлен постоянный доступ к полнотекстовым электронным документам, что поднимает образование на более качественный уровень и приближает его к мировым требованиям.

В докладе регионального менеджера в странах Польши, Украины и Балтии *Игоря Хундзяка* и регионального менеджера в Центральной и Восточной Европе компании Эльзевир *Петра Голкевича* «*SCOPUS Evaluation and Promotion of Ukrainian research results*» еще раз подчеркнуто, что SCOPUS – это самая большая в мире наукометрическая реферативная база данных, которая индексирует больше 20 000 наименований из более чем 5000 международных издательств со всего мира. Ежедневно обновляемая база данных Scopus включает записи вплоть до первого тома, первого выпуска журналов ведущих научных издательств. Она оказывает необходимую поддержку в поиске научных публикаций и предлагает ссылки на все цитаты. Докладчики рассказывали, что международное сотрудничество приводит к повышению качества исследований, а эффективное сотрудничество требует полного доступа к международным документам.

О «*Пакетах e-журналов и электронных книгах разных издательств*» рассказывал менеджер информационного сервиса компании EBSCO в Польше, Латвии, Литве и Украине *Лешек Червинский* (Берлин, Германия).

О деятельности и сотрудничестве компании ABE/IPS с библиотеками в Украине, рассказал ведущий менеджер проектов компании *Богдан Чубак* (Варшава, Польша).

Большой интерес вызвало выступление регионального менеджера компании EBSCO по продажам в Польше, Латвии, Литве и Украине *Терезы Горецкой* (Амстердам, Нидерланды), «*Строим библиотеку будущего*», которая раскрыла опыт ведущих библиотек по предоставлению доступа к электронным ресурсам на единой поисковой платформе EBSCO, осветила перспективы развития и совершенствования информационного пространства общества.

В ходе конференции была достигнута договоренность о предоставлении Научно-технической библиотеке Полтавского национального технического университета имени Юрия Кондратюка тестовой версии, что обеспечивает доступ к англоязычным базам данных компании EBSCO.

Доклад доктора философии по историческим наукам *Казими Парвиз Фирудин оглы* из Бакинского государственного университета был посвящен теме библиотечной инженерии и структурирован по 10 направлениям, в том числе: теория информации, информационное моделирование и обслуживание, информационный рынок, поисковые системы, информационная безопасность и защита и др. Докладчик подчеркнул, что библиотеки XXI века должны широко использовать методы информационной инженерии в библиотечной практике.

Заведующий кафедрой книговедения и издательского дела Бакинского государственного университета *Князь Ильяс оглы Аслан* в докладе, посвященном современным проблемам издания классиков азербайджанской литературы, отметил, что сегодня в Азербайджане действует широкая библиотечно-информационная сеть, существует свыше 12 тысяч библиотек разного типа. Азербайджан с древних времен отличался высокой книжной культурой, всегда был известен своими богатыми библиотеками. Во многих библиотеках Азербайджана хранятся многочисленные рукописи, которые отображали литературно-эстетическую, научно-культурную мысль народа. Но в результате событий, которые происходили в регионе в начале XIX века, рукописи были вывезены за пределы страны и сегодня хранятся в библиотеках мира, составляя основу их восточных фондов. После восстановления независимости в Азербайджане, культура, в том числе и литература, нуждались в государственной поддержке. Осуществляемые в этой связи широкомасштабные мероприятия одновременно являются серьезной гарантией развития и достижения новых успехов азербайджанской литературы и литературоведения. Президентом Азербайджанской Республики изданы указы и распоряжения, такие как «Об улучшении деятельности библиотек в Азербайджане» (2007), «О специальном стипендиальном фонде для обеспечения творческой деятельности старшего и молодого поколения писателей, художников и композиторов» (2007), «Об издании работ выдающихся представителей мировой литературы на азербайджанском языке» (2007), в которых определены конкретные направления и перспективы деятельности, проводятся важные мероприятия в направлении укрепления социальной защиты работников сферы культуры. В 1996 году правительство Азербайджана приняло Постановление «О состоянии библиотечного дела в Азербайджанской Республике и мероприятиях по

его улучшению». В 1999 году вступил в силу Закон Азербайджанской Республики «О библиотечном деле», в 2000 году закон «Об издательской деятельности». Массовыми тиражами были изданы и переданы в дар всей библиотечной сети страны произведения выдающихся представителей азербайджанской и мировой литературы, а также словари и энциклопедии общим тиражом больше 10 миллионов экземпляров. Благодаря этим изданиям проделана важная работа по обеспечению потребностей молодого поколения в художественной и научной литературе, напечатанной латинским шрифтом. Президент Азербайджана также подписал распоряжение о финансировании издания произведений выдающихся авторов мировой литературы на азербайджанском языке (150-томник «Библиотека мировой литературы»).

Библиотека на пути к «третьему месту» – эта тема прозвучала в докладе кандидата наук по социальным коммуникациям, заведующей отделом НТБ «Национального университета «Львовская Политехника» Р. С. Самотый и ассистента кафедры «Дизайн архитектурной среды» И. С. Воронковой. Современной библиотеке нужен комфортный дизайн – сегодня библиотеки пытаются реализовать определенные проекты по обустройству привлекательного пространства для читателей, создают уютные места для работы. В качестве примера была приведена библиотека Варшавского университета и как место получения знаний, и как место проведения мероприятий, встреч, отдыха, прогулок. Это не только «храм знаний», но и настоящее арт-место.

Интеллектуализации библиотечной профессии был посвящен доклад кандидата наук по социальным коммуникациям, директора Научно-технической библиотеки Днепропетровского национального университета железнодорожного транспорта *Т. А. Колесниковой*. Докладчик выделила две составляющие этого процесса: постоянное приобретение специалистами актуального библиотечно-информационного знания в процессе обучения или самообразования, а также увеличение возможностей их творческой реализации в профессиональной сфере и наличие эффективного информационного мышления и навыков, позволяющих увеличить количество потребленной, обработанной и качественно воспроизведенной информации.

В работе секционных заседаний «**Иновации, новое качество работы в библиотеках**», «**Разнообразие культур: электронная культура как новый феномен информационного времени**», «**Новые возможности современной АИБС. Создание электронных библиотек**» докладчики осветили вопрос предоставления доступа к мировым информационным ресурсам, открытому доступу в библиотеках, требованиям и ожиданиям пользователей относительно современных возможностей

библиотек, информированности пользователей и осознания ими ценности ресурсов, которые имеет библиотека, а также роли электронных ресурсов и услуг библиотек, в образовательной и научной деятельности.

Организатором секции «**Новые возможности современной АИБС. Создание электронных библиотек**» выступила компания «Либбер» (Москва, Россия). Докладчики обсуждали проблемы создания электронных библиотек, проекты оцифровки фондов, возможности, которые предоставляют современные АИБС.

Системный аналитик компании *С. В. Артамонова* представила продукты компании «Либбер» для формирования единого пространства библиотеки, которые в парадигме «Библиотека - Web 2.0» предоставляют уникальные формы для обслуживания читателей и создают новые возможности для библиотекарей. Так, например, реализован модуль поддержки RSS, который позволяет пользователям подписываться на интересующие их рассылки информации от библиотеки: новые поступления, изменения графика работ, список мероприятий и т. д.

Заместитель директора Академической библиотеки Латвийского университета *Валдис Мазулис*, которого хорошо знают в украинских библиотеках, как опытного специалиста, отметил, что в целях сохранения фонда и его доступности в Латвийской Академической библиотеке еще в 1996 году была начата регулярная работа по оцифровке коллекций. Был представлен проект государственного значения по сохранению коллекции памятников культуры многих институтов и предоставления к ним доступа – цифровая библиотека Латвии «Letonica».

Директор Архивных информационных систем Украины *К. А. Вислобоков* познакомил аудиторию с организацией, проектами, в первую очередь, проектами по оцифровке фондов областных архивов и с проектами по оцифровке газетных фондов библиотек.

Руководитель проектов компании «Электронные архивы Украины» *О. А. Болонников* детально ознакомил слушателей с предприятием ЭЛАУ, его технологиями, оборудованием, принципами подготовки персонала. За два года работы на рынке Украины компания достигла значительных результатов по оцифровке архивных и библиотечных фондов, созданию имиджевых каталогов библиотек, созданию виртуальных выставок и экскурсий для музеев.

Заведующий отдела информационных и компьютерных технологий *А. И. Андрухив* в своем докладе сделал обзор проектов, начатых в прошлом году Научно-технической библиотекой Национального университета «Львовская политехника». Это такие инновационные проекты, как: создание системы оценивания функционирования библиотеки

(«Библиоскрин»), депонирования Интернет-ресурсов библиотекой, база знаний университета.

Модератором VI научно-практического семинара «**Разнообразие культур: электронная культура как новый феномен информационных суток**» был *С. А. Бука* - Президент Сената Балтийской международной академии (Рига, Латвия). Им был сделан содержательный доклад о реформе высшего образования в странах Европы на примере Балтийской международной академии, о развитии дистанционного обучения, об основных факторах развития высшего образования в условиях стремительного роста информационных технологий, интеграции высшего образования Латвии к мировому сообществу. Во время проведения семинара возникла жаркая дискуссия о роли библиотекаря в эпоху электронной культуры, когда возникают проблемы сосуществования традиционной библиотеки и электронной, проблемы языковой подготовки. Интересными и одновременно дискуссионными были доклады *А. П. Гужвы*, профессора, доктора философских наук Украинской академии железнодорожного транспорта (Харьков, Украина) – «Человек в виртуальном пространстве Интернета», *В. Т. Петриковой*, доцента, кандидата исторических наук Харьковской академии дизайна и искусств (Харьков, Украина) - «Антиномичность среды формирования электронной культуры современности», *С. М. Куделко*, директора центра краеведения имени П. Я. Тронько Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина (Харьков, Украина) – «Коммуникативное чтение: этика и эстетика современных коммуникаций» и др. Активное участие в работе секции приняли сотрудники Научной библиотеки Национального университета «Львовская Политехника». Участники семинара, выражая слова благодарности библиотекам, вместе с тем определили широкий круг философских, библиотечных проблем, обсуждение которых позволяет осмыслить роль библиотеки на современном этапе, проблемы подготовки библиотечных специалистов. Президент Сената Балтийской международной академии *С. А. Бука* пригласил всех присутствующих на VII Международный семинар «Многообразие культур», который планируется провести в 2014 г. в Латвии.

Круглый стол «**Интеграция и консолидация информационных ресурсов для образования и науки**» состоялся в Научной библиотеке Национального университета «Юридическая академия имени Ярослава Мудрого».

Особенный интерес у участников конференции вызвал круглый стол под названием «**Библиотечный вердикт печатным и электронным изданиям**», который был проведен совместными усилиями книгоиздательств, книготорговцев, библиотекарей, читателей и юристов.

Круглый стол прошел в виде судебного заседания, модератором - судебным распорядителем которого, стал кандидат наук, доцент философского факультета ХНУ имени В.Н. Каразина *М. Е. Шильман*. Издатели, читатели, эксперты, представители медиа-коммуникаций, библиотекари, юристы и участники заседания обсуждали проблемы падения интереса к чтению, проблемы печатных и электронных изданий на рынке Украины, судьбу печатной книги, такое явление, как пиратство, легальный электронный контент. В вердикте было отмечено, что «...технический прогресс внес необратимые директивы в жизнь общества, повлияв на паттерны распространения книгопечатной продукции, а также на скорость обмена информацией. На первый план сегодня выходит вопрос утилитарности, то есть как библиотеки, так и издательства, должны учитывать потребности читателей в том, как удобнее хранить и покупать книги. И если электронная форма книжной продукции для читателей является лучшей – это нельзя игнорировать ... нужно развивать электронную торговлю книгами, заключать лицензионные договоры на получение коллективных лицензий ВУЗами, в целом, когда общество придет к пониманию того, что при покупке книги потребитель платит не за носитель, а за колоссальную творческую авторскую работу, а также за работу издателей, как медиума между читателем и автором, то вопрос о том, в какой форме распространяются книги – в печатном или электронном – перестанет возникать относительно нарушений авторских прав... существует необходимость в повышении правовой культуры в украинском обществе, воспитание у участников общественных отношений уважения к правам и свободам друг друга. Важно повышать образованность в вопросах авторского права, развивать экономически выгодные варианты взаимодействия. Библиотеки продолжают играть решающую роль в процессе реализации людьми своего права на доступ к информации, к творческому и научному наследию человечества. Библиотеки выполняют функцию предоставления возможности читать книги независимо от финансового положения и статуса, оставаясь в современных условиях «храмом знаний», который существует в той или иной форме».

В течение двух дней работала выставка издателей Украины, на которой были представлены новые учебные и научные издания для библиотек как в традиционном, так и в электронном виде.

Интересной и содержательной была экскурсия в Научно-технической библиотеке Национального технического университета «ХПИ», которая недавно въехала в новое здание.

Открывая 25 апреля выездное заседание в Полтавском национальном техническом университете имени Ю. Кондратюка, на котором присутствовали сотрудники библиотек Полтавского областного мето-

дического объединения библиотек ВУЗОВ III-IV уровня аккредитации, а также участники из Одесской, Сумской, Донецкой, Днепропетровской, Харьковской областей, представители Латвии, Нидерландов, Республики Польша и России, проректор по научной и инновационной работе, кандидат технических наук, доцент В.Муравлев отметил важность вопросов информатизации современного образования и науки.

Обобщая опыт отечественных и зарубежных специалистов в отрасли библиотечного дела и информационных ресурсов, учитывая современные тенденции развития библиотек в мире, внедрение в деятельность библиотек современных информационных технологий, участники конференции отметили стремительную интеграцию библиотек в мировую информационную инфраструктуру.

Сегодня современные библиотеки высших учебных заведений уже превратились в информационно-ресурсные центры, но существует проблема падения читательского спроса и чтения, потому библиотекам необходимо постоянно работать с читателем, популяризировать чтение как фактор социального успеха, который способствует созданию всесторонне развитых личностей, поддерживать развитие книжной культуры, а также создавать для читателей комфортные места для работы в библиотеках, учитывая психологические особенности разного возраста.

Библиотекам необходимо расширять спектр услуг, которые предоставляют пользователям; создавать собственные релевантные информационные продукты и проводить акции по их рекламе; искать новые пути сотрудничества и партнерства с издателями, институциями, формирующими электронные ресурсы для развития науки и образования, что будет способствовать обновлению и пополнению фондов, а также - сохранению самых ценных изданий путем оцифровки и создания электронных копий. На основе современных компьютерных технологий необходимо продолжать работу по созданию собственного электронного контента, архивировать наиболее значимую информацию для более широкого доступа к знаниям и духовным ценностям.

Следует развивать международное научное сотрудничество, расширять партнерство и диалог культур между библиотеками университетов, поддерживать взаимоотношения с ведущими библиотеками мира.

Все это нашло отражение в резолюции конференции, одним из пунктов которой стало предложение обратиться к Министерству образования и науки Украины с предложением изучить вопрос и изыскать возможность приобретения для высших учебных заведений Украины Национальной лицензии на ведущие современные мировые информационные ресурсы с целью обеспечения качественного образования, подготовки специалистов, на уровне мировых требований.

Konfransdan qeydlər

“Müasir kitabxanalar: fəlsəfi, innovasiyalar, işin keyfiyyəti”
mövzusunda Beynəlxalq elmi-təcrübi konfrans

I.K Juravleva
V.O. Sidorenko

Xülasə

2013-cü il aprel ayının 22-dən 26-na qədər Ukraynanın Xarkov şəhərində Xarkov Milli Universitetinin Mərkəzi Elmi Kitabxanasında beynəlxalq konfrans keçirildi. Konfransa dəvət olunan nüfuzlu beynəlxalq kitabxana müəssisələrinin mütəxəssisləri ilə yanaşı Bakı Dövlət Universitetinin Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının müdiri dos. Knyaz Aslan və Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müəllimi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Kazimi P.F. də məruzə ilə çıxış etdilər.

Açar sözlər: konfrans, Xarkov Milli Universiteti, kitabxana innovasiyaları, kitabxana işi

Notes from the conference

"Modern Library: philosophy, innovation and quality in the"
International Scientific and Practical Conference

I.K ZHURAVLEVA
V.O. SIDORENKO

Summary

In April 22-26, 2013 In Kharkov, Ukraine Central Scientific Library of Kharkiv National University held an international conference. Conference of international experts were invited to the library. At the conference, Baku State University Head of the department of Books and publishing, Doctor of Philosophy Knyaz Aslan and Lecturer of the Library, Doctor of Philosophy in History P. Kazimi made in the report.

Key words: Conference, Kharkov National University, library innovation, library

ИНФОРМАЦИОННО- БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ
ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ С ОСОБЕННЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Наталья Кунанец
кандидат исторических наук, доцент,
Национальный университет "Львовская политехника"
e-mail: n_kunan@yahoo.com

В статье проанализированы этапы развития информационных технологий в библиотеках, возможности библиотечно-информационного обслуживания пользователей с разными формами нозологии. Рассмотрены особенности формирования информационного контента для пользователей с особыми потребностями. В работе электронная библиотека позиционируется как информационная база знаний, которая формируется контентом из разных источников. Предложен спектр информационно-технологических услуг для пользователей с разными формами нозологии.

Ключевые слова - мультимедиа, пользователи с особыми потребностями, цифровая библиотека, информационный контент.

I. Вступление

В современном обществе информация выступает в качестве основной составляющей, интегрируется в коммуникационную среду. С появлением новых информационных средства, информация становится необходимым атрибутом обеспечения деятельности всех направлений функционирования общества. От ее качества и достоверности, оперативности получения зависят многочисленные решения, которые принимаются на разных уровнях.

В процессе распространения информации особую роль играют библиотеки. А для эффективного библиотечного обслуживания пользователей с ограниченными возможностями необходимо переосмысление традиционных форм работы с читателями. Особенно это касается разнообразия представления информации для лиц с особыми потребностями в удобных для их восприятия форматах.

Создание мультимедийного информационного образовательного контента анализируют Крапивенко А.В. [3], Дунаев В.В. [2], Давидова Е.В. [1], исследующие проблемы формирования эффективных мультимедийных информационных продуктов. Однако, комплексное исследо-

вание особенностей формирования информационного контента для лиц с особыми потребностями еще не проведено.

Целью статьи является исследование этапов применения информационных технологий в библиотеках, анализ методологических и методических вопросов информационного обслуживания лиц с особыми потребностями в библиотеках.

II. Развитие информационных технологий в библиотеках

Приоритетность проведения исследований за этим направлением декларируется в Государственной целевой программе "Национальный план действий по реализации Конвенции о правах инвалидов" на период до 2020 года, утвержденной Постановлением Кабинета министров Украины № 706 от 1 августа в 2012 г.

Поскольку наши исследования касаются инвалидов, отметим, что в "Конвенция о правах инвалидов", принятой ООН в 2006 г. и ратифицированной в Украине Законом № 1767 - VI (1767-17) от 16.12.2009 инвалидность определяется как взаимодействие людей, которые имеют нарушение здоровья и коммуникационные барьеры, которые препятствуют их полной и эффективному участию в жизни общества наравне с другими. Но в контексте гуманистических норм людей из инвалидность обычно называют лицами с особыми потребностями.

Важным аспектом нашего исследования является изучение особенностей формирования специальных информационных технологий, снимающих барьеры при коммуникации и при информационном обеспечении лиц с особыми потребностями. В названном выше документе подано следующее определение термина "коммуникация": "Коммуникация" включает использование языков, текстов, азбуки Брайля, тактильного общения, большого шрифта, доступных мультимедийных средств, а также печатных материалов, аудиосредств, дикторов, усилительных и альтернативных методов и средств, способов и форматов общения, вспомогательных информационно-коммуникационных технологий. Достижение эффективного уровня коммуникации возможно при условии применения специальных информационных технологий.

Мы считаем, что специальные информационные технологиями для лиц с особыми потребностями - это сочетание специфических процедур, которые реализуют функции отбора, регистрации, накопления, хранения, обработки и передачи информации с использованием компьютерно - технологических средств и базируются на специализированном техническом, программном, методическом и организационном обеспечении, способствующем превращению образовательных информационных ресурсов в образовательные информационные продукты, адаптированные для использования лицами с разными формами нозологий. Именно они

призваны увеличить эффективность и удобство использования разнообразных видов информации.

Информационная технология, как и любая другая, должна отвечать таким требованиям:

- обеспечивать высокий уровень разделения всего процесса обработки информации на этапы, операции;
- объединять весь набор элементов, необходимых для достижения поставленной цели;
- носить регулярный характер.

Этапы, операции технологического процесса должны быть стандартизированы и унифицированы, что позволяет более эффективно осуществлять целеустремленное управление информационными процессами.

За последние годы информационные технологии получили такое глобальное распространение, что сейчас уже трудно представить жизнь современного человека без них. На современном этапе можно без особых трудностей привести примеры использования информационных технологий во все отраслях: от образования и до менеджмента. Но прежде чем информационные технологии приобрели привычный для нас сегодня вид, они прошли длительный путь развития и апробации в библиотеках.

Для библиотек эволюция технологий информационной работы длилась на протяжении многих лет. На начальной стадии этих эволюционных изменений находились инвентари, как форма учета библиотечных фондов. Впоследствии начали формировать карточные каталоги, которые стали прообразами компьютерной файловой системы. Тысячелетиями нарабатывались технологии, которые стали основанием для формирования современных электронных каталогов. Происходила верификация разных технологий, которые впоследствии были взяты на вооружение не только библиотеками, а стали концептуальными моделями современных информационных технологий, положенных на компьютерную программно-техническую основу.

Библиотекари уже в библиотеках братств заложили начало социокоммуникационной инновации, которой стал межбиблиотечный абонемент. Книги из фондов братских библиотек передавались для временного пользования в другие библиотеки. Впоследствии межбиблиотечный абонемент начал активно применяться среди других информационных услуг, которые предоставлялись библиотеками. Бесспорно, что технологии МБА заложили фундаменты для создания и дальнейшего развития телекоммуникационных технологий и современных дистанционных форм обслуживания пользователей в библиотеках. Их апробация и усо-

вершенствование обеспечило современные информационные технологии наработанными веками алгоритмами. Не будет лишним отметить его весомость для развития социокоммуникационных связей между библиотеками, а также как истоки для формирования телекоммуникационных услуг библиотек информационного общества.

В 60 - 70 - х гг. XX в. крупные библиотеки начали заниматься обработкой информации с ориентацией на коллективное использование. Характерной особенностью этого периода можно считать "электронную" технологию, сформированную на основе больших ЭВМ и специализированных программных комплексов. В крупных библиотеках получили применение автоматизированные системы управления (АСУ) и информационно-поисковые системы (ИПС), оснащенные широким спектром базовых и специализированных программных комплексов. Через финансирование библиотек по «остаточному» принципу обработка больших объемов информации осуществлялась в условиях ограниченных возможностей в использовании аппаратных средств. При этом наблюдалось отставание программного обеспечения от уровня развития аппаратных средств. Основным направлением развития информационных технологий в библиотеке была автоматизация отдельных операций рутинных процессов работы библиотекаря.

Основным критерием оценки эффективности информационных технологий, которые создавались в этот период, была материальная составляющая. Четко высчитывалась разница между потраченными на разработку и сэкономленными в результате внедрения средствами. Срабатывал и человеческий фактор - психологическое невосприятие сотрудниками инноваций. При этом сотрудники библиотек, невзирая на достаточно большие возможности программно-технических средств, в полной мере их потенциал не использовали. При применении информационных технологий в этот период пытались оптимизировать процесс представление информации в печатной форме. Пользователи с особыми потребностями в этот период были лишены возможности получить информацию в автоматизированном режиме без посредника.

С появления персонального компьютера с широким спектром стандартных программных продуктов разного назначения примерно с начала 80-х гг. начался новый этап развития библиотек и разработка информационных технологий, направленных на решение стратегических задач их деятельности.

Происходит процесс персонализации АСУ, который проявляется в создании систем поддержки принятия решений сотрудниками библиотеки, занимающими руководящие должности. Эти системы, реализуются на персональном компьютере и имеют вмонтированные элементы, по-

зволяющие осуществлять анализ данных на разных уровнях управления и использовать телекоммуникации. В библиотеках начинают использоваться локальные компьютерные сети.

Основной целью становится удовлетворение информационных потребностей пользователей, причем не только оригиналами документов, но и информационными продуктами, созданными в библиотеках. Таким образом, осуществлялось максимальное удовлетворение потребностей пользователя и создание соответствующего библиотечного интерфейса для работы в компьютерной среде.

Изменился подход к созданию в библиотеках информационных систем - ориентация смещается в сторону удовлетворения индивидуальных информационных потребностей пользователей, информационного сопровождения поддержки принимаемых ими решений. Постепенно наравне с централизованной обработкой информации, все увереннее применяется децентрализация, сориентированная на обеспечение информационных потребностей на рабочем месте пользователя, с помощью локальных баз данных, созданных в библиотеках. Библиотеки концентрируют усилия на формировании содержательной стороны информации, на организацию аналитической работы. Эта составляющая создала базис для перехода на новый этап развития технологии. Предпринимались некоторые попытки создания аудио книг в форматах, доступных для воспроизведения на компьютере. Таким образом, пользователи с проблемами зрения получили доступ к ограниченному информационному контенту. Но для других категорий пользователей специальных библиотечно-информационных технологий не предусматривалось.

С начала 90-х гг. применение информационных технологий в библиотеках связано с получением стратегических преимуществ в коммуникационной среде и с применением новых телекоммуникационных технологий распределенной обработки информации. В этот период закладывался фундамент формирования современной технологии сетевых связей между учреждениями и информационными системами. Прорабатываются концептуальные решения по:

- заключению договоров и установлению стандартов протоколов передачи данных;
- определению условий доступа к информации;
- организации защиты и безопасности информации.

Но несмотря на значительные достижения в автоматизации библиотечно-информационных процессов, пользователям с особыми потребностями доступ к информации не был предоставлен в полном объеме.

Лишь со середины 90-х гг. разрабатываются и совершенствуются информационные технологии, методы и средства, которые реализуют доступ этой категории пользователей к информационным ресурсам. Международным консорциумом разрабатывается специальный формат представления аудио информации – получивший название DAISY-формат. Стандарт ANSI / NISO разработан для унификации различных стандартов и спецификаций, в том числе созданных Консорциумом Всемирной паутины (World Wide Web Consortium, W3C) и Open eBook Forum™ (Форумом свободных электронных книг). Форматы таких книг обеспечивают представление информации с помощью голосовой аудиозаписи, азбуки Брайля, речевого синтезатора. Файлы, сформированные и представленные в DTB согласно указанному стандарту, создают широкий спектр возможностей, среди которых быстрая, гибкая навигация; маркировка и использование закладок, поиск по ключевым словам, поиск слов по звуковому запросу; пользовательский контроль отобранного по запросу контента (например, сноски, номера страниц и т.п.). Контент книг, которые «разговаривают», подается с помощью аудио-сигналов, комбинации аудио, текста и изображений или только с помощью текста.

Управление цифровым доступом обеспечивается посредством DAISY (Digital Accessible Information System), то есть открытого международного стандарта для мультимедийного доступа, разработанного для лиц с физическими недостатками и нарушениями зрения DAISY-Консорциумом совместно с работниками библиотек в сотрудничестве с передовыми учеными и пользователями со всего мира. На сегодня в Консорциум объединяет 14 равноправных стран-участников, в которых реализуются цифровые книги, которые "разговаривают", созданные в формате DAISY, а также почти 60 стран-участников, не имеющих права голоса. Современная спецификация DAISY известная как ANSI / NISO Z39.86-2005 [7].

Одним из ключевых моментов в процессе разработки и усовершенствования технологии DAISY было участие самих пользователей. Педро Зурита (Pedro Zurita), Генеральный секретарь Всемирного союза слепых, Норма Тоукедо (Norma Toucedo) из Уругвая, Яаап (Yaap) из Нидерландов, Ева Бьорк и Кики Нордстрим (Eva Bjork and Kicki Nordstrom) из Швеции и многие другие исследователи активно способствовали развитию DAISY от имени всемирного общества слепых (The World Blind Union, WBU) [8].

Секция библиотек для людей с проблемами чтения плоскочечатных текстов IFLA в рамках конференции этой международной организации, что в 1996 году проходила в Токио, провела международный симпозиум, посвященный технологиям «говорящих» книг. Проведение этого

мероприятия способствовало обсуждению цифровых технологий создания таких книг и услуг провайдеров с позиций пользователей. Как отмечалось в резолюции симпозиума - ни одна из цифровых аудио-технологий тогда не отвечала требованиям непосредственных пользователей.

На основании соглашения DAISY-Консорциума, утвержденного в Цюрихе в апреле 1997 года, в Сигтуна было проведено международное техническое совещание, на котором всесторонне рассматривался стандарт DTB. Как результат, для DAISY-Консорциума было предложено проанализировать веб-технологии и стандарты, в частности, HTML (Hyper Text Markup Language) и SMIL (Synchronized Multimedia Integration Language).

Впоследствии это способствовало созданию DAISY-Консорциумом уникального бесплатного программного инструмента, который поддерживает все языки в DAISY-формате и предоставляет пользователям возможность навигации в аудио-или видео-контенте, представленном в структурированном виде. В сентябре 1998 года технические спецификации «разговаривают» книг, утвержденные как версия DAISY 2.0 и базируются на рекомендациях совещания в Сигтуна.

На саммите ООН (World Summit on the Information Society, WSIS) с участием представителей DAISY-Консорциума, IFLA / LBS, IFLA / LSDP и общественных организаций, объединяющих людей с проблемами зрения, рассматривали вопросы развития информационного общества, в частности разработку технологий для людей с особыми потребностями. Секция WSIS по проблемам инвалидов успешно дополнила документы саммита концепцией универсальных разработок [11].

Используя технологию DAISY, библиотеки и библиотекари имеют возможность расширять и внедрять на практике достижение в отрасли информационных технологий, которые дают возможность незрячим людям "видеть" значительные объемы информации, «идти в ногу» с развитием общества, достигая результатов, которые под силу здоровым людям. Синхронизирована мультимедиа - это ключевая информационная технология для библиотечного обслуживания пользователей с особыми потребностями в ближайшем будущем.

Начался процес формирования фондов библиотек специализированными информационными продуктами, которые интегрируют разнотипичную информацию для обеспечения информационных потребностей лиц с разными формами нозологии.

Создаются электронные библиотеки, которые призваны стать ведущими библиотечными институтами, обеспечивающими информационную поддержку и сопровождение образовательных и социокоммуникационных процессов для лиц со специфическими потребностями.

Применение в библиотеках Украины описанных технологий превращает их в важные социокоммуникационные центры в системе реабилитации пользователей с различными формами нозологий.

К этому процессу активно приобщается Научно-техническая библиотека Национального университета «Львовская политехника». В результате сотрудничества библиотеки и кафедры информационных систем и сетей университета создан «Ресурсный центр информационных технологий для людей с ограниченными возможностями», работа которого базируется на трех основных компонентах:

- 1) создание аудио учебников и пособий;
- 2) разработка компьютерного тренажера украинского жестового языка;
- 3) формирование распределенной web-среды дистанционного обучения;
- 4) создание электронной библиотеки.

III. Особенности электронных библиотек для лиц с особыми потребностями

Термином "электронная библиотека" обозначается новый вид информационных систем, предназначенных для накопления, структуризации и организации массива электронных документов с соответствующей системой доступа к ним. Электронная библиотека обеспечивает доступ к отдаленным, распределенным и разнородным ресурсам [4].

Характерной совокупностью базовых признаков электронной библиотеки является ее компьютерное оборудование, цифровой способ записи информации, технологии онлайн-доступа к информационным ресурсам и др.[5].

На основе таких технологий создаются "библиотеки с цифровым содержанием"[6], формируются специализированные информационные хранилища, содержащие информацию в электронной форме с использованием соответствующих программно-технических систем учета, хранения и защиты, а также программно-технических комплексов для ее локального и дистанционного использования.

Нами предложен следующий подход к библиотечной поддержке образовательного процесса лиц с особыми потребностями:

Использование специфических форм представления библиотечно-библиографической информации для людей с особыми потребностями, что, в свою очередь, влияет и на особенности соответствующего информационного ресурса;

Реализация технологических процессов на основе алгоритмов представления информационного библиотечного ресурса, создаваемого для каждой из категорий таких пользователей;

Разработка методических рекомендаций относительно реализации библиотечной поддержки и информационно-технологического сопровождения образовательного процесса лиц с ограниченными возможностями.

Электронные библиотеки являются фактически электронными аналогами традиционных библиотек, в которых цифровая компьютерная среда предоставляет новые возможности, в частности, для улучшения процедур доступа к информации лицам с особыми потребностями.

Цифровая информация, которая циркулирует в системах социальных коммуникаций, представляется в форме электронных документов с визуальной формой отражения данных. Мультимедийные электронные библиотеки для лиц с особыми потребностями - это электронные библиотеки, которые обеспечивают формирование контента, ориентированного на удовлетворение информационных потребностей пользователей с учетом разных форм нозологий. Такие библиотеки хранят и обрабатывают информацию, поданную в текстовой форме, а также в аудио и видео представлении. Электронные библиотеки обрабатывают мультимедийный тип контента, который не поддерживался в традиционных библиотеках. Одним из главных заданий мультимедийной библиотеки, сориентированной на удовлетворение информационных потребностей лиц с разными формами нозологий можно считать обеспечение эффективного доступа к информационному контенту, представленному в удобном для использования формате.

Цифровая библиотека по существу является системно – информационным посредником, обеспечивающим информационные потребности специфических категорий пользователей адаптированным надлежащим способом мультимедийным контентом.

IV. Информационные продукты для лиц с особыми потребностями

Мультимедийный контент электронных библиотек для лиц с особыми потребностями нуждается в дифференцированном представлении документов в соответствии с нозологиями пользователей.

Эффективное библиотечное обслуживание пользователей с ограниченными возможностями предусматривает создание библиотечных фондов для удовлетворения специфических потребностей каждой категории пользователей со специфическими информационными потребностями.

Внедрение инновационных технологий формирования электронных библиотек и обслуживания пользователей с особыми потребностями неминуемо тянет за собой потребность в обучении персонала, а также предусматривает расходы на постоянное его развитие[9].

Для обслуживания пользователей с изъянами зрения библиотечные фонды должны формироваться из книг шрифтом Брайля, а также книг, которые "разговаривают", изготовленных с использованием современных цифровых форматов принятых международным консорциумом Дейзи.

Для удовлетворения информационных потребностей пользователей с проблемами слуха библиотеки должны владеть документами, которые подают информацию в форме видеорядов жестовых сообщений.

Для читателей, которые не имеют возможности непосредственно посещать библиотеку, должны предусматриваться услуги по предоставлению информации в форме отсканированных или оцифрованных документов из библиотечного фонда.

Каждой категории этих пользователей предоставляется возможность получения информации в самой удобной для них форме. Библиотечно-информационное обслуживание пользователей с ограниченными возможностями выдвигает определенные требования относительно обустройства и технически-технологического обеспечения читателей отдельными автоматизированными рабочими местами, проблемно-ориентированными читальными залами, скоростными телекоммуникационными интернет-каналами.

Важным технологическим шагом создания электронных библиотек стало формирование информационного контента, который базируется на принципиально новой цифровой информационной технологии хранения информации на микрочипах и компакт дисках, которые получили название, - цифровая книга, которая "разговаривает"(Digital Talking Books). Именно этот информационный контент, созданный с применением формата DAISY, в первую очередь, накапливается в фондах электронных библиотек, которые обслуживают пользователей с особыми потребностями.

Цифровая книга, которая "разговаривает"(DTB), - это набор электронных файлов соответствующей тематики для представления информации с помощью альтернативных средств отражения и воссоздания информации, а именно синтезированных языковых текстов, рельефно-точечного алфавита Брайля, визуальных изображений и, в частности, широкоформатной печати[10]. Файлы, сформированные в DTB в соответствии с отмеченным стандартом, создают широкий спектр возможностей, среди которых скорая, гибкая навигация; маркировка и использо-

вание закладок; поиск по ключевым словам; поиск слов по звуковому запросу; контроль пользователем отобранного по запросу контента (например, сноски, номера страниц и тому подобное). Такие способы представления информации решается немало проблем для читателей с изъянами зрения. Контент книг, которые "разговаривают", представляется с помощью аудио-сигналов, комбинации аудио, текста и изображений или с помощью текста. Навигация, которая используется при создании книг, которые "разговаривают", позволяет незрячим читателям "листать" книгу.

Для читателей с проблемами слуха следует обеспечивать возможность работы с документами, представленными в видео формате. Для этого библиотека должна иметь в своем распоряжении несколько составляющих:

- тренажер жестового языка;
- фонд документов, которые содержат информацию, представленную в виде видеорядов жестового перевода;
- программно-аппаратные средства для воссоздания информации из видеодокументов (книги, журналы, газеты).

Специфика библиотечного обслуживания пользователей с ограниченными возможностями передвижения требует решения вопросов, связанных с разработкой методических рекомендаций организации предоставления услуг дистанционно:

- обеспечения on - line доступа к библиотечным фондам;
- пересылкой документов в цифровых форматах или отсканированном виде.

Выводы

Развитие информационной составляющей в библиотеках прошло длительный путь и позволило сегодня дифференцировать обслуживание пользователей с различными формами нозологии.

В ходе исследования предложены концептуальные принципы создания прототипа электронной библиотеки в составе "Ресурсного центра образовательных информационных технологий для лиц с особыми потребностями", который создан на базе Национального университета "Львовская политехника".

Предложены пути совершенствования информационных технологий для реализации методов и средств библиотечно-информационного обслуживания пользователей с разными формами нозологий, что позволило дифференцировано оказывать библиотечно-информационные услуги лицам с особыми потребностями. Предложены информационные технологии хранения, обработки и представления разнопланового мультимедийного информационного контента в одном хранилище электрон-

ной библиотеки, что позволяет существенно повысить качество информационно-библиотечного обслуживания, в частности образовательных потребностей лиц с особыми потребностями.

Считаем, что потенциал информационных технологий для библиотечного обслуживания этих специфических категорий пользователей может быть реализован после существенной глубинной реорганизации материально-технической и компьютерно-технологической базы библиотеки.

Литература

1. Давидова Е.В. Створення графіки для Web-сторінок / Е.В. Давидова. // *Інформатика та освіта*. - 2001. - № 6. - С. 72-80.
2. Дунаев В.В. *Macromedia Flash MX 2004* / В.В. Дунаев. - С-Петербург: "Питер", 2004. - 368 с.
3. Крапивенко А.В. *Технологии мультимедиа и восприятие осязаний: учеб. пособие*/А.В. Крапивенко.-М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2009. - 271с.
4. Сукиасян Э.Р. Дискуссионный клуб «Термин» / Э.Р. Сукиасян // *Научные и технические библиотеки*. - 2000. - № 6. - С. 113-119.
5. Шлыкова О.В. *Культура мультимедиа: уч. пособие* / МГУКИ; О.В. Шлыкова. - М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. - 416 с.
6. Шрайберг Я.Л. *Современные тенденции развития библиотечно-информационных технологий* / Шрайберг Я.Л. // *Ежегодный пленарный доклад международных конференций «Крым», 2001*. - М.: Изд-во ГПНТБ России, 2002. - 44 с.
7. NISO. *File Specifications for the Digital Talking Book: ANSI/NISO Z39.86-200X*.- Режим доступа: <http://www.daisy.org/z3986/2005/Z3986-2005.html>.
8. Kawamura Hiroshi *DAISY: a better way to read, a better way to publish – a contribution of libraries serving persons with print disabilities* / Hiroshi Kawamura // *Proceedings of the World Library and Information Congress: 72nd IFLA General Conference and Council. Meeting 91: Information Technology with Audiovisual and Multimedia and National Libraries (part 1), 20-24 August 2006 у, Korea, Seoul*.- Режим доступа: <http://archive.ifla.org/IV/ifla72/papers/091-Kawamura-en.pdf>
9. Watstein S.B. *Didital library: keywords*. / S.B. Watstein, P.V. Calarco, F.S. Ghaphery // *Reference Services Review*. - 1999. - Vol. 27. - № 4. - P. 344-352
10. William Y. *Arms Digital Libraries and Electronic Publishing*/ William Y. Arms. - Cambridge: MIT Press, 2000. - 287p.
11. Режим доступа: <http://www.itu.int/wsis/index.html>

Məhdud imkanlı oxuculara kitabxana-informasiya xidməti

N.Kunanets

Xülasə

Məqalədə xüsusi ehtiyatları olan oxucu heyətinə (görmə və eşitmə qüsuruları olan) kitabxana xidmətinin təşkilinin müasir metodlarını təhlil edir. Bu istiqamətdə müasir texnoloji imkanların tətbiqi məsələləri müzakirə olunur.

Açar sözlər: *multimedia, xüsusi ehtiyacli istehlakçılar, rəqəmsal kitabxanalar, informasiya ehtiyacı*

Library and information services to disabled readers

N.Kunanets

Summary

In this article, the reader, the staff of the special resources (vision and hearing defects) of the modern methods of library service reviews. In this regard, the application of modern technological possibilities are discussed.

Key words: *multi-media, consumers with special needs, digital libraries, the need for information*

KİTABXANA MARKETİNQİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

M. MƏMMƏDOV

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Məqalə kitabxana-informasiya fəaliyyətinin müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində marketing texnologiyalarının tətbiqi məsələlərini təhlil edir. Marketingin həm nəzəri həm də təcrübə məsələləri müasir kitabxana təcrübəsi baxımından təhlil olunur və tövsiyələr irəli sürülür.

Açar sözlər: Kitabxana marketingi. Bazar iqtisadiyyatı və kitabxanalar, aparıcı funksiya, kommersiya, qeyri kommersiya xidmətləri.

XX əsrin 90-cı illərində Azərbaycan kitabxana cəmiyyəti o dövr üçün ənənəvi olmayan fəaliyyət növünü - əlavə xidmət göstərmək üsulunu mənimsəmək üçün ilk addımlarını atdı. Cəmiyyətin bazara daxil olması kitabxanaları öz fəaliyyətini optimallaşdırmağın yollarını axtarmağa, cəmiyyətdə mövcud olan vəziyyətlə barışmağa məcbur etdi.

Ənənəvi kitabxana xidməti ilə əlavə maliyyə gəliri əldə etmək üçün qanunvericiliklə möhkəmləndirmiş hüququndan istifadə etmək cəhdləri çox vaxt təkə istifadəçilər arasında yox, həm də kitabxanaçıların özləri tərəfindən anlaşılır, qəbul olunmurdu.

Buna baxmayaraq, kitabxana menecerləri əlavə gəlir gətirən, həmçinin göstərilən xidmətin keyfiyyətini artırmaqla yanaşı yeni formalar axtarmağı və fəaliyyətin hazırkı forma və üsullarını həyata keçirməyi davam etdirirdilər.

Kitabxananın fəaliyyətinin başlıca məqsədi - hər bir konkret oxucuya faydalı olmaqdır, lakin başlıca obyekt - istifadəçi, onun maraqları, tələbləri və istəkləridir.

Məhz buna görə də kitabxanalar öz fəaliyyətlərinin müxtəlif istiqamətlərində marketingdən geniş istifadə etməlidirlər:

- əməyin və kitabxananın idarə edilməsinin, işin planlaşdırılmasının, maliyyə əməliyyatlarının təşkilində;
- xidmətin, informasiya reklamının, mədəni - istirahət fəaliyyətinin, müsbət ictimai rəyin və s. təşkilində.

Kitabxanada marketing nə deməkdir? Bu istifadəçilərin real və potensial tələblərinin maksimal dərəcədə tam ödənilməsinə istiqamətlənmiş xidmətin göstərilməsi, xidmət prosesinin idarə edilməsi, əhalinin müxtəlif qrupları ilə qarşılıqlı münasibətin effektiv idarə olunmasıdır.

Kitabxana marketinginin əsas təyinatı əhalinin sorğularının ödənilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılmasıdır. O, kitabxanalarla istifadəçilər arasında səmərəli kommunikasiya yollarını ortaya çıxarmağa kömək edir.

Kitabxana marketingi kitabxanaların daha yüksək keyfiyyətli iş səviyyəsinə imkan yaradır, müxtəlif informasiya növlərindən, maraqlar üzrə birliklərdən, dərnəklərdən oxucuların axınını, reklamı stimullaşdırır ki, bu da kitabxanaya gəlişin, kitab verilişinin oxunuş, kitabxana fonduna müraciətin həcminin artmasına səbəb olur.

Kitabxana marketinginin köməyi ilə öz fəaliyyətləri üçün lazımı informasiyanı ala bilərlər:

- kitabxana haqqında ictimai rəyin formalaşdırılması;
- xidməti reklamın qurulması;
- xidmətin irəlilətmə, hərəkətləndirmə prosesinin təşkili;
- istifadəçilər bu və ya digər xidmət əvəzində hansı qiyməti ödəməyə hazırdır.

Lakin marketingin başlıca vəzifəsi - xidmətin məzmununun və metodikasının müəyyən edilməsidir.

Bununla əlaqədar olaraq kitabxana marketingi üç əsas komponenti özündə birləşdirməlidir:

1. Kitabxana fəaliyyətinin təhlili:

- Onun uğurlarını və çatışmazlıqlarının, güclü və zəif tərəflərini üzə çıxarılması;
- İşdə əsas istiqamətləri, həmin mərhələdə məhz nəyi etməyin zəruriliyinin müəyyən edilməsi;
- Sosioloji tədqiqatların aparılması (kitabxanalara kimlərin gəlməsini, kimin nə üçün gəlməsini, hansı tədbirlərin kitabxananın işinə təqir edə biləcəyini öyrənmək üçün);
- Potensial istifadəçilərin sorğuları əsasında kitabxanaların fondlarının formalaşdırılması məqsədilə onların fəaliyyətinin proqnozlaşdırılması.

2. Potensial oxucu dairəsinin təhlili:

- Kitabxananın işləyə biləcəyi başlıca məqsədli qrupların üzə çıxarılması;
- Onların sorğularının öyrənilməsi;
- Ödəniş əvəzində onlar hansı xidməti görmək istədilər və hansı onları ödənişsiz istədilər və s.
- Kitabxana əhali arasında nüfuzundan faydalanırsa, nə üçün.

3. Mövcud vasitələrdən istifadə etmək:

- Kitabxana hazırkı anda nəyi təklif edə bilər və ilk növbədə nəyi əldə etməlidir;
- Mədxili və məxarici hesablaşmaqla mümkün xidmətlərin nomenklaturasının yaradılması;
- əməkdaşlıq üçün partnyorun axtarılması;

Müəyyən kitabxananın marketinqi onun sosial məqsədlərinə, daxili strukturuna, iş üsuluna əsaslanır, kitabxana texnologiyasını istifadəçilərə xidmətin optimal variantına yaxınlaşdırır.

Kitabxana əhalinin bütün təbəqələrinin, bütün sosial qrupların sorğularını ödəməyə çalışmamalıdır. Bu isə tam mümkün deyil. Cəmiyyətin hazırkı şəraitində başlıca məqsəd müəyyən qruplara kitabxana xidmətinin təşkilinin keyfiyyətli qurulması, potensial istifadəçilərin tələblərinin öyrənilməsidir.

Marketinqin aparıcı funksiyası tədqiqatdır. Marketinq xidmətləri maliyyə xərclərini hesablayır, smetani tərtib edir, vəsaitləri qiymətləndirir, kitabxananın fəaliyyətinin effektivliyini öyrənirlər.

Kitabxanaların qeyri – kommersiya marketinqinin xüsusiyyətləri ondan ibarətdir ki, onların öz fəaliyyətləri və inkişafı üçün vəsaitlərin cəlb edilməsini iki formada həyata keçirilir: birbaşa – gələnlərə və oxuculara öz kommersiya məhsullarını – pullu malları və xidməti reallaşdırmaq hesabına və vasitəli – “kənardan” ehtiyatların cəlb edilməsi hesabına (büdcə vasitələri, xeyriyyə fondlarının qrantları, sponsor dəstəkləri və şəxsi ianələr).

Kitabxanaların marketinq fəaliyyətlərini idarə etmək üçün üç mühiti fərqləndirmək məqsədəuyğundur: iki ənənəvi – xarici və daxili mühit və yeni ikitərəfli qarşılıqlı fəaliyyət mühiti (kitabxanaçı – istifadəçi). İkitərəfli mühit üstünlük təşkil edir, kitabxana effektivliyi xidmətin tam sistem kimi qəbul edilməsindən asılıdır. Kitabxana işçisi ilə istifadəçi arasındakı effektiv ünsiyyət ikitərəfli marketinq əlaqəsinin əsas strategiyası və kitabxana fəaliyyətində uğuru təşkil edən lazımi amillərdən biri olmalıdır.

4. Marketinq fəaliyyətini başlıca marketinq texnologiyası ibarətdir:

1) Marketinq strategiyasından (bazarda mövqə tutmaq, kitabxanaların və onların məhsul və xidmətlərinin mövqələşdirilməsi, marketinq kommunikasiyaları); 2) marketinq planlaşdırılmasından (kitabxananın məqsədlərinin üzə çıxarılmasına, strategiyanın seçilməsinə və onların praktiki reallaşdırılmasına üzrə tədbirlər sisteminin formalaşdırılmasına istiqamətlənmiş üsul və fəaliyyətlərin müəyyən edilmiş ardıcılığı); 3) marketinqin nəzarət sistemində daha effektiv vasitə marketinq – auditdir (təftiş, marketinqin konsepsiyasında zəif yerlərin aşkar olunması).

Kitabxana marketinqinin istiqamətləri:

- ərazidə kitabxana işinin təkmilləşdirilməsi;
- kitabxananın fəaliyyətinin iqtisadi şərtlərə uyğunlaşdırılması və xidmət göstərilən əhalinin ehtiyaclarının ödənilməsi;
- kitabxana xidmətinə olan tələbatın formalaşdırılması və aktivləşdirilməsi.

Bu məqsədlə kitabxanalar marketinq araşdırmaları aparır və reklam fəaliyyəti ilə məşğul olurlar.

“Kitabxana bu gün: real və potensial istifadəçiyə baxış”. Bu cür araşdırma növünün nəticəsi ilə kitabxanaların fəaliyyət göstərdiyi rayonun sosial – mədəni həyatında yerinin müəyyənləşdirilməsi mümkündür. Bununla yanaşı, sakinlərin konkret kitabxanalara münasibətdə davranışı, onların ümumilikdə kitabxanalar haqqında fikirləri öyrənilir. Bu zaman yalnız kitabxana abonentlərinin deyil, həm də kitabxanalardan istifadə etməyənlərin də rəyi aydınlaşdırılır və bu da kitabxanaların inkişaf perspektivlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün vacib amildir. Rayon kitabxanaları hələ də aparıcı mövqələrini qoruyub saxlayırlar, kənddə isə həm yeganə informasiya mərkəzi kimi, həm də mədəniyyət evlərindən sonra ikincilik təşkil edir, asudə vaxtın mədəni qaydada keçirilməsi yeri rolunu oynayırlar.

“Kitabxana oxucu auditoriyası”. Bu tədqiqat yeni şəraitdə xidmətin həyata keçirilməsi məqsədilə aparılmalıdır. Sorğu vasitəsilə aşağıdakıları aydınlaşdırmaq olar:

- kitabxananın oxucu heyəti;
- ədəbiyyatın əldə edilməsindən məmnunluq;
- gələcək mütəmizliyi;
- kitabxanaçıya müraciət.

Məlum olduğu kimi kitabxanalarda oxucular mütəxəsislərdən və kənd təsərrüfatı işçilərindən, istehsalatçılardan, uşaqlardan, gənclərdən, digər orta və aşağı bizneslə məşğul olan insanlardan, daha sonra təhsil, tibb işçilərindən, təqaüdüçülərdən ibarətdir. Tədqiqatın sonunda təhlil edilməli, sonra problemin öyrənilməsi kompleks xarakter daşmalıdır. Belə ki, kitabxananın oxucukontingenti araşdırılmalı, onların informasiya tələbatları öyrənilməlidir.

“Kitabxanada xidmətin keyfiyyətindən məmnunluq”. Bu araşdırma oxucuların iş şəraitlərini yaxşılaşdırmaq və xidmətin keyfiyyətini yüksəltmək məqsədilə aparılmalıdır. Bu hər şeydən əvvəl kitabxanaların işinə əlavə (pullu) xidmətlərin daxil edilməsi ilə bağlı olmalıdır.

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, oxucuların əksəriyyəti kitabxanada əlavə xidmətlər üçün pul ödəməyə hazırdırlar. Kitabxanaların yanında yeni ölkəşünaslıq, musiqi, multimedia və incəsənət şöbələrinin açılması məqsədəuyğundur. Xidmətdə rahatlıq, tədbirlərin keçirilməsi üçün qonaq zallarının təşkil edilməsini, kitabxanaların müasir avadanlıqla təchiz edilməsi arzu olunandır.

Kitabxanaların reklam fəaliyyəti marketinqin tərkib hissələrindən biridir və xidmətin tələbatçılara çatdırılmasını təmin edir.

Kitabxanalarımızın reklamı:

- əhalinin, yerli hakimiyyət və idarəetmə orqanlarının, ictimai təşkilatların nümayəndələrinin, sponsorların təfəkküründə nüfuzlu imicin formalaşdırılması;
- yeni xidmətlər haqqında məlumat vermək;

- istifadəçiləri bu xidmətlərə və kitabxananın özünə tələbata inandırmaq;
- yeni oxucular cəlb etmək deməkdir.
- Kitabxananın reklamı hüququna əsasən:
- Reklam vərəqələri;
- Bukletlər;
- Prays listlər;
- Dayceslər buraxılır.
- Daxili və xarici stendlər;
- Kitabxana vitrinləri tərtib edilir.

Son illər marketingin kitabxana fəaliyyətinə təsiri artsa da bu məqsədyönlü xarakter daşır. Marketing texnologiyalarından ölkə kitabxanalarında çox nadir hallarda istifadə edilir.

Müasir kitabxana təsadüfi olaraq marketingə istiqamətləndirilməmişdir, marketing texnologiyasının kitabxana fəaliyyətinə fəal surətdə tərtib edilməsi onun digər qeyri – kommersiya və iqtisadi fəaliyyət sahələrində uğurlu tətbiqinə imkan yaratmışdır. Klassik marketingin nəzəriyyə və metodologiyasına uyğunlaşmaqla kitabxanalar kommunikasiya siyasətini, marketing planlaşdırılmasını və nəzarəti, kitabxana – informasiya məhsulu bazarının təhlilini uğurla həyata keçirə bilirlər.

Biz kitabxana marketingini kitabxana fəaliyyətinin və kitabxananın idarə edilməsi sisteminin təşkili məqsədilə kitabxana – informasiya bazarının kompleks şəkildə öyrənilməsi sistemi kimi xarakterizə edirik.

Kitabxana marketingində onun iki tərkib hissəsini fərqləndirmək lazımdır:

Pullu xidmətin göstərilməsinə imkan verən - kommersiya, pulsuz xidmət göstərilən – qeyri – kommersiya.

Mahiyyətinə görə kommersiya (klassik) marketingi – təşkilatın idarə olunmasının bazar konsepsiyasıdır. Burada hakim mövqe ondan ibarətdir ki, kommersiya marketinginə sorğuların uyğunlaşdırılmasına və rəqabət şəraitində təkliflərə istiqamətləndirilmiş idarəetmə fəaliyyəti kimi, başqa sözlə maksimal dərəcədə iqtisadi effektin (gəlirin) əldə edilməsi məqsədilə istehsalın və əmtəənin (xidmətin) paylanması tələbatçılarının ehtiyaclarına və maraqlarına tabe etdirilməsi kimi baxmaq lazımdır.

Kitabxana kommersiya marketinginin əsasında bu kateqoriyalar durur: ehtiyac, tələbat, sorğu, əmtəə, qiymət. İnsanların ehtiyacları müxtəlifdir, çətindir və inlar xarici təsirlərin (reklamın, təbliğatı) köməyi ilə yox, insanın özünün təbiətində formalaşır. Tələbat - fərdin şəxsiyyətinə müvafiq olaraq spesifik forma alan, cəmiyyətin mədəni və iqtisadi inkişaf səviyyəsindən asılı olan ehtiyacdır. O, fərdi şəxsi tələbatlarının və imkanlarının təsiri altında formalaşır, eyni zamanda xarici stimullaşdırma mənbələrinin təsirinə məruz

qalır. Kommersiya marketingi konsepsiyasından istifadə edilməsi kitabxanaya yeni texniki vasitələri, elektron texnologiyana tətbiq etməklə habelə informasiya, mədəni və asudə vaxt tələbatlarını ödəməyə, həmçinin əlavə xidmət göstərilməsinə imkan verir.

İnsanların ehtiyac və tələbatlarını ödəməyə imkan verən (məhsul, məmulat, xidmət və s.) və kommersiya üçün nəzərdə tutulmuş hər şeyi əmtəə adlandırmaq olar. Kitabxanada isə əmtəə rolunda kitabxananın kommersiya marketinginin əsas aləti olan pulu xidmət çıxış edir.

Əmtəənin kommersiya reallaşdırılmasında əsas amil onun qiyməti – dəyərin pulla ifadəsidir. Əmtəənin qiyməti özündə onun istehsalı və reallaşdırılması ilə bağlı xərcləri, həmçinin nəzərdə tutulmamış xərclərin yerinin doldurulması üçün əlavələri və gəlirin formalaşdırılmasını birləşdirir.

Kitabxana xidməti üçün qiymətlər hər şeydən əvvəl gəlir əldə edilməsinə yox, bu xidmətin istehsalı üçün maddi xərclərin yerinin doldurulmasına yönəldilir.

Kitabxana fəaliyyətində kommersiya marketingindən istifadə olunmasına biz kitabxananın cari maliyyələşdirilməsi vasitəsinin mənbəyi kimi baxırıq. Eyni zamanda pullu xidmətlər kitabxananın investisiya problemini həll etmir və etməməlidir. Pullu xidmət kitabxanaçının işə olan marağının artırılmasına yaxşı təsir göstərsə də əhəlinin geniş qrupunun kitabxanadan imtina etməsinə gətirib çıxarır.

Kitabxana kommersiya marketingi anlayışı tam ətraflı öyrənilməmişdir. Bu anlayış söhbət kitabxana fəaliyyətinin qeyri – kommersiya hissəsindən gedərək tətbiq olunur ki, bunun da nəticəsində heç bir kommersiya gəliri gətirmədən yalnız sosial effektdə nail olunur.

Kitabxana kommersiya marketingi kitabxana - informasiya mallarında və xidmətində bazar iqtisadiyyatının ictimai sektorunun tələbatlarının ödənməsinə, həmçinin bu tələbatların formalaşdırılmasına yönəlmiş fəaliyyət növü kimi müəyyən edilmişdir.

Kitabxanada qeyri – kommersiya marketinginə idarəetmə fəaliyyəti kimi baxmaq lazımdır. Bu fəaliyyət əsasən bazar iqtisadiyyatı şəraitində kitabxana fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə yönəldilmiş təhlili, planlaşdırmanı, təşkilatçılığı, nəzarəti və tədbirlərin reallaşdırılmasını özündə birləşdirir. Kitabxanada qeyri – kommersiya marketingi dörd mərkəzi ideya şəklinə formalaşdırılmış dörd prinsip üzərində qurulur.

Birinci prinsip ona əsaslanır ki, insan mükafat almağa çalışır və hər bir fərdin şəxsi marağının izlənilməsi sonda bütün cəmiyyətin rifahını formalaşdırır. Həqiqətən də insan kitabxanaya gələrək kitab oxuyur, öz tələbatlarını və maraqlarını ödəyir. Bununla da o, öz intellektual, təhsil, mədəni, mənavi səviyyəsini yüksəldir ki, bu da onun cəmiyyət üçün potensial xeyrini artırır. Hazırkı vəziyyətdə qeyri – kommersiya marketingininin vəzifəsi tələbatçıya

öz potesial səviyyəsini artırma biləcək ədəbiyyatı təklif etməkdən və ya informasiyaya çıxışı təmin etməkdən ibarətdir.

İkinci prinsip burdan yaranır ki, mükafatın xarakterləri insanların zövqlərinə, ümumi mədəniyyətinə, onların dəyərlər sistemində əsaslanmış seçimləri və fərdi motivləri ilə müəyyən olunur. Əgər bu zövqlər etik, mənəvi və sosial qaydalar çərçivəsindən kənara çıxmırsa, bu zaman cəmiyyət onlara hörmət etməlidir. Ona görə də fondlar kitabları saxlamalı, kitabxanalar isə oxucuların ideoloji, mədəni və ya dini sərhədlərlə məhdudlaşdırılmamış çərçivədə hərtərəfli ədəbiyyata çıxışı təmin etməlidirlər. Qeyri – kommersiya marketinqinin rolu oxuculara öz tələbatlarını uyğun seçim imkanlarını təmin etməyə əsaslanır.

Üçüncü prinsip “üstün oxucu prinsipi” kimi formulə edilir, insanların öz şəxsi hərəkətlərinə cavabdehliklərini və onlar üçün nəyin yaxşı, nəyin pis olduğuna müstəqil qərar verməyə qadir olduqlarını bildirir. Bu yolla oxucu asanlıqla informasiyanı, onun mövzusunun, istiqamətini əldə etmək üsullarını seçir. Qeyri – kommersiya marketinqi vasitələri isə bu seçimi korrekt edir.

Dördüncü prinsip ona əsaslanır ki, qarşılıqlı fəaliyyət göstərən insanlar və təşkilatlar müstəqil və rəqabətli mübadilənin köməyi ilə öz məqsədlərinə ən yaxşı çata bilirlər. Kitabxana bazarın subyektidir, həm digər kitabxanalar, həm də müxtəlif informasiyanın toplanması və saxlanması ilə məşğul olan təşkilatlarla (arxivlər, statistika təşkilatları) rəqabət şəraitində fəaliyyət göstərir. Bununla yanaşı, qeyri – kommersiya marketinqi vasitələri kitabxanaların rəqabət qabiliyyətini artırmaqla əhalinin real və potensial tələbatlarını daha effektiv şəkildə müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Ədəbiyyat

1. Qurbanov A., Kazımi P., İsmayılov. *Kitabxana informasiya fəaliyyətinin iqtisadiyyatı.* - B.: Mütərcim, 2012. - 306 s.
2. Əliyev T. *İnformasiyanın iqtisadiyyatı.* - B.; Elm, 2008. - 215 s.
3. Xələfov A.A. *Məqalələr toplusu.* - B.; 2012. - 485 s.

Особенности библиотечный маркетинг

М.А.Мамедов

Резюме

Статья рассматривает вопросы маркетинга в библиотечно-информационной деятельности в условиях рыночной экономики. Внедрение

ния современных информационно-коммуникативных технологий, вопросы практики и теории в библиотечной деятельности.

Ключевые слова: библиотечный маркетинг, маркетинг и рыночная экономика, ведущая функция, коммерция, некоммерческие услуги.

Marketing function library

M.Mammadov

Summary

Article marketing in library and information technologies of the modern market economy is an analysis of the issues. Marketing, as well as the practical and theoretical issues are analyzed and recommendations are brought forward in terms of the modern library experience.

Key words: library marketing. Market economy, and libraries, the leading function, non-commercial, non-commercial services.

**MULTİMEDIYA TEXNOLOGİYALARI:
TƏTBİQ SAHƏLƏRİ VƏ
TƏDRİS PROSESİNDƏ ONLARDAN İSTİFADƏ**

N.N.İSMAYILOVA

*BDU-nun Kitabxanaşünaslıq kafedrasının baş müəllimi
n.musaeva@rambler.ru*

G.Z.QASIMZADƏ

*Kitabxanaşünaslıq kafedrasının magistrantı
g.qasimzade@rambler.ru*

Məqalədə multimedia anlayışı, multimedia texnologiyalarının əsas xarakterik əlamətləri, multimedia məhsullarının daşıyıcıları, multimedia texnologiyalarının tətbiq sahələri, tədris prosesində interaktiv multimedia texnologiyalarından istifadə, elektron dərsliklərin hazırlanması xüsusiyyətləri və s. haqda məlumat verilir.

Açar sözlər: *Multimedia texnologiyaları, multimedia məhsullarının daşıyıcıları, multimedia texnologiyalarının tətbiq sahələri, tədris prosesində interaktiv multimedia texnologiyalarından istifadə, elektron dərsliklər*

Multimedia (ing. “multimedia”, latın dilindən “multum” - çox və “media”, “medium” - mərkəz, vasitə) - bir neçə informasiya növünü birləşdirən elektron daşıyıcı, yayılma mühiti və ya proqram-texniki kompleksidir. Daha doğrusu, müasir informasiya texnologiyalarında yeni informasiya texnologiyasının bazasını təşkil edən mətn, təsvir və səsi həm ayrılıqda, həm də birlikdə birləşdirən informasiya “multimedia” adlanır.

Multimedia - müasir texniki və proqram vasitələrindən istifadə etməklə interaktiv proqram təminatının idarəsi ilə vizual və audioeffektin əlaqəsidir. *Hipermedia* - multimedia obyektləri arasında yerdəyişmə üçün olan hipermətn göndərşi ilə bağlı kompüter fayllarıdır.

Multimedia texnologiyaları – fəaliyyətin müxtəlif növlərinin təşkili, planlaşdırılması və idarə olunması proseslərində istifadə olunan müasir audio-televizual və virtual kommunikasiya qurğularının birləşməsidir.

Multimedia texnologiyalarının əsas xarakterik əlamətləri bunlardır:

- Çoxkomponentli informasiya mühitinin (mətn, səs, qrafik, foto, video) biricinsli və rəqəmsal təqdimatla birləşməsi;
- Böyük həcmli informasiyanın etibarlı və uzunmüddətli saxlanması təminatı;
- İnformasiyanın işlənməsinin sadəliyi.

Multimedia texnologiyalarının istifadəsinin əsas istiqamətləri aşağıdakılardır:

- Təhsil, əyləncə və s. məqsədlər üçün elektron nəşriyyatlar;
- Telekommunikasiyada sifarişli televerilişlərin nümayişindən tutmuş multimedia konfranslarında lazımi kitabların seçilməsinə qədər. Bu cür işləmələr Information Highway adlanır.
- İstifadəçinin sorğusu əsasında əyani məlumat verən multimedia informasiya sistemləri.

Multimedia texnologiyaları audiovizual, qrafiki, üçölçülü və s. informasiya və mətnləri daxil etməyə, saxlamağa, emal etməyə və səsləndirməyə imkan verir. Bu növ inteqrasiya xüsusiyyəti onları elektron disklərdə yığcam və uzun müddət saxlamaq, zamanla məhv edilməyən və üzünün köçürülməsində öz xüsusiyyətlərini qorumaq imkanını verir. İnformasiya resurslarından və multimedia vasitələrindən, multimedia texnologiyalarından istifadə edən təşkilat və bölmələr mediatekalar adlanır. Məsələn, Rusiyada mediatekalar kitabxanalarda və təhsil müəssisələrində geniş yayılmışdır. Belə olan halda mediatekalar informasiya media resurslarının qoruyucusu hesab olunur. Multimedyanın texniki vasitələri istənilən kompüter informasiya sistemləri kimi bütün növ informasiya proseslərini yerinə yetirməyə imkan verir.

Multimedia texnologiyalarının əsas daşıyıcıları

Multimedia məhsullarının daşıyıcısı kimi çoxlu sayda müxtəlif informasiyaları saxlama qabiliyyəti olan vasitələrdən CD-ROM (CD - Read Only Memory), CD-İ (CD-Interactive), Video - CD (kompakt diskin TV formatı), DVD-İ (Digital Video Interactive) və s. istifadə olunur. Multimedyanın kompüter qurğularına CD və DVD drayverlər və kompakt disklər, audio-kartlar, audio kolonkalar, qulaqcıqlar və mikrofonlar, videokartlar, audio və video periferiya qurğuları (rəqəmsal kinokameralar və fotoaparatlər və s.) aiddir. Bir qayda olaraq multimedia məhsulları ya kompüter daşıyıcıları və səsləndirmə vasitələrinə (CD-ROM), ya xüsusi televiziya cihazlarına (CD-lər), ya da telekommunikasiya şəbəkələrinə və onların sistemlərinə uyğunlaşdırılır.

Multimedia sistemlərində yaradılan məhsulların istifadəsinin əsas məqsədləri:

1. Məşhurlaşmaq və əyləncə;
2. Elmi istiqamətləndirmə və ya tədris;
3. Muzeylərdə, arxivlərdə elmi-tədqiqat və s.

1. Məşhurlaşmaq məqsədi: Multimedia məhsullarının bu məqsədlə geniş istifadəsi şübhə yaratmır, əksinə, populyarlaşma bir sıra hallarda reklamlara ekvivalent olmuşdur. Təəssüf ki, bir çox ixtiraçılar bəzən başa düşümlər ki, geniş tanınmış daşıyıcıların (CD-ROM) və proqram təminatının sadə istifadəsi məhsulun həqiqətən də multimedia xarakteri daşdığını təmin etmir. Etiraf etmək lazım gəlir ki, təqdim olunan işlərin “rəngarəngliyi” humanitar sahələrdə mövcud ictimai şüurun inikasındır.

2. *Elmi istiqamətləndirmə və ya təhsil məqsədi*: Multimedia məhsullarının bu məqsədlə istifadəsi 2 istiqamətdə gedir:

a) Bazar məhsulları artıq mövcud olan çox ciddi təhlil yolu ilə seçilməklə, onlar müvafiq kurs çərçivəsində istifadə oluna bilər. Təcrübə göstərir ki, seçim vəzifəsi çox mürəkkəbdir, çünki çox az hazır məhsul tədris olunan kursların mövzusunda və müəllimlər tərəfindən irəli sürülən doğru, dəqiq və dolğun materialların tələblərinə uyğun gələ bilər. Bu onunla bağlıdır ki, zəruri biliklərə malik mütəxəssislər təmsil etdikləri sahədə məhsulların yaradılmasında iştirak etmirlər. Kompüter janrının spesifikasiyasını və kompüter ekranında təqdim olunan informasiyanın qavrayışı psixologiyasını pis bilən bəzi müəlliflər texniki personalla birgə bu cür multimedia məhsullarının yaradılması üzərində işləməyə çalışırlar.

b) Multimedia məhsullarının uyğun müəllimlər tərəfindən tədris kursları və tərbiyə məqsədilə hazırlanması.

3. *Elmi-tədqiqat məqsədi*

Multimedia texnologiyası intellektual fəaliyyətin avtomatlaşdırılması məsələlərini həll edərkən EHM-lə səs və videoinformasiyaların təqdim olunması haqqında ənənəvi qavrama vasitələrimizin imkanlarının birləşdirilməsinə, üç komponenti (səs, mətn və qrafika, canlı video) sintez etməyə imkan verir. Həll olunan məsələlər intellektual fəaliyyətin bütün sahələrini: elm və texnika, təhsil, mədəniyyət, biznes, həmçinin elektron bələdçi yaradılmasının real mühitini, multitekalari əhatə edir. 80-ci illərin sonlarında multimedia texnologiyaları aparat və proqram təminatının olmaması üzündən geniş yayıla bilməmişdi. IBM PC bazası əsasında çox da baha olmayan multimedia sistemlərinin yaranması multimedia texnologiyası mifini reallaşdırdı. Multimedia sistemlərinin tətbiqinin əsas sahələrindən biri geniş mənada təhsil, həmçinin videonsiklopediya, interaktiv bələdçilər, trenajorlar, oyunlar və s.-dir. Multimedia platası ilə təchiz edilmiş kompüter dərhal insan fəaliyyətinin və biliyinin istənilən sahəsində praktiki informasiya alətinə və universal öyrədiciyə çevrilir. Müvafiq kurs üzrə ona CD-ROM diskini yerləşdirmək (və ya tələb olunan faylı qoymaq) kifayətdir. Tibbdə multimedanın qarşısında çox böyük perspektivlər var: biliklərin bazası, əməliyyat metodikaları, dərman kataloqları və s. Daşınmaz əmlakın satışı ilə məşğul olan firma biznes sferasında multimedia texnologiyasından satılan evlərin kataloqlarının tərtibində istifadə edir - alıcı ekranda müxtəlif rəqəmlərdən evi görə, otaqlar boyunca interaktiv videogözənti aparır, plan və layihələrlə tanış ola bilər. Multimedia texnologiyalarından hərbi böyük diqqətlə istifadə edir. Pentaqon bütün texniki istismar və tədris sənədlərinin interaktiv videodisk üzrə bütün silahların yaradılması və kütləvi istifadə trenajorların belə disklər əsasında köçürülməsi proqramını həyata keçirir.

Multimedia texnologiyalarının tətbiq sahələri

Multimedia öz istifadəsini müxtəlif sahələrdə, reklam, incəsənət, təhsil, əyləncə, texnika, tibb, riyaziyyat, biznes, elmi tədqiqat sahələrində tapır. Təhsildə multimediyadan kompüter tədris kurslarının, ensiklopediya və külliyyatların, məlumat kitablarının yaradılmasında istifadə olunur (məşhur adı CBTS). CBTS istifadəçiyə müxtəlif formatlarda təqdim olunan məlumatların, tematik mətnlərin və onlarla bağlı illüstrasiyaların təqdimatları vasitəsilə çatdırılması imkanı verir. Edutainment - qeyri-rəsmi termin olub, təhsil və əyləncəni, xüsusilə multimedia əyləncəsini birləşdirmək üçün istifadə olunur. Təlim nəzəriyyəsi son onillikdə multimedanın yaranması ilə əlaqədar xeyli inkişaf edib. Məsələn, multimedia tədris yükünün koqnitiv nəzəriyyəsi və s. kimi bir neçə tədqiqat istiqamətləri müəyyənləşmişdir. Təlim və tədris üçün imkanlar demək olar ki, sonsuzdur. Media-konvergeniya ideyası təhsil sahəsində, xüsusilə alı təhsil sahəsində ən mühüm amillərdən birinə çevrilmişdir. Ayrı-ayrı texnologiyalar kimi müəyyənləşdirilən səs, məlumat bazası, video-texnologiyalar hazırda resurslardan birgə istifadə edir və bir-biri ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq edirlər. Mediakonvergeniya - dünya universitetlərində tədris olunan sürətlə dəyişən fənn kursudur.

Multimedia texnologiyaları tədris prosesini zənginləşdirir, tədrisin daha effektiv olmasına imkan verir, tədris olunan informasiyanın əsasən cismani tədris komponenti kimi qavranması prosesinə təsir edir. Bu gün multimedia texnologiyaları təhsil prosesinin informasiyalaşdırılmasının ən perspektiv istiqamətlərindən biridir. Proqram və metodiki təminatın, maddi bazanın təkmilləşdirilməsi, müəllim heyətinin ixtisasının artırılması müasir informasiya texnologiyalarının təhsildə uğurlu tətbiqində görünür. Multimedia və hipermedia texnologiyaları tədris resurslarının güclü bölgülərini özündə birləşdirir, onlar ilk növbədə informasiya və kommunikasiyaya aid olan biliklərin yaranmasını və formalaşmasını mühitini təmin edə bilərlər. Multimedia və telekommunikasiya texnologiyaları ümumi təhsil sistemində yeni metodiki yanaşmalar açır. Interaktiv texnologiyalar multimedanın əsasında kənd məktəblərində internet-kommunikasiya bazasında, həmçinin CD-İnteraktiv məktəblərdə peyk internetin istifadəsində problemləri həll etməyə imkan verir.

Tədris prosesində multimedia texnologiyalarından istifadə çoxkomponentli informasiya mühitinin formalaşdırılmasına, böyük həcmli informasiyaların uzunmüddətli və etibarlı şəkildə saxlanılmasına, informasiyanın işlənməsinin və istifadəsinin sadəliyinə, interaktivliyinə imkan verir. Multimedia texnologiyaları vasitəsilə bütün fənlər üzrə elektron tədris və metodiki resurslar yaradılır ki, onlar vasitəsilə aparılan dərslər dinləyicilər üçün çox cəlbedici və yaddaqalan olur. Multimedia vasitələri, avtomatlaşdırılmış öyrədici sistemlər, kompüter tədris proqramları, animasiya qrafikası, rəngarəng illüstrasiyalar tələbələrin idrak aktivliyinə müsbət təsir göstərir. Tədris prose-

sində interaktiv lövhədən istifadə edilməsi dərslərin əsas prinsiplərindən birini, onun əyanliliyini təmin edir.

Multimedia texnologiyalarının tətbiqi ilə elektron dərsliklər yaradılır. Elektron dərsliklər vasitəsilə dərslər multimedia proyektorlarından, sorğular-dan, avtomatlaşdırılmış təlim sistemlərindən, müxtəlif proqramların video-yazılış işlərindən və s. istifadə etməklə kompüter siniflərində keçirilir. Multimedia texnologiyalarının köməyi ilə yaradılan elektron dərsliklər tətbiq olunan tədris ənənəvi tədrisdən fərqli olaraq aşağıdakı üstünlüklərə malikdir:

- Rəngli qrafikadan, animasiyadan, səsli təsvirdən, hipermətdən istifadə imkanı;
- Daimi yeniləmə imkanı;
- Nəşrin çoxaldılması üçün kiçik xərclər;
- İnteraktiv veb-elementin, məsələn, testlər və ya işçi dəftərin yerləşdirilməsi imkanı;
- Səhifələrdən keçmə üçün hissələrin köçürülməsi və sürətinin çıxarılması imkanı;
- Çoxlu hiperistinadlar sayəsində materialın qeyri-xətti ötürülməsi imkanı;
- Elektron kitabxanalarda və ya təhsil saytlarında əlavə ədəbiyyatla hiperəlaqənin yaradılması imkanı və s.

Elektron dərsliklərdən istifadə tədris prosesini texnoloji və nəticəli edir. Elektron dərsliklər öyrənilən materialın dərin və dərk edilmiş şəkildə mənimsənilməsi üçün müxtəlif materialları operativ birləşdirmək imkanı verir. Bu yolda da çətinliklər və səhvlər var ki, onlardan gələcəkdə də qaçmaq olmaz. Lakin əsas nailiyyət öyrənilənlərin marağı, onların yaradıcılığa hazırlığı, yeni biliklərin alınmasına tələbat və sərbəstliyin hiss olunmasıdır. Elektron dərslikləri bir-birinə bənzəmədən hazırlamaq mümkündür. Bu işə təlimə marağı daim yeniləyir. Dərslərdə multimediyadan istifadə olunması nəticəsində öyrəncilərin motivasiyası, şüur səviyyəsi kimi, təhtəlsüurunun da güclənməsi baş verir. Materialın mənimsənilməsinin effektivliyi hər bir multimedia (elektron) dərslərinin öz ritmik dominantı üçün musiqili müşayiətin optimal seçilməsi vasitəsinin yaradılmasını xeyli artırır. Multimedia (elektron) dərsliklərində klaviatura və siçanın düşünülmüş qarşılıqlı əlaqəsi başqa medialar ilə birləşərək hazırkı tədris texnologiyasına bir üstünlük də əlavə edir.

Fərdi müəllif şüurunun ayrı-ayrı əsərləri (mətn, təsvir, səsli sıra, video) yeni sistemdə birləşir. Ssenari üzərində iş zamanı bir-biri ilə qarşılıqlı fəaliyyətdə onlar sərbəstliyi itirirlər. Multimedia təhsildə o qədər səmərəlidir ki, onlardan istifadə etməklə konkret təlim tapşırıqları yerinə yetirilir. Şübhəsiz, multimedia texnologiyaları tədris prosesini zənginləşdirir, tədris olunan informasiyanı öyrəncinin cismani qavrama prosesinə cəlb etməklə tədrisi daha səmərəli edir.

T.Kirmayerə görə, tədris prosesində interaktiv multimedia texnologiyalarından istifadə etməklə mənimsənilən materialın payı 75% təşkil edir. Çox güman ki, bu nikbin qiymətləndirmədir, lakin tədris materialının mənimsənilmə səmərəliliyinin qavrama prosesinə görmə və eşitməni cəlb etməklə yüksəlməsi kompüter yaranmamışdan çox-çox əvvəllər məlum idi. Multimedia texnologiyaları əyani təlimi statiklikdən dinamikliyə çevirdi, yəni öyrənilən prosesləri zamanında izləmək imkanı yarandı. Əvvəllər belə imkana yalnız tədris – təhsil televiziyası malik idi, lakin bu sahədə interaktivliklə əlaqədar olan aşkarlıq aspekti yoxdur. Zamanla inkişaf edən prosesləri model-ləşdirmək üçün bu proseslərin parametrlərini interaktiv şəkildə dəyişmək multimedia tədris sistemlərinin çox mühüm didaktik üstünlüyüdür. Üstəlik, araşdırma hallarını tədris auditoriyasında nümayiş etdirməyin mümkün olmaması səbəbindən təhsilin vəzifələri çoxdur, belə olan halda multimedia vəsaitləri bu gün üçün yeganə imkandır.

Multimedia texnologiyalarından istifadə təcrübəsi göstərir ki:

- Öyrənilənlərin işə marağı və aktivliyi kəskin artır;
- Alqoritmik təfəkkür üslubu inkişaf edir, optimal qərarlar qəbul etmək, variantiv hərəkət etmək bacarığı formalaşır;
- Müəllim ətalətli işlər kütləsindən azad olur, əldə olunan nəticələr əsasında yaradıcı fəaliyyət imkanı yaranır.

Elektron dərsliklərin hazırlanması xüsusiyyətləri

Tədris multimedia təqdimatlarını hazırlayan zaman bir tərəfdən təlim kurslarının yaradılmasının didaktik prinsiplərini, ekrandan və çap əsasında qəbul olunan informasiyanın psixoloji xüsusiyyətlərinə tələbatı (istənilən mətn printerin köməyiylə kağızda çıxarıla bilər), digər tərəfdənsə telekommunikasiya şəbəkələrinin və müasir informasiya texnologiyalarının bəzə təqdim olunan proqram vəsaitlərinin imkanlarından maksimal istifadəni nəzərə almaq lazımdır. Başqa sözlə, multimedia təqdimatlarının səmərəliliyi istifadə olunan materialların keyfiyyətindən (tədris kursları) və bu prosesdə iştirak edən müəllimlərin ustalığından asılıdır. Ona görə də pedaqoji məzmunlu təşkilat multimedia təqdimatlarında (təqdimatın layihələndirilməsi mərhələsində olduğu kimi, onun istifadəsi mərhələsində də) prioritet məsələdir. Buradan müasir dərslərin multimedia təqdimatlarından istifadə etməklə qurulması məsələsində pedaqoji müddəaların konseptual zəruriliyi yaranır.

Multimedia texnologiyalarının tətbiqi ilə yaradılan elektron dərsliklərdə aşağıdakı tələbləri nəzərə almaq lazımdır:

Motivasiya. Motivasiya - təlimin tərkib hissəsi olub, dərsi bütün proses boyu dəstəkləməlidir.

Tədris məqsədlə təmaşa. Təlim tapşırıqları dərslərin gedişində dəqiq və aydın ifadə olunmalıdır.

Tədris materialının qavranılmasına zəmin yaradılması. Tədris materialının qavranılmasına zəmin yaradılması üçün dərslik dəstlərinə daxil olan və ya müəllimlər tərəfindən hazırlanan köməkçi materiallar faydalı ola bilər.

Tədris materialının verilməsi. Materialın verilməsi strategiyası həll olunan məsələlərdən asılı olaraq təyin edilir. Mühüm problem displeyin ekranında verilən kodların tərtibatıdır.

Multimedia təqdimatının yaradılmasında klassik didaktikanın uyğun prinsiplərini deyil, həm də kompüter multimedia təqdimatında istifadə olunan spesifik prinsipləri də nəzərə almaq lazımdır. Multimedia-texnologiyanın tətbiqi elektron materialların təşkili üçün öz qanunlarını diktə edir. Bu, yanaşma və işləmə metodlarına müəyyən tələblər irəli sürür. Multimedia öyrədici təqdimatları müəllimlərə yardım üçün nəzərdə tutulub və materialı rahat və aydın təsvir etməyə imkan verir. Hətta ən sadə qrafiki vəsaitlərin tətbiqi olduqca səmərəli vasitədir.

İdrakın bütün alətlərindən multimedia, ən yaxşı şəkildə qavrayışın bütün modalığı daxil olmaqla, müxtəlif üsullarla bilik verməyə imkan verir. Multimedia vasitələri ilə işləyərək öyrənilən materialın özünüistifadəsi üçün səmərəncəm alır. Multimedia mənimləmə prosesinə və biliklərin təqdim olunmasına daha çox yaradıcı yanaşmanı həyata keçirir. Öyrənmələrin bilik və bacarıq qazandıqları təhsil sistemi praktiki tapşırıq layihələrdə getdikcə mürəkkəbləşir. Şəxsiyyət yönümlü texnologiyalardan biri tədris layihəsinin həllinə yönəlmiş müstəqil fəaliyyətinin təşkili, metodlar qrupu, qeyri-iradi və başqa metodlardır.

Multimediadan istifadə edilməsi aşağıdakı problemləri yaradır:

- Multimediadan istifadədə tədrisin insan şəkli verən üslubları nəzərə alınmır. Başqa sözlə, multimediadan istifadə əsasında fərdi tədrisin reallaşması o zaman baş verir ki, multimedia proqram müəllifinin idrak üslubu istifadəçinin üslubu ilə üst-üstə düşsün.
- Tədrisin kommunikativ və ya sosial idrak aspektləri nəzərə alınmır. Qrafiklərin, videotəsvirlərin və audioinformasiyanın daxil edilməsi səmərəli kommunikasiya təminatı problemini həll etmir.
- Müxtəlif tip mediatəsvirlərin (səs, qrafika, video, animasiya) daxil edilməsi informasiyanın qavranılmasını, başa düşülməsini və yadda saxlanılmasını yaxşılaşdırmaq üçün problemləri hər zaman həll etmir, bəzən kanallardakı küy hesabına öyrənmələrin qavranılmasına mane olur.

Fikrimizcə, multimedyanın daha progressiv imkanları tədris prosesində onlardan interaktiv çoxkanallı idrak vasitəsi kimi istifadəsi ilə nəticələnir. Öyrənmələrin təlim sistemində yaradıcı, layihə yanaşması, özləri tərəfindən xüsusi multimedia/hipermedia layihələrinin hazırlanması, ümummədəni və fənn hazırlığında nizam-intizamın bütün blokları üzrə multimediadan tədris məqsədilə daim istifadə olunması ənənəvi tədris prosesini yaradıcı və inkişaf

edən şəkildə dəyişməyə imkan verir. Müasir təhsil islahatı isə yalnız informasiya təhsilinin elektron mənbələrinin yaradılması şərti ilə keçirilə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. *Андерсен Бент Б. Мультимедиа в образовании [Текст] / Катя ван ден Бринк. - М.: Дрофа, 2007. - 224 с. - ISBN: 978-5-358-00594-5.*
2. *Кративенко, А.В. Технологии мультимедиа и восприятие осязаемый [Текст]. - М.: Бинóm. Лаборатория знаний, 2009. - 272 с. - ISBN: 978-5-94774-967-0.*
3. *Попов, В.Б. Основы информационных и телекоммуникационных технологий. Мультимедиа [Текст]. - М.: Финансы и статистика, 2007. - 336 с. - ISBN: 978-5-279-03176-4.*
4. *Пилко, И.С. Информационные и библиотечные технологии [Текст]: Учеб. пособие / И.С.Пилко.- СПб.: Профессия, 2006.-342 с.-*
5. *Трайнев, В.А. Новые информационные коммуникационные технологии в образовании [Текст] / В.Ю. Теплышев, И.В. Трайнев. - М.: Дашиков и Ко, 2012. - 320 с. - ISBN: 978-5-394-01685-1.*
6. *Чепмен, Н. Цифровые технологии мультимедиа [Текст]. - М.: Вильямс, 2006. - 624 с. - ISBN: 5-8459-0888-4.*
7. *Чернобай, Е.В. Технология подготовки урока в современной информационной образовательной среде [Текст]. - М.: Просвещение, 2012. - 56 с. - ISBN: 978-5-09-024975-1.*
8. <http://www.ict.edu.az/az/tehsil-sisteminde-ikt-infrastrukturunun-inkisaf-etdirilmesi.html> "Təhsil sistemində İKT infrastrukturunun inkişafı"
9. eco.gov.az/.../Ibrahimov%20Ali%20Zulfuqar%20oglu-Hefte%20Ichi-qa. "Texnologiyaların tətbiqi sahəsində dövlət siyasəti"
10. <http://www.paritet.az/olke/2769.html> "İKT-yə əsaslanan milli təhsil modeli"
11. <http://www.muallim.edu.az/arxiv/2010/44/25.htm> "Ümumtəhsil məktəblərində İKT-nin rolu"

Multimedia technologies: application spheres and use of them in the teaching process

Ismayilova N.N., Gasimzadeh G.Z.

Summary

The article gives information about conception of multimedia, main characteristics of multimedia technologies, transporters of multimedia

products, application spheres of multimedia technologies, usage of interactive multimedia technologies in the teaching process, features on preparation of e-textbooks and etc.

Keywords: *Multimedia technologies, transporters of multimedia products, application spheres of multimedia technologies, usage of interactive multimedia technologies in the teaching process, e-textbooks.*

**Мультимедийные технологии:
сферы их применения и использование в учебном процессе**

Исмаилова Н.Н., Гасымзаде Г.З.

Резюме

В статье рассказывается о понятии «мультимедиа», основных специфических признаках мультимедийных технологий, носителях мультимедийной продукции, сферах применения мультимедийной технологии, использовании интерактивных мультимедийных технологий в учебном процессе, особенностях издания электронных учебников и др.

Ключевые слова: *мультимедийные технологии, носители мультимедийной продукции, сферы применения мультимедийной технологии, использование интерактивных мультимедийных технологий в учебном процессе, электронные учебники.*

**ABUZƏR XƏLƏFOVUN "HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA
KİTABXANA İŞİ" MONOQRAFİYASI
HEYDƏR ƏLİYEV İRSİNİN BİBLİOQRAFİK MƏXƏZİ KİMİ**

Əzizova Cəmilə Xanlar qızı
AMEA MEK-in dissertantı
azizlijamila@yahoo.com

Müasir Azərbaycan tarixinin böyük bir dövrü Heydər Əliyev fenomeni ilə sıx bağlıdır. Yalnız bibliografik informasiyanın köməyi ilə yaradılmış geniş sənəd kütləsini ümumiləşdirmək və ümummilli lider haqqında yazılmış bütün əsərlər haqqında oxucuların bibliografik informasiya təminatını həyata keçirmək olar. Dünya şöhrətli siyasi xadim, ümummilli lider Heydər Əliyevə həsr olunan mükəmməl bibliografik informasiya mənbələri cəmiyyətimizin inkişafı üçün çox ciddi ideologiya və informasiya qaynağı olaraq onun yaradıcı irsinin öyrənilməsində mühüm vasitə rolunu oynaya bilər. Ümummilli lider Heydər Əliyevə həsr olunan bibliografik mənbələr içərisində informasiya potensialının zənginliyinə görə "Heydər Əliyev: bibliografik məlumat kitabı" (2003) adlı bibliografik mənbə xüsusilə fərqlənir. Müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin inkişafında və möhləmləndirilməsində misilsiz rol olan Heydər Əliyev irsinin bibliografiyalaşdırılması sahəsində ilk addım olan bu kitab Azərbaycan, rus və ingilis dillərində buraxılması onun oxucu potensialını zənginləşdirir və istifadəçilərin bibliografik informasiya təminatında mühüm rol oynayır.

Açar sözlər: *görkəmli qurucu, bibliografik informasiya, çoxşaxəli, kitabxanaşünaslıq elmi, bibliografik göstərici*

Müasir Azərbaycan tarixinin böyük bir dövrü Heydər Əliyev fenomeni ilə sıx bağlıdır. Heydər Əliyev yeni Azərbaycanın qurucusudur, Azərbaycan xalqının, Azərbaycan dövlətinin xilaskarıdır. Belə bir görkəmli şəxsiyyət haqqında yüzlərlə əsərin yazılması, xalqımızın tanınmış ziyalılarının ümummilli lideri tərənnüm edən dəyərli sənət nümunələrinin, elm və siyasət adamlarının ümummilli liderin çoxşaxəli fəaliyyəti haqqında elmi-tədqiqat əsərlərinin yaratması təsadüfi deyil. Yalnız bibliografik informasiyanın köməyi ilə yaradılmış geniş sənəd kütləsini ümumiləşdirmək və ümummilli lider haqqında yazılmış bütün əsərlər haqqında oxucuların bibliografik informasiya təminatını həyata keçirmək olar. Dünya şöhrətli siyasi xadim, ümummilli lider Heydər Əliyevə həsr olunan geniş əhatəli, mükəmməl bibliografik informasiya mənbələri cəmiyyətimizin inkişafı üçün çox ciddi ideologiya və informasiya qaynağı olaraq onun yaradıcı irsinin öyrənilməsində mühüm

vasitə rolunu oynaya bilər. Ümummilli lider Heydər Əliyevə həsr olunan bibliografik mənbələr içərisində informasiya potensialının zənginliyinə görə "Heydər Əliyev: bibliografik məlumat kitabı» (2003) adlı bibliografik mənbə xüsusilə fərqlənir.

"Heydər Əliyev: bibliografik məlumat kitabı"nın tərtib olunmasında əsas məqsəd Heydər Əliyevin irsini, eləcə də onun haqqında yazılmış kitabları bibliografik üsulla sistemləşdirərək istifadəçilərə təqdim etməkdən ibarət olmuşdur. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin xilaskarı, dünya şöhrətli siyasətçi, böyük şəxsiyyət olan ulu öndər Heydər Əliyev haqqında bibliografik məlumat kitabının hazırlanması şərəfli və məsuliyyətli bir işdir. H.Əliyevin fəaliyyət sferası o qədər geniş və zəngindir ki, onun irsinin qısa zaman kəsiyində tam şəkildə bibliografiyalaşdırılması çətinlik törətsə də kitabın tərtibçi müəllifləri bu işin öhdəsindən məharətlə gəlmişlər.

Milli kitabxanaşünasıq elminin banisi, Əməkdar elm xadimi, professor A.Xələfov "Heydər Əliyev və Azərbaycan kitabxana işi" adlı kitabında yazır: "H.Əliyevin əsərləri, zəngin elmi-nəzəri irsi Azərbaycan kitabının qızıl fonduna daxildir. Nəşr olunmuş kitablardan biri və demək olar ki, birincisi-Müstəqil Azərbaycan Respublikasının memarı və qurucusu olan Ümummilli liderimiz Heydər Əlirza oğlu Əliyevin 80 illik yubileyi münasibətilə yüksək poliografik səviyyədə çap olunmuş bibliografik məlumat kitabıdır".

Dövlət xadiminə həsr olunan bibliografik informasiya mənbələri həmin şəxsin dünyagörüşünün, çoxcəhətli, ictimai-siyasi, ideoloji fəaliyyətinin cəmiyyətin inkişafında və dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində, beynəlxalq iqtisadi, elmi əlaqələrin genişlənməsindəki misilsiz rolunun təbliğində və yayılmasında mühüm vasitədir. Bakı Dövlət Universiteti Elmi Şurasının qərarı ilə ilk dəfə olaraq "Dünyanın görkəmli dövlət xadimləri" seriyası ilə çap olunan bu bibliografik məlumat kitabı Müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin inkişafında və möhkəmləndirilməsində misilsiz xidmətləri olan Heydər Əliyev irsinin bibliografiyalaşdırılması sahəsində atılan ilk addımıdır. 434 səhifəlik Azərbaycan dilində, 446 səhifəlik rus dilində, 455 səhifəlik ingilis dilində çap olunmuş bu sanballı bibliografik tədqiqat əsəri BDU-nun rektoru, akademik Abel Məhərrəmovun rəhbərliyi və ümumi redaktəsi ilə nəşr edilmişdir. Kitabın tərtibçi-müəllifləri Əməkdar elm xadimi, BDU-nun Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, Əməkdar Elm xadimi, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfov və Bibliografiyalaşdırma kafedrasının baş müəllimi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Solmaz Sadıqovadır.

Bibliografik məlumat kitabının 7 may 2003-cü il tarixdə Bakı Dövlət Universitetində keçirilən təqdimat mərasimində Azərbaycan Respublikası Təhsil Naziri M.Mərdanov Heydər Əliyev irsinə həsr olunmuş belə bir

bibliografik vəsaitin ilk dəfə çap olunduğunu vurğulamış və belə bir kitabın xarici ölkə kitabxanalarına göndərilməsinin vacibliyini qeyd etmişdir.

Bibliografik məlumat kitabında materiallar dörd hissə, səkkiz bölmədə qruplaşdırılmış və mənbələr xronoloji ardıcılıqla düzülmüşdür.

"Heydər Əliyev şəxsiyyəti" adlanan ilk hissə dörd bölməyə ayrılır. Həmin bölmələr aşağıdakılardır: 1. Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əlirza oğlu Əliyevin həyat və fəaliyyətinin qısa salnaməsi, 2. Dünyanın görkəmli siyasətçiləri, elm və mədəniyyət xadimləri Heydər Əliyev haqqında, 3. Azərbaycanın görkəmli siyasətçiləri, elm və mədəniyyət xadimləri Heydər Əliyev haqqında, 4. Heydər Əliyevin fikir dünyasından seçmələr.

"Azərbaycan respublikasının prezidenti Heydər Əlirza oğlu Əliyevin həyat və fəaliyyətinin qısa salnaməsi" adlanan birinci altbölmədə ulu öndərin 1923-cü ilin may ayının 10-dan 2003-cü ilin mart ayının 12-sinə kimi həyat və fəaliyyətindəki bütün tarixi hadisələr xronoloji ardıcılıqla əks olunur və qeydə alınan son tarixi hadisə 2003-cü ildə 12 mart tarixində ABŞ səfərindən vətənə qayıtması və hava limanında kütləvi informasiya vasitələrinə müsahibə verməsidir. (6, s.117)

Bibliografik məlumat kitabın birinci hissəsinin ikinci altbölümü "Dünyanın görkəmli siyasətçiləri, elm və mədəniyyət xadimləri Heydər Əliyev haqqında" adlanır. Bu altbölmədə dünyada məşhur elm və siyasət xadimlərinin ulu öndərimiz Heydər Əliyev haqqında olan bir-birindən dəyərli fikirləri yer almışdır. Bölmə ABŞ-ın keçmiş prezidenti Corc Buşun Heydər Əliyev haqqında olan fikirləri ilə başlayır: "Siz bizim, Amerikanın yaxın dostusunuz və Sizi belə də qəbul edirik" (5, 118). Bu bölmədə Amerikanın keçmiş prezidenti ilə yanaşı bir sıra tanınmış şəxsiyyətlərin düşüncələri yer almışdır. Belə ki, burada Fransa prezidenti Jak Şirak, İtaliya prezidenti Oskar Luisçi Skalfaro, Yaponiya imperatoru Əlahəzrət Akixito, Pakistan islam Respublikasının prezidenti Fərrux Əhməd Xan Leqari, Hindistan prezidenti Keçeril Narayana, Rumıniya prezidenti Emil Konstantinesku, Çexiya prezidenti Vatslav Havel, Polşa prezidenti Aleksandr Kvasnevski, Bolqarıstan prezidenti Jelyu Jeleu, Macarıstan Respublikasının prezidenti Arpad Hents, Ukrayna prezidenti Leonid Kuçma, Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadze, Qazaxıstan prezidenti Nursultan Nazarbayev, Qırğızıstan prezidenti Əsgər Akayev kimi tanınmış siyasətçilərin ulu öndərimiz haqqında bir-birindən dəyərli fikirləri öz əksini tapmışdır. Bu altbölüm Gürcüstan katalikosu patriarx II İlyanın Heydər Əliyev haqqında olan fikirləri ilə yekunlaşır: "Heydər Əliyev cənabları başda olmaqla Azərbaycan dövləti düzgün, xalqların arzu və istəyinə uyğun milli siyasət yeridir".(6, 136)

Üçüncü altbölüm "Azərbaycanın görkəmli siyasətçiləri, elm və mədəniyyət xadimləri Heydər Əliyev haqqında" adlanır. Altbölmədə

Azərbaycanın tanınmış şəxsiyyətlərinin Heydər Əliyev haqqında düşüncələri verilmişdir. Bölmə Milli Məclisin keçmiş sədri M. Ələsgərovun Heydər Əliyev haqqında dəyərli fikri ilə başlayır: "Tarix Heydər Əliyev xəttinin düzgünlüyünü, onun onun bütün dünyələri açma bilən dərin siyasi zəkasını bir daha sübuta yetirdi" (5, s. 137). Bununla yanaşı, bu bölmədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin icra aparatının rəhbəri R.Mehdiyev, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Milli münasibətlər üzrə dövlət müşaviri H.Orucov, Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri R. Usubov, müdafiə naziri S. Əbiyev, Azərbaycan Respublikasının Təhsil Naziri professor M.Mərdanov, yazıçı Elçin, xalq şairi M. Dilbazi, xalq şairi B. Vahabzadə, xalq şairi N.Xəzri, Xalq artisti Z.Xanlarova, xalq artisti R.Quliyev və başqa tanınmış şəxsiyyətlərin ulu öndər haqqındakı fikirləri bu altbölmədə daxil edilmişdir (6, 142).

Bibliografik göstəricinin birinci hissəsinin sonuncu altbölüməsi "Heydər Əliyevin fikir dünyasından seçmələr" adlanır. Bu altbölmədə ulu öndərimizin hikmətli sözləri, düşüncə və fikirləri toplanaraq oxuculara təqdim olunmuşdur. Altbölmə ulu öndərin "Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bizim tarixi nailiyyətimizdir."fikri ilə başlayır (6, s.143). Bölmədə yer alan son hikmətli fikir isə xalqın, vətən torpağının ümummilli liderimiz üçün nə qədər əhəmiyyətə malik olduğunu bir daha sübut edən:"Mənim üçün hər şeydən əziz mənim xalqımdır, Vətənimdir, mənim torpağımdır"adlı müdrik kəlamıdır (6, 152).

Bibliografik göstəricinin ikinci hissəsi "Heydər Əliyevin kitab şəklində nəşr edilmiş əsərləri" adlanır. Bu hissə də özlüyündə "Sovetlər Birliyi dövründə Azərbaycanın tərəqqisi və inkişafına yönəlmiş siyasət (1969-1990-cı illər)" və "Müstəqillik yollarında (1991-2003-cü illər)" adlanan iki altbölməyə ayrılır. Bu altbölmələrin hər biri də özlüyündə yarım bölmələrə ayrılır. a) yarım-bölməsində "Heydər Əliyevin Azərbaycan dilində olan əsərləri" yer almışdır.

"Müstəqillik yollarında (1991-2003-cü illər)" adlanan altbölmədə Heydər Əliyevin Azərbaycan, rus və xarici dillərdə nəşr edilmiş kitablarının, əsərlərinin və çoxcildliklərin bibliografik təsviri xronoloji ardıcılıqla öz əksini tapmışdır.

Göstəricinin ikinci hissəsinin ikinci yarım bölməsində rus dilində olan ədəbiyyat əhatə edilmişdir. Burada 83 adda ədəbiyyat əksini tapmışdır ki, bu yarım bölmədə də digərində olduğu kimi ədəbiyyat 1970-ci ildən etibarən əhatə olunmağa başlanmış, lakin 1983-cü ilin materialları ilə yekunlaşmışdır. Əvvəlcə 10 cildlik əsərlərin (Müstəqilliyimiz əbədidir), sonra 4 cildlik (Müstəqillik yollarında) əsərlərin bibliografik təsviri verilməklə, ayrı-ayrı cildlərin məzmununun açılmasına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Bu isə kitabın elmi potensialını daha da artırır. Materialların xronoloji ardıcılıqla qruplaşdırılması və nömrələnməsi göstəricidən istifadəni olduqca asanlaşdırır. Yarım-

bölmədəki xronoloji ardıcılıq 1970-ci ildən başlayır, Bölmə 1985-ci ildə yekunlaşır. Bu yarım-bölmədə ümumilikdə 68 adda ədəbiyyat əhatə olunmuşdur.

Bibliografik göstəricinin "Heydər Əliyevin kitab şəklində nəşr edilmiş əsərləri" adlanan ikinci hissəsinin ikinci yarım-bölməsi qeyd etdiyimiz kimi "Müstəqillik yollarında (1991-2003-cü illər)" adlanır. Bu bölmənin özündə də ədəbiyyat dillər üzrə qruplaşdırılmışdır. Azərbaycan dilində olan əsərlər də, çoxcildli əsərləri və ayrı-ayrı əsərləri olmaqla iki hissəyə ayrılır. "Çoxcildli əsərlər" yarım-bölməsində Ümummilli lider Heydər Əliyevin çoxcildli əsərləri əks olunmuşdur. Burada əksini tapan ilk çoxcildli kitab "Müstəqilliyimiz əbədidir" çoxcildliyidir (5, 118). "Ayrı-ayrı əsərlər" yarım bölməsi daxilində ulu öndərin ayrı-ayrı nitqləri, çıxışları, müsahibələri qeyd olunmuşdur. II hissədə rus dilində cəmi 3 kitab əks olunmuşdur. Burada həmçinin xarici dillərdə olan ədəbiyyata da yer verilmişdir. Belə ki, bu bölmədə 3 ingilis dilində, 1 ərəb dilində, 1 türk dilində olan ədəbiyyat öz əksini tapmışdır. Ulu öndərin ayrı-ayrılıqda çap olunmuş əsərlərini nəzərdən keçirdikdə gənclərimizin mənavi-əxlaqi və vətənpərvərlik tərbiyəsi ilə əlaqədar "Allahın yolunda hamımız bir olaq" (1993), "Azərbaycan xalqının hünəri əbədi yaşayacaqdır"(1995), "Müstəqil Azərbaycan Respublikası Gənclərinin I Forumunda Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin nitqi" (1996), "Azərbaycan prezidentinin gənclərlə görüşü (1 fevral 1997-ci il)" (1997), "Biz öz yurdumuza qayıdacağıq: Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin Xocalı, Kəlbəcər, Şuşa, Laçın, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan rayonları ictimaiyyəti nümayəndələri ilə görüşlərinin materialları" (1997), "Azərbaycanlıların soyqırımını haqqında" (1998), "Dünya azərbaycanlılarına" (1998),"Dinimiz xalqımızın milli-mənavi sərəvətidir" (1999), "Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı" (1999), "Yeni Azərbaycan Partiyasının hər bir üzvü dövlətimizin, Azərbaycan prezidentinin siyasətinin həyata keçirilməsində mübariz insan, mübariz əsgər olmalıdır" (1999), "Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayrıncında" (2001),"Yeni Müstəqil Azərbaycan uğrunda!" (2001), "Azərbaycançılıq - birliyimizin əsasıdır" (2002) və s. diqqətimizi cəlb edir.

Tərtibçi-müəlliflərin araşdırmaları nəticəsində məlum olmuşdur ki, 1969-2003-cü illər ərzində H.Əliyevin 209 adda kitabı nəşr edilmişdir. Onlardan 118-i Azərbaycan, 83-ü rus, qalanları isə müxtəlif xarici dillərdədir. Müstəqillik dövründə Azərbaycan dilində çap olunmuş 50 adda kitabın 16-nı çoxcildli əsərlər təşkil edir. 8 bölmənin hər birində ümummilli liderimiz Heydər Əliyevə həsr edilmiş bir-birindən maraqlı materiallar əksini tapmışdır.

Bibliografik məlumat kitabının "Heydər Əliyev haqqında ədəbiyyat" adlanan III hissəsinin "Böyük həyat yolundan səhifələr" adlanan ilk bölməsi daxilində ədəbiyyat 4 dil (azərbaycan, rus, ingilis, türk) üzrə qruplaşdırılı-

mışdır. Bu bölmədə ümumilikdə 65 adda ədəbiyyat yer almışdır ki, bunlardan 51-i Azərbaycan dilində, 9-u rus dilində, 3-ü ingilis, 2-si isə türk dilindədir.

“Heydər Əliyev Azərbaycan dövlətçiliyinin memarıdır” adlı ikinci bölmədə Heydər Əliyev haqqında 5 dildə olan ədəbiyyat qruplaşdırılmışdır. Bu bölmə daxilində əksini tapan 80 ədəbiyyat Azərbaycan dilindədir. Həmin bölmədəki ədəbiyyatın 9-u rusca, 4-ü ingiliscə, 1-i türk, biri isə farscadır. Bölmə daxilində ümumilikdə 95 adda ədəbiyyat əksini tapmışdır.

Bibliografik göstəricinin III hissəsinin 3-cü bölməsi “Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında Heydər Əliyev mərhələsi” adlanır. Bu bölmədə ulu öndərin Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında gördüyü işləri işıqlandıran ədəbiyyat əhatə olunmuşdur. Bu bölmədə 27 ədəbiyyat yer almışdır.

Heydər Əliyev Azərbaycanda neft strategiyasının inkişafında əvəzolunmaz xidmətlər göstərmişdir. Bu sahədə onun gördüyü işləri işıqlandıran onlarla ədəbiyyat nəşr olunmuşdur. Həmin ədəbiyyat bibliografik göstəricinin “Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikasının neft strategiyası” bölməsi altında toplanmışdır. Burada ümumilikdə 35 adda ədəbiyyat toplanmışdır ki, bunlardan 21-i Azərbaycan dilindədir. Qalan 14 kitabdan 6-sı rus dilində, 8-i isə ingilis dilindədir. Göstəricinin III hissəsinin 5-ci bölməsi “Heydər Əliyev və Azərbaycanın neft strategiyası” adlanır ki, burada 5 kitabın təsviri əks olunmuşdur. “Heydər Əliyev və Azərbaycanda elm, təhsil, mədəniyyət və incəsənətin inkişafı” adlanan VI bölmədə ədəbiyyat iki dildə qruplaşdırılmışdır. Həmin ədəbiyyatdan 25-i Azərbaycan, 1-i isə rus dilindədir. “Azərbaycan ədəbiyyatında Heydər Əliyev surəti” adlanan VII bölmə 22 adda Azərbaycan dilində olan ədəbiyyatdan, cəmi 1 türk ədəbiyyatından ibarətdir.

Bibliografik göstəricinin III hissəsinin son 8-ci bölməsi “Heydər Əliyev beynəlxalq aləmdə” adlanır. Burada ulu öndərin xarici ölkələrə səfərlərinə dair materiallar toplanmışdır. Burada qeydə alınmış 65 ədəbiyyatdan 45-i Azərbaycan, 11-i rus, 6-sı ingilis, 1-i fransız, 1-i türk, 1-i isə gürcü dilindədir. “Heydər Əliyev beynəlxalq aləmdə” altbölmədə cəmi 64 adda: 44 adda Azərbaycan, 11 adda rus, 6 adda ingilis, 1 adda fransız, 1 adda türk, 1 adda gürcü dilində olan ədəbiyyat öz əksini tapmışdır.

Bibliografik göstəricinin dördüncü hissəsi yardımçı göstəricilərdən ibarətdir. Göstəriciyə “Heydər Əliyevin əsərlərinin əlifba göstəricisi” və “Müəlliflərin əlifba göstəricisi” adlı yardımçı göstəricilər bibliografik məlumat kitabından istifadəni asanlaşdırır və istənilən ədəbiyyatın tez bir zamanda müəyyənləşdirilməsinə kömək göstərir. Ümumilikdə göstəricidə 544 mənbənin bibliografik təsviri verilmişdir.

Ümumilikdə “Heydər Əliyev: bibliografik məlumat kitabı” ümummilli liderimizin irsini öyrənmək istəyən hər bir Azərbaycan vətəndaşı üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Məlumat kitabında “Dünyanın və Azərbaycanın gör-

kəmli siyasətçiləri, elm və mədəniyyət xadimlərinin Heydər Əliyev haqqında fikirləri”nin də verilməsi diqqətəlayiqdir.

Bibliografiyaşünas alim, professor Zöhrab Əliyev və dosent Nadir İsmayılovun qeyd etdiyi kimi, “Heydər Əliyev: Bibliografik məlumat kitabı” universallıq xarakterli bibliografik informasiya mənbələri silsiləsinə aiddir. Yəni kitab bibliografik informasiya ilə yanaşı, elmi-publisistik informasiyanı da özündə birləşdirir və bu da onun informasiya potensialını gücləndirir.

“Azərbaycan intibahının böyük memarı” adlı Ön sözün müəllifi akademik A.Məhərrəmovun qeyd etdiyi kimi, möhtərəm prezidentimiz haqqında diqqətinizə çatdırılan bu bibliografik məlumat kitabı digər analoji nümunələrdən kəskin surətdə fərqlənir. Hər hansı yazıçı, alim, incəsənət xadimindən yazılan bibliografik göstəricilərdən həmin sahə ilə bilavasitə bağlı olan insanlar istifadə edirlər. Heydər Əliyev haqqında olan bu məlumat kitabı isə hamının istifadə edəcəyi bir topludur. Çünki möhtərəm prezidentimizin ömür yolu və yaradıcılığı həyatın bütün sferalarını əhatə edir və o, zaman-zaman ədəbiyyatdan ədəbiyyatçı qədər, elmdən alim qədər, sənətdən sənətsünas qədər xəbərdar olan, həm də cəmiyyətin inkişafında roluna görə bu sənət bilicilərindən xeyli irəlində olan şəxsiyyətdir. Odur ki, bu əsər hamının, bütün oxucuların, xüsusən də gənclərin stolüstü kitabına çevriləcək və bundan sonra neçə-neçə nəsillər Heydər Əliyevin zəngin irsindən bəhrələnəcəkdir.

Beləliklə, müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin inkişafında və möhkəmləndirilməsində misilsiz rolu olan Heydər Əliyev irsinin bibliografiyaşdırılması sahəsində ilk addım olan «Heydər Əliyev: Bibliografik məlumat kitabı»nın Azərbaycan, rus və ingilis dillərində buraxılması onun oxucu potensialını zənginləşdirir və istifadəçilərin bibliografik informasiya təminatında mühüm rol oynayır.

Ədəbiyyat

1. Əliyev H.Ə. *Dövlət xalq üçündür*. Bakı: Adiloğlu, 2008. - 400 s.
2. Əliyev H.Ə. *Müstəqilliyimiz əbədidir, Çoxcildliyin I-X cildlərinin köməkçi göstəricisi, M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli kitabxanası*, Bakı: 2010, 512 s.
3. Əliyev H.Ə. *Müstəqilliyimiz əbədidir, 38 cildə, I c.* Bakı: Azər nəşr, 1997, 612 s.
4. Əliyev Z.H., İsmayılov N.İ. *Azərbaycan bibliografiyasını zənginləşdirən dəyərli töhfə: Dünyanın görkəmli dövlət xadimi (H.Əliyev: Bibliografik məlumat kitabı haqqında) //Respublika 2003. 13 iyun. s. 1-2.*
5. *Heydər Əliyev və Azərbaycan elmi: Bibliografik göstərici /Tərt.ed: A.Əliyeva Kəngərli. Bakı: Şərq-Qərb, 2010, 424 s.*

6. Heydər Əliyev: *Bibliografik məlumat kitabı /Tərt ed. A.Xələfov, S.Sadiqova. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2003, 430s.*

7. <http://www.bsu.az/lib/>

8. <http://www.elm.az/az/presidium/library/index.htm>

**A.Khalafovs Haydar Aliyev and library monographic work
in Azerbaijan H. Aliyev as a resurse of monographic epoch**

Azizova Jamila

Summary

A great period of modern Azerbaijan history is closely connected with the name of Haydar Aliyev. But the help of bibliographic information is possible to realize provision of readers with an bibliographic information and with a great amount of documents written the national leader. The bibliographic information is the resurs to a world – wide politician, national lider Haydar Aliyev serves for developing of the society in sfere of creative jeneration makes a great role. A book after H.Aliyev a bibliographical information (2003) has a special potensionaly reach place among the bibliographical resurses about nationaly lider H.Aliyev. A book plays main role inreaching potension of the readers in strengning the power of devolophing the aim of citizen ship and it s pupliched in azerbaijan, Russian and English has a wide readers.

Keywords: *famous founder, The bibliographical information, monobrunched, a science of librarian, bibliographical points.*

**Монография Абузера Халафова «Гейдар Алиев и библиография
в Азербайджане» как библиографический источник
наследия Гейдара Алиева**

Азизова Джамиля

Резюме

Большая часть истории современного Азербайджана крепко связана с феноменом Гейдара Алиева. Лишь с помощью библиографической информации можно обобщать широкую массу документов и воплотить в жизнь обеспечение библиографической информацией читателей про

всех публикаций, написанных про общенационального лидера. Усовершенствование библиографического информационного источника, посвященный всемирно известному политическому деятелю, общенациональному лидеру Гейдару Алиеву могут выбрать важную роль в изучении его деятельности, как очень серьезная идеология и источник информации для развития общества. Среди библиографических источников, посвященных лидеру Г. Алиеву особенно отличается «Г. Алиев – книга библиографических информации».

Ключевые слова: *выдающийся создатель, библиографическая информация, библиографический показатель, наука.*

AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİNİN TƏBLİĞİNDƏ YAZILI ABİDƏLƏRİN – ƏLYAZMALARIN ROLU

Səbinə NEMƏTZADƏ

ilahiyat elmləri üzrə fəlsəfə doktoru,

AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

nematzadesabina@yahoo.com

Məqalədə Azərbaycan mədəniyyətinin təbliğində yazılı abidələrin – əlyazmaların rolu haqqında bəhs edilir.

Açar sözlər: əlyazmalar, Azərbaycan, mədəniyyət, orta əsrlər, yazılı abidələr.

Qədim tarixi olan hər bir xalqın, dövlətin bu gününə qədər qorunub saxlanan, tarixi əks etdirən eksponatlarla zəngin muzeyləri, tarixi abidələri olması labüddür. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Əlyazmalar İnstitutu da Azərbaycanın dəyərli bir söz muzeyidir. Söz zaman-məkan süzğocindən keçsə də, mühit haqqında, dövrün elmi nailiyyətləri, siyasi ab-havası və daha çox şeylər haqqında təəssürat və təsəvvür yaratmaq qüdrətindədir. Əlyazmalar İnstitutu orta əsr müxtəlif elm sahələrini əks etdirən qiymətli əlyazma nüsxələri ilə zəngindir. Bu əlyazmalar ilahiyat, fəlsəfə, qrammatika, təbabət, astronomiya, tarix, coğrafiya və digər elm sahələrini əhatə edən, Azərbaycan, türk, ərəb, fars və başqa dillərdə yazılmış nəfis və nadir əlyazma kolleksiyalarından ibarət olan yazılı abidələrimizdir. Bu əlyazmalar Azərbaycanın misilsiz dəyərlərindəndir. Hər bir kəsə məlumdur ki, orta əsrlər İslam dünyasının, müsəlman alimlərinin intibah dövrü olmuşdur. Bu dövrdə ərəyə gələn bütün əsərlər - əlyazmalar, istər müəllifin öz əli ilə yazdığı nüsxə, istərsə də, katiblər tərəfindən üzü köçürülərək çoxaldılan nüsxələr olsun, hər birinin qorunub saxlanılmasına və tədqiq olunmasına ehtiyac vardır.

Bütün dünyada qədim əlyazmalar muzey eksponatları səviyyəsində dəyərləndirilir, qorunur və təbliğ olunur. Muzey-institutlarda, fondlarda dünya kitabxanalarında nöinki qədim əlyazmalar, eyni zamanda müxtəlif illüstrasiyalı nadir kitablar, nəfis miniatür əsərləri də mühüm əhəmiyyət kəsb edir və onların gələcək nəsillərə ötürülməsi üçün əsaslı işlər görülür və görülməkdədir. Çünki, hər bir əsər öz zamanının məhsuludur. Hər bir xalqa məxsus olan yazılı abidə, sənət əsərləri həmin xalqın sosial və mədəni səviyyəsinin, dövrünün, mühitinin meyarıdır.

Tarixi əks etdirən yazılı abidələrin öyrənilməsinin və təbliğinin eyni zamanda, gənc nəslin mədəni dəyərlərinin, dünyagörüşünün formalaşmasında yeri və əhəmiyyəti də təkzibedilməzdir. İstər mətn baxımından, istərsə də

gözəl, nəfis tərtibat baxımından Azərbaycan əlyazmaları ölkəmiz və xalqımız üçün olduqca böyük maddi-mənəvi dəyər kəsb edir. Bu gün YUNESKO-nun “Dünyanın Yaddaşı” proqramı çərçivəsində yazılı abidələrə göstərdiyi qayğı və maraq heç də əbəs deyil. Bu proses ümumdünya gənclərinin, mədəniyyətə, yüksək intellektə doğru yönəlməsinə təsirsiz ötürməyəcəkdir. Necə ki, tarixi köklərinə, mədəni dəyərlərinə, milli ənənələrinə bağlı gənclərin mədəni baxımdan kamilləşməsi, düzgün formalaşması bütün bəşəriyyətin lehinədir.

Yazılı abidələr, qədim əlyazmalar təkcə mətn deyildir, o eyni zamanda bir qrup sənət adamının müştərək ərsəyə gətirdiyi incəsənət göstəricisidir. Və bütün dünyada bəşəriyyətə miras qalmış qədim əlyazmaların qorunması, tədqiq olunması sahəsində mühüm işlər aparılır. YUNESKO muzeylərlə yanaşı əlyazma mərkəzləri ilə də yaxından maraqlanır. 1992-ci ildən reallaşdırdığı “dünyanın yaddaşı” proqramı çərçivəsində qədim əlyazmaların qorunması və bəşəriyyətə qazandırılması sahəsində işlər görür.¹ 2005-ci ilin payızında rəsmi olaraq YUNESKO-nun “Dünyanın yaddaşı” proqramının reestrinə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutundan tibbə dair üç əlyazma nüsxəsi də daxil edilmişdir. Bunlardan biri çox nadir əlyazma nüsxəsi sayılan, 1143-cü ildə üzü köçürülmüş, İbn-Sinanın “Tibb qanunları” əsəridir. Digərləri Bakıdan başqa, dünyanın heç bir yerində mövcud olmayan Rüstəm Cürcaninin “Zəxiyyə-Nizamşahi” əsərinin əlyazma nüsxəsidir. Və nəhayət üçüncüsü Əbülqasım Zəhrəvinin “Cərrahiyyə və cərrahi alətlər haqqında” əsəridir. “Zəxiyyə-Nizamşahi” əsərində qədim müalicə üsulları və yüzlərcə təbii dərman vasitələrindən bəhs olunur. Kitab qiymətli məzmunu ilə bərabər gözəl tərtibatı ilə seçilir. O, qızıl su ilə çəkilmiş incə bitki bə geometrik ornamentlərlə, gül və otların rəngarəng surətləri ilə bəzədilib ki, bu baxımdan incəsənət əsəri sayıla bilər. Əbülqasım Zəhrəvinin “Cərrahiyyə və cərrahi alətlər haqqında” əsərinə gəldikdə isə, əlyazmada min il bundan qabaq istifadə olunmuş cərrahiyyə alətlərindən danışılır və onların şəkilləri verilir. Orta əsrlərdə bu kitab ərəbcədən latın dilinə tərcümə edilmiş və əksər Avropa universitetlərində cərrahiyyə üzrə dərslik kimi istifadə olunmuşdur.²

Yeri gəldikcə Azərbaycanın yaganə əlyazmalar mərkəzi olan AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda mühafizə olunan yazılı abidələr tədqiqat obyektinə çevrilərək, elmi nəşrlərdə öz əksini tapmışdır. 1983-cü ildə işıq üzü görmüş Cahangir Qəhrəmanovun müəllifi və tərtibatçısı olduğu “Из сокровищницы рукописей Азербайджана» kitabında Əlyazmalar Fondunda olan nadir nüsxələr haqqında üç dildə (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində) qısa məlumat verilmişdir.³ Kitabda əlyazmalar kolleksiyalarından onlarca nəfis və nadir əlyazma nüsxələrinin adı çəkilir. Eyni zamanda bu kitabda əlyazmalarda olan miniatür əsərlərin foto-sərgisi təqdim olunur. Bu miniatür əsərlər içərisində XVII əsrə aid olan Sənəinin “Hədiqət ül-həqiqət” əsərinə

çəkilməmiş illüstrasiyaların rəngarəngliyi, çox olması nəzər-diqqəti daha çox cəlb edir. Daha sonra bu foto-sərgidə XVI əsrə aid Əmir Xosrov Dəhləvinin "Həşt behişt", XVII əsrə aid Nizami Gəncəvinin "Yeddi gözəl", "Xosrov və Şirin" əsərlərinə çəkilmiş miniatürlər yer alır. Divan əsərlərinə gəldikdə isə XVI əsrə aid Hafiz Şirazin, XVII əsrə aid M.Füzulinin, Urfinin divanlarına çəkilmiş illüstrasiyalar nəzər-diqqətdən kənar qalmır.

Böyük fəxr hissi ilə demək olar ki, bu gün Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda 12 minə yaxın əlyazma nüsxələri mövcuddur. Bu gözəl əlyazma mərkəzində nadir əsərlər arasında XV əsr böyük özbək şairi Əlişir Nəvai və XVI əsr dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin "Divan"ı, XV əsr böyük Azərbaycan alimi Xoca İbn Adili İbərinin astrologiyaya dair avtoqraf nüsxəsi, Əfzələddin Xaqani Şirvaninin lirik şeirlər "Divan"ı, "Töhfət-ül-İraqeyn" poemasının nüsxələri Nizamın "Xəmsə"sinin ən yaxşı xəttatlar tərəfindən köçürülmüş və XIV-XVI əsr görkəmli rəssam-miniatüristləri tərəfindən işlənmiş 20 nüsxəsi, XIII əsr Azərbaycan şairi Şeyx Mahmud Şəbüstərinin məşhur "Gülşəni-raz" poemasının bədii formada işlənmiş nüsxəsi, orta əsr Universiteti – Marağa rəsədxanasının banisi Nəsrəddin Tusinin əsərlərinin nəfis nüsxələri – "Zeyci-İlxani" (astronomik cədvəllər), "Tənsuqnameyi İlxani" (mineralogiyaya dair traktat); "Əxlaqi Nasiri", yüksək səviyyəli bədii tərtibatla hazırlanmış Firdovsinin "Şahnamə"si, Sədi Şirazin "Gülüstən" və "Bustan" əsərləri, Hafizin "Divan"ı və başqa dəyərli əlyazmalar yer almaqdadır.⁴

Məmməd Adilov "Azərbaycan paleoqrafiyası" əsərində qeyd edir ki, "hazırda Əlyazmalar İnstitutu dünyanın ən zəngin Şərq əlyazmaları və arxiv materialları toplanmış mərkəzlərindən biridir. Onun kolleksiyasında ümumi sayı 60 mindən artıq olan müxtəlif səciyyəli materiallar saxlanılır. Bundan 12 minə yaxın əlyazma kitabını (hər kitabda orta hesabla 3-4 əsər yazıldığını nəzərə alsaq, 40 mindən yuxarı əlyazma əsərini), 1000-ə yaxın tarixi-arxeoqrafik sənədi, XIX əsrin ikinci yarısı, XX əsrin birinci yarısı (Səməd Vurğuna qədər) 32 Azərbaycan mədəniyyət xadiminin 20 minə qədər saxlama vahidi əhatə edən şəxsi arxivlərini, 10 mindən artıq litoqrafik (daşbasma) və çap kitablarını, təxminən 2700 köhnə dövrə mətbuat materialını, foto və kserosurətləri, mikrofilmləri, həmçinin əlyazmaşünaslığın müxtəlif sahələrinə dair müasir kitabları əhatə edir. 12 əsrlik bir dövrə aid olan Azərbaycan və Müsəlman Şərqi ölkələrinin türk, ərəb və fars dillərində yazılmış abidələri institutda yaradılmış xüsusi iqlim şəraiti olan xəzinələrdə mühafizə edilir. İnstitutun əsas fəaliyyəti bu abidələrin mühafizə şəraitinin müasirləşdirilməsi, onların müntəzəm dezenfeksiya, gigiyena və bərpası məsələlərinin həlli, abidələrin kataloqlaşdırılması və sistemləşdirilməsi, onların tədqiq edilməsi və nəşr etdirilərək elmi tədaviyə və müasir nəsilərə çatdırılması ilə bağlıdır".⁴

Düşünürəm ki, bu yazılı abidələrin hər birinin qorunması, tədqiq olunması, gələcək nəsələ çatdırılması çox vacib və əhəmiyyətlidir. Azərbaycanın maddi-mədəni sərvəti olan yazılı abidələrinin - əlyazma əsərlərinin tədqiqi və təbliği elə Azərbaycan mədəniyyətinin təbliği deməkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. <http://www.unesco.org/ru/moscow/communication-information-memory-of-the-world/>
2. <http://www.alakbarli.aamh.az/index.files/16.htm>
3. Из сокровищницы рукописей Азербайджана. Баку: Элм, 1983.
4. Мəммəd Adilov. Azərbaycan paleoqrafiyası. Bakı: Elm, 2010.

The role of written monuments – manuscripts in promotion of Azerbaijani culture

S. Nematzadə
Summary

In this article it is told about written monuments of Azerbaijan. About valuable medieval manuscripts and miniatures which are stored and investigated at Institute of Manuscripts named after M. Fizuli of Azerbaijan National Academy of Sciences. In article, those medieval manuscripts which were included into the program catalogue «Memory of the world» of UNESCO are mentioned.

Key words: manuscripts, Azerbaijan, culture, Middle Ages, written monuments.

Роль письменных памятников (рукописные книги) в пропаганде Азербайджанской культуры

С.Нематзаде
Резюме

Каждый древний народ ищет ценные исторические памятники, сохранившиеся до наших дней. Письменные памятники один из важнейших свидетелей истории и культуры народов. Данная статья изучает рукописные книги как культурное наследие.

Ключевые слова: рукописи, Азербайджан, культура, средневековья, письменные памятники.

AZƏRBAYCAN KİTABXANAŞÜNASLIĞINDA PRİORİTET MƏSƏLƏ - KİTABXANA İNNOVATİKASI, MÜASİR VƏZİYYƏTİ VƏ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

Abdullayeva Nərinə Dəmir qızı

AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxana, doktorant, elmi işçi

Məqalə müasir kitabxanaların inkişaf strategiyası qisminə kitabxana işinin innovativ idarə olunması konsepsiyasının əsaslandırılmasına həsr olunub. Burada innovasiyalara kitabxana fəaliyyətinin informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına əsaslanan müasir vəziyyətini əks etdirən başlıca amil kimi baxılır. Göstərilir ki, innovasiyaların tətbiq edilməsi əsasında kitabxana fəaliyyətinin məhsul və xidmətlərinin keyfiyyəti və səmərəliliyi artırılmalıdır.

Açar sözlər: kitabxana işi, innovasiyalar, yeni kitabxana xidmət və məhsulları, kitabxana innovatikasi

Son zamanlar Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafının əsas faktorları sırasına istehsalatın və cəmiyyətin idarəedilməsinin müxtəlif sahələrinə yeni ideya, elmi bilik, texnologiya və məhsul növlərinin tətbiqinə əsaslanan innovasiya fəaliyyəti də aid edilir. Elmi-texniki informasiya (ETİ) resurslarının formalaşması və səmərəli istifadəsinin əsas məqsədi onların dünya informasiya məkanına inteqrasiyası, informasiya məhsul və xidmətləri bazasının yaradılmasıdır, əsas funksiyalarından biri isə elmi, elmi-texniki və innovasiya fəaliyyəti sahəsində, informasiya təminatı sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsidir. İnnovasiya əsasında inkişaf yolu – iqtisadi və sosial sahədə radikal dəyişiklikləri özündə əks etdirən, ilk növbədə nano, bio və yeni materialların texnologiyalarının, eləcə də informasiya - kommunikasiya texnologiyalarının inkişafına yönəldilmişdir. Bir çox mütəxəssislər tərəfindən innovasiyaya hər hansı bir fəaliyyət sahəsində baş verən dəyişikliklər, innovasiya prosesinə isə, təkmilləşdirici ideyanın yaranmasından onun təcrübədə tətbiqinə qədər olan ardıcıl fəaliyyətlər silsiləsi kimi baxılır [1.].

Kitabxana işi sahəsində innovasiyalar - mütləq və nisbi yeniliklərin yüksək keyfiyyətli cəhətlərinin, vərdiş olunmuş ənənələrdən kənara çıxaraq, peşəkar fəaliyyətin prinsip etibarilə yaxşılaşdırılmasını və ya keyfiyyətə yeni səviyyəyə qaldırılmasını həyata keçirən fəaliyyət növləridir. İnnovasiyalar — dəyişikliklərdir, onların əsas təyinatı - kitabxana fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, oxucuların sorğu və tələbatına uyğun informasiya təminatının həyata keçirilməsidir. Kitabxanaşünaslıq elmində innovasiyalar kitabxana fəaliyyətinin (elm, təcrübə, təhsil) bütün sferalarının inkişafının əsas amili rolunu oynayır [5.].

Keyfiyyətli dəyişikliklər bütün kitabxana fəaliyyətinə mühüm təsir göstərir, kitabxana sisteminin bütün elementlərinin: ən sadəsindən mürəkkəb kitabxana proseslərində olan dəyişikliklərə qədər təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur. Qeyd edilmişdir ki, belə dəyişikliklərin məqsədi keyfiyyətin artırılması və əhaliyə göstərilən xidmətlərin nomenklaturasının genişləndirilməsidir. Və nəhayət, kitabxana innovasiyalarının mahiyyətini səciyyələndirən daha bir mövqe-onlara kitabxana əməkdaşlarının yaradıcılıq fəaliyyətinin inkişafı vasitəsi kimi baxılmasıdır.

Yeniliklərin tətbiqi kitabxana əməkdaşlarının gələcək dəyişikliklərdəki fəallıqlarının və yaradıcı fantaziyalarının mövcüdülgündən çox asılıdır. Rus alimi Q. Matlina innovasiyanı kitabxana ənənələrinin bazasına və xarici və daxili intizam amillərinə əsaslanan, əməkdaşların yaradıcılıq keyfiyyətlərinin inkişaf vasitəsi kimi səciyyələndirir. Yeni ideyaların yoxluğu — kollektivin müvəffəqiyyətsizliyinin göstəricisidir və kitabxanaçılar bu həqiqəti nə qədər tez anlasalar, o qədər sürətlə bir-birinə oxşamayan kitabxanalar yaranacaq ki, onlar da yad təcrübəni eynisini öz fəaliyyətinə tətbiq etməyib, öz şəxsi proqramları üzrə işləyəcəklər [4.].

Kitabxana işinin inkişafı və kitabxana personalının yaradıcılıq qabiliyyətlərinin artırılması kontekstində kitabxana mütəxəssislərinin innovasiyaya baxışlarını xarakterizə edərkən, bu qənaətə gəlmək olar ki, innovatika dedikdə, əhaliyə kitabxana xidmətinin qabaqcıl formaları və texnologiyalarının hazırlanmasına və həyata keçirilməsinə, həmçinin personalın inkişafına imkan verən, kitabxana işinin inkişafının başlıca amili olan kitabxana innovasiyalarının formalaşdırılması üzrə məqsədyönlü peşəkar fəaliyyət anlaşılır.

"Kitabxana yeniliyi" - bu, kitabxana işinin metodikasına, texnologiyasına və ya kitabxana xidmətlərinə, təşkilatı, stimullaşdırma, nizama salma və yeniliklərin həyata keçirilməsi proseslərində tətbiq edilə biləcək ideyadır, modeldir. "İnnovasiya" anlayışı müəllif üçün "kitabxanaların innovasiya fəaliyyəti" anlayışına, "yenilik" anlayışı isə - "yenilənmə" anlayışına (инновация, новация, новшество) sinonimdir. (N.T. Çuprina) İnnovasiyaların inkişafı kitabxananın fəaliyyət şərtləri ilə regionun mədəni siyasəti arasında qarşılıqlı əlaqələrin nəzərə alınmasıyla həyata keçirilir. Kitabxananın innovasiya fəaliyyəti obyektiv səbəblərdən qabaqcadan təyin edilir: ölkədə siyasi və sosial-iqtisadi vəziyyətlə bağlı olaraq, ancaq onun nəticələri ilkin subyektiv şərtlərdən - regionda innovasiya siyasətinin mövcüdülgündən və konkret kitabxanada innovasiya mədəniyyətinin vəziyyətindən asılıdır [6].

İnnovasiya siyasəti dedikdə, kitabxanaların davamlı inkişafının stimullaşdırılmasına yönəldilmiş, dolğun, təşkilati-struktur cəhətdən yenilənməsi, bütün proseslərin texnoloji cəhətdən müasirləşdirilməsi, həmçinin personalın peşəkar şüurunda pozitiv dəyişikliklərin meydana gəlməsi hesabına həyata keçirilən fəaliyyət başa düşülür. Onun aparıcı elementləri olaraq kitabxana-

ların daxili və xarici əlaqələri, personalın innovasiya mədəniyyətinin formalaşması, kitabxanaçılara və kitabxananın tərəfdaşlarına təkan verilməsi sistemindən istifadə aydın nəzərə çarpır. Bu halda innovasiya mədəniyyəti dedikdə, personalın mütəmadi peşəkar inkişafı, əməkdaşların yaradıcı potensialının artırılması mexanizmlərinin mövcudluğu başa düşülür. Kitabxanaçıların kollektiv və fərdi psixologiyası üzrə yeniliklərin idarə edilməsinin nəzərə alınmasının vacibliyinə və rəhbərin kitabxana heyətinin yaradıcılıq resursundan düzgün istifadə etmək bacarığına mühüm əhəmiyyət verilir [6].

Yuxarıda deyilənlərə əsaslanaraq, bu nəticəyə gəlmək olar ki, innovasiya fəaliyyətinin mahiyyəti və məzmunu müasir mütəxəssislər tərəfindən birmənalı başa düşülmür. Kitabxanaşünaslıq üzrə elmi nəşrlərin müəllifləri bu məsələyə müxtəlif, bəzən isə ziddiyyətli nöqteyi-nəzərdən yanaşırlar.

Bizim fikrimizcə, kitabxana innovatikasi kitabxanaşünaslığın yeni bir istiqaməti kimi kompleks elmdir və fənlərəarasıdır, özündə müxtəlif elmlərin nailiyyətlərini (innovasiya və elmsünaslığın, pedaqogika və psixologiyanın, idarəetmənin (menecment) və marketinqin, kitabxanaşünaslığın və informatikanın ümumi nəzəri əsaslarını) birləşdirir, respublikanın müasir ictimai inkişafı şəraitində kitabxanaların innovasiya fəaliyyətlərinin təcrübə effektivliyinin artırılması məqsədini güdür [7].

Kitabxana innovatikasi kitabxana fəaliyyətinin effektiv dəyişilməsi prosesini araşdırıb öyrənməlidir. Bu proses müasir ictimai tərəqqi dövründə kitabxana işinin səmərəli inkişafına təkan verən ideyaların hazırlanmasından (kitabxanaşünaslıqda və onunla sıx əlaqəli elmlərdə), bu ideyaların kitabxana fəaliyyətinin (tətbiqi tədqiqatlar vasitəsilə) konkret şəraitinə uyğunlaşdırılmasından başlamış, həmin ideyaların dəyişikliklərin gerçək obyektinə tətbiq edilməsinə, kitabxana sahəsində və əlaqədar sferalarda innovasiya layihələrinin geniş yayılmasına qədər və s. məsələləri əhatə edir.

Kitabxana innovatikasının obyektı - bir sosial institut kimi kitabxananın fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş, kitabxanaların qarşısında duran vəzifələrin, sosial məsələlərin effektiv həllinə imkan verən elmi tədqiqatların və müstəqil araşdırmaların nəticələridir. Onun predmeti isə - qazanılmış elmi nailiyyətlərin kitabxana təcrübəsində, təhsildə və fasiləsiz təhsildə reallaşdırılması xüsusiyyətləri və irəliləyiş yollarıdır.

Yeni elmi istiqamət kimi kitabxana innovatikasi öz terminoloji sistemini formalaşdırmalıdır. Əsas anlayışları müəyyən edərək ümumi innovasiya nəzəriyyəsinin terminoloji aparatından istifadə olunmalıdır, çünki bu, kitabxana mütəxəssisləri ilə başqa sahələrin tədqiqatçıları və istehsalçıları arasında qarşılıqlı anlaşmanın vacib şərtidir. Bundan başqa, yalnız ümumi dil innovatikanın nailiyyətlərindən kitabxana sferasında istifadə edilməsinə imkan verəcək.

Innovatikanın terminoloji əsasını "innovasiya", "yenilik" (новшество), "yenilənmə" (нововведение) anlayışları təşkil edir. Kitabxana işində "innovasiya" həyata keçirilən dəyişikliklərin nəticəsi kimi başa düşülür. Kitabxanalar üçün bu - kitabxana fəaliyyətini keyfiyyətcə təkmilləşdirən və əvvəlcədən yeni xüsusiyyətlərlə fərqlənən yeni obyektlərin (məhsul, xidmət, texnoloji proseslər) işlənilməsi və hazırlanmasıyla bağlı qabaqcıl təcrübənin, kitabxanaşünaslıq və onunla əlaqəli digər elmi tədqiqatların nəticələrinin kitabxana işinə tətbiqidir [7].

Digər fəaliyyət sahələrində olduğu kimi, kitabxana işi sahəsində də dəyişikliklərin və yeni ideyaların təcrübədə həyata keçirilməsi prosesi innovasiya prosesi hesab olunur. Bu müxtəlif mərhələləri (innovativ ideyanın yeniliyə, yeniliyin isə innovasiyaya çevrilməsi) əhatə edən, qarşılıqlı əlaqəli işlərin mürəkkəb kompleksidir.

Müasir idarəetmə nəzəriyyəsi müəssisənin qarşısına qoyduğu məsələlərin mütəmadi yerinə yetirilməsinin təminatına yönəldilmiş daimi dəyişikliklərin menecmentinə əsaslanır və buna görə də kitabxanalarda tətbiq olunan innovatika onun gələcək inkişaf strategiyası ola bilər; bununla yanaşı innovativ inkişaf kitabxana fəaliyyətinin həm istiqamətidir, həm faktorudur.

Kitabxanaların fəaliyyətində innovasiyalar tələbatçılara yeni və orijinal məhsul və xidmətlər təklif edir. Kitabxanaların fəaliyyətinə yeniliklərin tətbiqi üçün xüsusi hazırlanmış idarəetmə konsepsiyası lazımdır ki, onu "Kitabxana-innovasiya menecmenti" adlandırmaq olar. Nəzərə alsaq ki, bazar iqtisadiyyatı və rəqabət olan bir şəraitdə istənilən müəssisənin fəaliyyət göstərməsi innovativ yeniləşmənin fəal siyasəti və müəssisənin xarici mühitdə baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşa bilməsi hesabına təmin olunur [3]. Kitabxanalarda innovasiya – mütləq və nisbi keyfiyyət xarakterinə malik, adət edilmiş ənənələrdən kənara çıxan peşəkar fəaliyyəti prinsip etibarilə yaxşılaşdıran və keyfiyyətcə yeni səviyyəyə qaldıran iş növünün (məhsul/xidmət) tətbiq olunmasıdır.

Kitabxanalarda innovasiyaların texnoloji bazası informasiya kommunikasiya texnologiyalarıdır, nəticəsi isə kitabxananın təklif etdiyi məhsul və xidmətlərin keyfiyyətinin artırılmasıdır. Kitabxana innovatikasi konsepsiyasının təcrübədə tətbiqi bir neçə əlaqəli elmi məsələlərin həllini tələb edir:

1. Kitabxana innovatikasının əsas xarakterik cəhətlərini müəyyən etmək və xüsusi idarəetmə strategiyası tipi kimi onun sistemli təsvirini vermək;
2. Kitabxana innovatikasının formalaşmasının və inkişafının əsas ilkin şərtlərini, zəminini (nəzəri, fəlsəfi, mədəni, elmi) müəyyən etmək;
3. Innovativ inkişaf şəraitində müəssisənin idarə olunmasının empirik əsasını təhlil etmək, əsas qanunauyğunluqları və tendensiyaları ortaya çıxarmaq;
4. Kitabxananın idarə olunmasını nəzəri və metodiki cəhətdən əsaslandırmaq;

5. Kitabxananın innovativ inkişafının strateji idarəolunmasına dair metodoloji yanaşmaların və metodiki vasitələrin işlənilib hazırlanması;
6. Kitabxana innovasiya menecmenti sistemində və baş verəcək dəyişikliklərə uyğunlaşacaq kitabxana əməkdaşlarının hazırlanması və s. [2].

Müasir şəraitdə heç bir müəssisə və təşkilat öz fəaliyyətinin müxtəlif tərəflərdən daim təkmilləşdirmədən inkişaf edə bilməz: yeni xidmət və ya məhsulların təqdim olunması, yeni texnologiyadan istifadə olunması, fəaliyyətin və işçi heyətinin idarəolunması metodlarının yenilənməsi və s. İnnovasiyalar - inkişafın vacib elementidir: onlarsız kitabxanaların sosial əhəmiyyətli müəssisə kimi qalması, rəqabətə davamlı xidmətlər göstərməsi, bazar iqtisadiyyatı şəraitində öz mövqelərini möhkəmlətməsi mümkün deyil.

İctimai fəaliyyətin başqa sferalarında olduğu kimi, kitabxananın innovasiya fəaliyyətinin əsasında da kitabxananın yenilənməsinin məqsədini, miqyasını və üsullarını müəyyən edən innovasiya siyasəti durmalıdır. Kitabxananın innovativ siyasəti aşağıdakı sənədlərdə əks olunur: [3.]

1. Strateji plan; 2. Məqsədli proqram; 3. İnnovativ layihələr; 4. İnnovativ fəaliyyəti dəstəkləyən layihələr; 5. Cari planlar.

Müasir şəraitdə kitabxananın innovativ siyasəti dedikdə, təkcə dar mənada peşəkar inkişafın stimullaşdırılması, pragmatik maraqları olan yeni əlaqələrin qurulması deyil, kitabxananın xarakterinin, stilinin dəyişməsi kimi başa düşülür. Kitabxanalar məqsədyönlü şəkildə öz yeni - əhalinin bütün təbəqələrini özünə cəlb edən mərkəz, çoxyönlümlü planda informasiya və xidmətlər təklif edən müəssisə obrazını formalaşdırır.

ƏDƏBİYYAT

1. Nəcəfov Z.M. Azərbaycan Respublikasında innovasiya sisteminin inkişaf prioritetləri // Müstəqillik illərində Azərbaycanda innovasiyanın inkişafı / AMEA Elmi İnnovasiyalar mərkəzi.-Bakı: 2011.- s. 134-137
2. Гусева Е.Н. Библиотечная инноватика как стратегия и фактор развития современной библиотеки: обоснование концепции // Библиотечное ведение. 2012. № 1.-с. 28-33
3. Качанова Е.Ю. Инновационная политика: цели, этапы, методы // Библиотека. 2003. № 10. с.35-38 (elektron variant)
4. Матлина С.Г. Взаимосвязь традиций и инноваций / С.Г. Матлина // Профессиональное сознание библиотечарей: Необходимость перемен в переходный период: Материалы семинара. М., 1994. - с.32 - 35.
5. Толканюк Н.А. Инновационные процессы в библиотечном деле / Н.А. Толканюк // Культура и общество: Возникновение новой парадигмы / Кемеров. гос. акад. культуры и искусств. Кемерово, 1995. - С.189 -192.

6. Чуприна Н.Т. Профессиональная инноватика как фактор развития современной библиотеки: Автореф. дис. канд. пед. Наук / Н.Т. Чуприна; Мос. Гос. Ун-т Культуры и Искусств. — М., 2003.-16 с.

Библиотечная инноватика как приоритет в библиотечном деле Азербайджана - нынешнее состояние и перспективы развитие

**Абдуллаева Нармина Д.
Резюме**

Статья посвящена обоснованию концепции инновационного управления библиотекой в качестве стратегии развития современных библиотек. Именно инновации рассматриваются как фактор состояния деятельности библиотеки, которые основаны на информационно-коммуникационные технологии. В результате инноваций в библиотечной деятельности должно повыситься качества и эффективность библиотечной продукции и услуг.

Ключевые слова: библиотечное дело, инновации, новые библиотечные продукты и услуги

Library innovation as a priority in azerbaijan librarianship, its present status and developments

**Abdullaeva Narmina D.
Summary**

The article is devoted to exposition of the concept of innovation as a library management strategy development of modern libraries. Innovations are considered as the condition factor and the tool library activities, which are based on information-communication technologies, as a result of innovation in library activities should be to improve the quality and efficiency of library products and services.

Keywords: library work, innovations, new service and products in libraries, library innovation

OXUCU ANLAYIŞI SOSIAL-PSIXOLOJİ YANAŞMADA

E.ƏJDƏROV

Məqalədə müasir cəmiyyətimizdə oxucu anlayışının mahiyyəti, oxucunun sosial demoqrafik və sosial-psixoloji xarakteristikası, oxucu xarakteristikası, oxucu maraqları və s. mövzular əhatə olunur.

Açar sözlər: *oxucu anlayışı, oxucu auditoriyası, M.V.Mironova, oxucu psixologiyası.*

İlk öncə məqalənin adına diqqət edin. Burada əsas diqqət tələb edən obyekt oxucu, yəni insandır, geniş mənada ifadə etsək, obyektiv aləmi dərk etməyə çalışan subyektdir. İlk öncə oxucu anlayışı barədə hörmətli professor A.A.Xələfovun fikirlərini nəzərinizə çatdırmaq istədim: "Oxucu" sözü oxu sözündən əmələ gəlmişdir. Mənası kitabxanaya yazılmış adam, kitabxana üzvü, kitabxanadan istifadə edən şəxs" [1,183]. Oxucu anlayışı ilkin yanaşmada professorun şərhində aydınlığı ilə öz əksini tapmışdır. Başqa bir yanaşmada prof.A.A.Xələfov qeyd edir: "Bizcə, təsadüfən-təsadüfə, ancaq ehtiyacı olan zaman kitabxanaya müraciət edən istifadəçilər oxucu deyillər. Oxucu sözünün özündə bir ziyalı, kitabı sevən, qiymətləndirməyi bacaran adam başa düşülür." [1, 185]

Bu cür yanaşmada etiraf etmək olar ki, oxucu anlayışının dərin, görsənməyən tərəfləri üzə çıxır. Tarixən insan ətraf aləmi və özünü dərk etməyə can atmış. Bu isə insan adlanan bioloji varlığı intellektual varlığa, düşünən, dərk edə bilən və etmək istəyən sosial varlığa çevirmişdir. Dərk etmə istəyi isə elm, mənaviyyət, zəka kimi anlayışları formalaşdırmışdır. Deyilənlər böyük tarixi bir təcrübənin nəticəsi olaraq qəbul edilə bilər. Oxucu anlayışı isə bu tarixi bir prosesin gedişatında zəruri anlayış kimi formalaşmışdır.

Oxucu anlayışı obyektiv aləmi dərk etmək istəyən və buna əsasən mütləq prosesi ilə ehtiyac duyan subyektdir, desək, hesab edirəm ki, yanlışdır. İlk öncə unutmamaq olar ki, oxucu cəmiyyətin bir üzvüdür və eyni zamanda özlüyündə fərddir. Bu fərd müəyyən psixikaya malik sosial-bioloji varlıqdır. Oxucu anlayışı psixoloji yanaşmada subyekt anlayışına transformasiya edə bilər. Oxucu burada dərk edəndir. Deməli, psixikaya malik varlıqdır, yəni subyektdir. İndi isə psixikanın tərkibinə nəzər salaq: "Psixika obyektiv aləmin subyektiv inkasıdır" [2, 620].

Belə bir qənaətə gəlmək olar ki, psixika anlayışı ətraf aləmi dərk etmək istəyən insan adlanan varlığın mövcudluğunu ifadə edir. Subyekt anlayışı isə fərdiliyi və ümumini ifadə edən anlayışdır. Lakin fərqli sahələrdə misal üçün

zoopsixologiyada heyvanların psixikası və psixologiyası anlayışları formalaşmışdır. Bu sahələrdə də subyektin psixikası anlayışı işlədilir, lakin konkret predmet və fəaliyyət sahəsi ilə subyektin psixikası anlayışı ümumidən xüsusiyyəti istiqamət alır. Bu proses kitabxanaşünaslıq fəaliyyətində də öz əksini tapmışdır. Belə ki, burada subyekt ümumi mənada insanı ifadə edir. Lakin konkret fəaliyyət sahəsi ilə, yəni mütləq prosesi ilə subyekt öz xüsusiyyətini oxucu anlayışı kimi ifadə edə bilər. Qeyd etmək zəruridir ki, mütləq prosesi ilə tanışlıq oxucu anlayışını geniş və müxtəlif aspektlərdə dərk etməyə, görməyə imkan verir. Oxucu anlayışı baş verəcək dərk etmə prosesində mütləq prosesində subyektin psixikasını ifadə edir. Bu prosesə, daha dəqiq desək, həm də mütləq prosesinə qədər sosial və bioloji həyatda mövcud insan psixikasını əks etdirir. İstənilən subyekt daha dəqiq desək, normal insan və dərk edəndir. Beləliklə, nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, oxucu mütləq prosesinə qədər və mütləq prosesində obyektiv aləmi dərk etməyə yönəlmiş subyektdir. Oxucu anlayışı obyektiv yanaşmada müxtəlif istiqamətlərdə təhlilə ehtiyac duyar. Zərurət bundan ibarətdir ki, məsələyə bu cür münasibətdə tədqiqat obyektinin bütövlükdə əlaqəli tərəfləri üzə çıxır. "Oxucu" anlayışının ən maraqlı diqqət tələb edən tərəflərindən biri odur ki, bu anlayış öz geniş məzmununu sosial demoqrafik və sosial-psixoloji yanaşmaların qarşılıqlı, əlaqəli analizində aydın ifadə edir.

Kitabxanaşünaslıq elmində formalaşan oxucu anlayışı özlüyündə böyük bir sistem olan cəmiyyət anlayışının kiçik modelini əks etdirir. Fərdlər qrupları, qruplar kollektivləri, kollektivlər isə cəmiyyət anlayışı ilə geniş vahid bir modeli formalaşdırır. Həmçinin inkişaf istiqaməti aspektində cəmiyyət kimi oxucu anlayışı da müəyyən məqsədə, intellektual məqsədə yönəlmiş insanı ifadə edir. Unutmamaq olar ki, oxucu terminin lüğəti mənasında deyilənlər tamlığı ilə aşkarlanır. Əslində diqqət etsək, cəmiyyət daima inkişafda, hərəkətdədir. Cəmiyyətin bir üzvü kimi insan, yəni fərd öz fərdi məqsəd, arzu, istəkləri ilə bütövlükdə daim inkişafda olaraq mövcud cəmiyyətin spesifik rəngini, daha dəqiq desək, mühiti formalaşdırmağa xidmət edir. "Oxucu" termininin lüğəti mənası isə məsələnin tam modelini qurmağa kömək edə bilər. Belə ki, "oxucu termininin lüğəti mənası-kitabları və hər cür çap məhsullarını mütləq edən şəxsdir" [3,9]. Mövzunun çoxbucaqlı olduğunu nəzərə alaraq diqqətinizi aşağıdakı fikirlərə yönəltmək istədim. " "Oxucu" termini əvəzinə indi bəzən "oxucu auditoriyası", kitabxanaşünaslıq elmi baxımından isə kitabxana prosesi ilə əlaqədar "kitabxana-oxucu auditoriyası" da işlədilir [3, 9].

Bu inkişaf xəttində auditoriya anlayışı müasir dövrdə oxucu qrup və kollektivlərini ifadə edən yeni anlayışdır ki, xüsusi diqqətə ehtiyac duyar.

İstənilən növ auditoriya özlüyündə informasiyanı qəbul edən tərəfdir. Eyni zamanda bunu "kütlə" anlayışı ilə də ifadə edirlər. Cəmiyyət özlüyündə

bütöv və vahid tam auditoriyadır. Sistem anlayışı isə cəmiyyətin strukturunu və hər strukturda mövcud subyektlərin psixikasını - oxucuların ümumi təsnifatını aydınlığı ilə görməyə imkan verə bilər. Ümumilikdə geniş mənada oxucu auditoriyasını müxtəlif istiqamətlər üzrə təsnifləşdirmək olar: Sosial, etnik, demoqrafik, təhsil. Bu təsnifləşdirmədə əsas prinsip obyektivlik prinsipinə əsaslanır. Müxtəlif parametrlərə istinad edərək auditoriyayı sonsuz sayda təsnifləşdirə bilərik. Unutmaq olmaz ki, təsnifləşdirmə bir qədər nisbi xarakter daşıyır. Lakin oxuculara kitabxana informasiya xidmətinin təşkilində demoqrafik göstəricilər ön plana gəlir. Çünki kiçik parametrlərə əsaslanmış auditoriya ilə qısa zamanda konkret nəticələr əldə etmək olar. Əsas demoqrafik göstəricilərdə cins və yaş parametrləri ön plana gəlir. Entik parametrlərdə isə oxucunun milli mənsubiyyəti və dini etiqadı əsas göstəricilər hesab oluna bilər.

Qeyd olunanları oxucu auditoriyasının tədqiqində və oxucuların psixologiyasında vacib rol oynayan amil kimi hesab etmək olar. Çünki hər aspektdən oxucu auditoriyasını təhlil edəndə konkret göstəricinin özü müxtəlifliyi ilə bütöv bir sistem formalaşdırır.

Oxucu auditoriyasını mütləli prosesinin dinamikliyinə əsasən 3 istiqamətdə təsnifləşdirə bilərik: 1)Aktual, 2)potensial, 3)Stabil.

1)Aktual auditoriya- mövcud, faktiki zamanda müəyyən qrup oxucu auditoriyası konkret olaraq maraq dairələrinə görə bir istiqamətdə cəmləşərək hər bir sahə ilə əlaqədar artıq mütləli prosesində iştirak edirlər.

2) Potensial auditoriya- Müəyyən maraqlar, tələbatlar çərçivəsində bir qrup oxucu auditoriyasıdır ki, onları qabaqcadan təyin olunmuş sahə, mövzu ilə əlaqədar olaraq mütləli prosesinə cəlb etmək olar.

3) Stabil auditoriya- konkret fəaliyyət sahəsi ilə əlaqədar uzun müddət, davamlı olaraq mütləli prosesində artıq iştirak edən oxucu auditoriyasıdır. Stabil oxucu auditoriyası özündə elm, biznes, konkret fəaliyyət sahəsi olan oxucuları cəm edir.

Oxucuların xarakteristikası ilə əlaqədar ilk öncə onu qeyd etmək lazımdır ki, oxucuların yaş və cins faktoru oxucu auditoriyasının dəqiq və ətraflı öyrənilməsində əsas tənzimədiçi meyar rolunu oynaya bilər. Ona görə də, hesab edirəm ki, bu istiqamətdə oxucu psixologiyası və sosiologiyası sferasında rus tədqiqatçısı M.V.Mironovanın tərtib etdiyi aşağıdakı cədvələ nəzər salaq:

yaş	sosial xüsusiyyət	mütaliə psixologiyası
uşaqlıq dövrü	maddi və hüquqi asılılıq; dünyanı anlamağa, dərk etməyə yönəlmiş yüksək fəallıq; geniş həcmdə informasiyanın qəbulu	hər şeyə olan maraq. yeni, aydın məzmunlu mətnlərin, zövqlü, obrazlı, fantastik, ensiklopedik mətnlərə maraq. müxtəlif janrlı əsərlərə maraq.
yeniyetməlik dövrü.	praktik olaraq dünyanı dərk etməyə yönəlmiş fəallıq. təhsil. iqtisadi müstəqilliyə can atma.	yeniliyə maraq, axtarışlar, yeni məzmunlu informasiyanın axtarışi. təcrübələrə can atmaq. tədris ədəbiyyatının geniş həcmli mütaliəsi.
yetginlik və gənclik dövrü.	və iqtisadi və hüquqi müstəqillik. stabil status. oturaqlığı, dinamikliyi eyni tezlikdə olan həyat obrazı. müəyyən normalarla formalaşmış dünya görüşü. dəyərlərin stabil sistemi. istirahət üçün az bir vaxt sərf olunur. mütləli üçün isə istirahət vaxtının müəyyən bir hissəsi sərf oluna bilər.	tam yetginləşməkdə olan mütləli vərdisləri. Professional mütləli. vaxt məhdudluğuna görə müşahidə və eksperimentlərə üstünlük, meyl. artıq yeni informasiyalar özünü doğrultmuş mənbələrdən qəbul edilir
müdrəklik, qocalıq dövrü.	iqtisadi və hüquqi müstəqillik. stabil status. praktik həyat obrazı. formalaşmış dünya görüşü, dəyərlər sistemi. mühafizəkarlıq. istirahətə çoxlu vaxt sərf edilir.	tam formalaşmış mütləli vərdisləri. yüksək konservativizm. yeni ədəbiyyatların mütləliyi, müxtəlif janrlı ədəbiyyatların mütləliyi. Mütaliənin pragmatik istiqaməti (bağçılıq, sağlamlıq, kənd təsərrüfatı) [4,27]

Mütaliə prosesində diqqəti cəlb edən detallardan biri insanın asudə vaxtında mütləli etmək məqsədilə reallaşdırmaq istədiyi fəaliyyətdir. Asudə vaxtda ədəbiyyatın seçimi əsas məsələ kimi mütləli prosesini istiqamətləndirir və xarakterizə edə bilər. Bu barədə dosent M.V. Mironova ədəbiyyatın seçimini və asudə vaxtın estetik meyarlarla keçirilməsi barədə qeyd edir:

"1. O ədəbiyyatı seçmək mümkündür ki, o əlçatandır. 2. Eyni zamanda ədəbiyyatın seçimi maddi imkanlar çərçivəsində tamamlanmalıdır. 3. Mütaliə ilə əylənmək yalnız mövcud cəmiyyətdə qəbul olunmuş və formalaşmış qaydalarla mümkündür" [3,27].

Oxucu xarakteristikası geniş tədqiqata ehtiyac duyan bir problemdir. Belə ki, bu problem sırf insan və onun psixi fəaliyyəti və sosial həyat ilə bağlı bir problemdir. Burada əsas diqqət edə biləcəyimiz fakt insanın fərdi psixoloji xüsusiyyətləri və onların mütaliə prosesində təsiri məsələləri olmalıdır. Çünki fərdi-psixoloji xüsusiyyət məhz oxucunu mütaliə prosesində istiqamətləndirən ilkin şərtlərdən biridir. Deyilənləri nəzərə alaraq hesab edirəm ki, bir məqalə ilə mövcud problemləri sırf nəzəri məsələlərlə həll etmək kifayət etməz. Ona görə də hesab edirəm ki, oxucuların sosial-psixoloji problemini praktik, eksperimental-tətbiqi tədqiqatların köməyi ilə aydınlaşdıraraq kitabxanaşünaslıq elminə yeni töhfələr gətirmək olar.

Ədəbiyyat

1. Xələfov A.A. *Kitabxana və cəmiyyət. Monoqrafiya*; Bakı: Azərnaşr, 2011, 348 s.

2. *Psixologiya. Ali məktəblər üçün dərslik*. Bakı, Çinar-Çap Nəşriyyat-Poliqrafiya müəssisəsi, 2009, -620 s.

3. Rzayev Sahib Mirzalı oğlu. *Kitabxana xidməti. Dərslik*. Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2009.- 337 s.

4. Миронова. М.В. *Психология и социология чтения: Учебное пособие для студентов 3 курса специальности 021500 «Издательское дело и редактирование»*.-Ульяновск: УЛПТУ, 2003. 67 с.

Concept reader socio-psychological approach

E.Azhdarov

Summary

The essence of the concept paper are covered reader in modern society, social, demographic and socio-psychological characteristics of the reader, the reader characteristics, and interests of readers and another topics.

Key words: *The concept of the reader, the reader audience, MV Mironov, the psychology of the reader.*

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПОНЯТИИ ЧИТАТЕЛЬ

Э.Аждаров

Резюме

В статье рассматриваются суть концепции читателя в современном обществе, демографические и социально-психологические особенности читателя, читательские характеристики и интересы читателей и т.д.

Ключевые слово: *читатель, читательская аудитория, М.В.Миронова, психология читателя.*

MKS-LƏR ELMİN İNKİŞAFINA XİDMƏT EDƏN MÜƏSSİSƏLƏRDƏN BİRİ KİMİ

Y.A.MƏMMƏDOVA
*BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya
fakültəsinin doktorantı*

Məqalədə kitabxanaların cəmiyyətin inkişafında, mənəvi və intellektual potensialının artırılmasında oynadıqları roldan danışılır. Eyni zamanda MKS-lərin fondunun universallığından və informasiya tələbatçılarının elmə olan tələbatının ödənilməsi məsələlərindən bəhs edilir.

Açar sözlər: *elm, kitabxana, MKS, informasiya tələbatçıları*

Tarixən kitabxanalar elmin, mədəniyyətin, cəmiyyətin inkişafına xidmət göstərməklə informasiya orqanları arasında özünə əvəzsiz yer tapmışdır.

Kitabxanalar bəşəriyyətin yaratmış olduğu elmi sərvətləri qoruyub, saxlayıb onları davamlı olaraq təmənənəsiz insanların istifadəsinə verməklə mədəniyyətin, iqtisadi-texniki biliklərin, elmi kəşflərin tərəqqisi və yayılması üçün şərait yaratmışdır. Kitabxanaların bəşəriyyətin inkişafındakı bu mühüm tarixi missiyası və müasir cəmiyyətdə onların fəaliyyətinin nəzərə alınması, onların statusunu elmə informasiya xidmətində yerini müəyyənləşdirmək zərurətini yaradır.

Kitabxanalar öz fəaliyyətlərində bir-biri ilə bağlı bir neçə vəzifəni yerinə yetirir.

1. Onlar öz fondlarını mükəmməl vəziyyətə gətirmək üçün informasiya daşıyıcılarını əldə edir.

2. Əldə olunmuş informasiya daşıyıcıları kitabxana qaydası ilə işlənilir.

3. Toplanmış informasiya daşıyıcıları istifadəyə təqdim edilir.

Bu vəzifələri yerinə yetirmədən kitabxanaları bəşəriyyətin inkişafına xidmət edən müəssisəyə çevirmək, elmi biliklərin toplandığı mərkəz kimi qəbul etmək mümkün olmazdı.

Azərbaycan Respublikası Kitabxana işi haqqında qanunun I fəsil I-ci maddəsində kitabxanaya belə tərif verilir.

Kitabxana-elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellectual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən social institutdur.

Tərifdə verildiyi kimi kitabxana digər deyilən cəhətlərlə yanaşı eyni zamanda cəmiyyətin intellektual potensialının inkişafına xidmət göstərir. Intellectual səviyyənin yüksəldilməsi əldə edilmiş biliklərin təkmilləşdirilməsi,

şəxsi təhsilin, dünya görüşünün və ümumilikdə insanın elmə olan tələbatının ödənilməsində kitabxanaları əvəz edə biləcək ikinci informasiya müəssisəsi yoxdur.

İnsanların bilik səviyyəsinin elminin artırılması isə cəmiyyətin inkişafına gətirib çıxarır. Cəmiyyətin inkişafı isə öz növbəsində o cəmiyyətin alimlərinin, mütəxəssislərinin bütünlükdə elmin inkişafıdır.

Hazırda respublikamızda fəaliyyət göstərən bütün kitabxanalar kimi MKS-lərdə oxuculara göstərdikləri həm ənənəvi həm də müasir informasiya xidmət vasitəsilə elmin inkişafına yetərinə köməklik göstərir.

Azərbaycan Respublikası Kitabxana işi haqqında qanunun I fəsil I-ci maddəsində mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinə belə tərif verilir.

Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemləri-eyni sistemə aid olan kitabxanaların vahid strukturda könüllü birləşməsidir.

Respublikamızda aparıcı elm müəssisələrinin sırasında kitabxanaların öz yeri var. Əgər nəzərə alsaq ki, bəzi regionlarımızda elmi müəssisə kimi ancaq məktəb və kitabxanalar fəaliyyət göstərir onda bu bölgələrdə yaşayan ziyalı ordusunun müəllimlər, həkimlər, müxtəlif elm və sənaye sahəsinin mütəxəssislərinin elmə olan tələbatını məhz kitabxanalar ödəyir. Bu kitabxanalar sırasında təbii ki, MKS-lər özünə məxsus yer tutur. Çünki onların fondunda bütün elm sahələrinə dair ədəbiyyat toplanır. Hər bir kitabxananın elmi simasını təşkil edən fondun universal xarakteri oxuculara xidmət sahəsində onların potensial imkanlarını artırır. Bu kitabxanaların fondunun universallığı onlara elmlilik və bütövlük xarakteri verir. Bu universallıq MKS-rə öz oxucularının tələbatını ödəmək üçün potensial imkanlar açır.

Əgər oxucuların mütaliə tələbatında elmi ədəbiyyat əhəmiyyətli yer tutursa, deməli MKS-lər bilavasitə elmə xidmət edir, oxucuların elmi sorgusunu ödəyir.

Respublikamızda kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi işinə hələ 1973-cü ildə "Azərbaycan Dövlət kütləvi kitabxanalarının mərkəzləşdirilməsi" haqqında qərarı ilə başlanmışdı.

Mərkəzləşmiş kitabxanalar adından göründüyü kimi ayrı-ayrılıqda deyil artıq bir mərkəz kimi fəaliyyət göstərməyə başladılar. Vahid kitabxana sisteminin yaranması xırda kitab fondlarına malik olan kitabxanaların yerinə kəmiyyət və keyfiyyətə böyük və güclü daha dəqiq desək universal fondlara malik kitabxanaların yaranmasına səbəb oldu.

Mərkəzləşmənin həyata keçirilməsi təkcə kitabxanaların fondlarının artmasına xidmət etmirdi. Mərkəzləşmə nəticəsində həmçinin kitabxanalarda məlumat bibliografiya və informasiya xidmətini daha geniş miqyasda həyata keçirməyə imkan yaranmışdı. Eyni zamanda oxuculara xidmətin keyfiyyəti və effektivliyi xeyli dərəcədə artdı. Kitabxana işinin idarə olunmasına kitabxanada əməyin düzgün təşkilinə, işçilər arasında ixtisaslaşmalar aparılmasına,

metodik işin yaxşılaşdırılmasına əlverişli şərait yaratdı. Mərkəzləşmə nəticəsində mühüm kitabxana prosesləri o cümlədən komplektləşdirmə, kataloqlaşdırma əməliyyatları mərkəzləşdirilmiş qaydada MKS-in mərkəzi kitabxanası tərəfindən həyata keçirilir. Sistem daxili vahid soraq-informasiya fondu yaradılır və sistemə daxil olan kitabxanalar və onların oxucuları bu fondan hərtərəfli istifadə etmək imkanları əldə edirlər. MKS-lər vahid maddi-texniki baza, kadr potensialı və maliyyə sisteminə əsaslanan hüquqi şəxs kimi fəaliyyət göstərirlər.

Mərkəzləşmə əsas kitabxana prosesinin birləşməsi ilə yanaşı kitabxana ehtiyatlarının məqsədyönlü, daha effektiv formalaşmasına və istifadə edilməsinə, kitabxanaların maddi və təşkilati məsələlərinin həllinə şərait yaratmışdır. Mərkəzi kitabxananın ayrı-ayrı şöbələrinin, filial kitabxanalarının işinin təşkilində yaxından iştirak etməsi onların işini dövrün tələbləri səviyyəsində qurmaq üçün şərait yaradır.

Ölkəmizdə kitabxanaların mərkəzləşdirməsinin uğurla həyata keçirilməsi onların işinin elmi təhlili bu mühüm dövlət tədbirinin böyük üstünlüklərə malik olmasını, kitabxana xidmətinin təşkilində ciddi keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsini, kitabxana işinin perspektiv inkişafı üçün əhəmiyyətli nəticələr əldə edilməsinə zəmin yaratdı.

Son illərdə respublikamızda bütün sahələrdə həyata keçirilən inkişaf yönümlü tədbirlər MKS-də yan keçməyib. Müasir dövrün tələblərinə cavab vermək, informasiya cəmiyyətində özünəməxsus yer tutmaq, informasiyaya elmə olan tələbatı lazımi səviyyədə ödəyə bilmək üçün xüsusi əsasnamə hazırlanmışdır. Əsasnamə "Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi sistemindəki şəhər (rayon) Mərkəzləşmiş Kitabxana Sistemləri haqqında" adlanır. Əsasnamə 7 bənddən ibarətdir ki hər bir bənddə öz daxilində müvafiq bölmələrə bölünür. MKS-lərin fəaliyyətinin daha da yaxşılaşmasında əsasnamənin xüsusi əhəmiyyəti vardır.

Hazırda bütün MKS-lər dövrün tələbinə uyğun olaraq avtomatlaşdırılmış iş prosesinə və online xidmət göstərməyə başlamışlarki bu da öz növbəsində informasiya istifadəçilərinin informasiyaya olan tələbatının daha operativ ödənilməsinə şərait yaradır.

Ədəbiyyat:

1. Xələfov A.A. *Kitabxana və cəmiyyət. Monoqrafiya*; Bakı: Azər nəşr, 2011, 348 s.
2. Xələfov A.A. *Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi*.-Bakı: Azər nəşr, 2006.-b 312 s
3. Xələfov A.A. *Məqalələr toplusu*.- B.; 2012.- 485 s.

4. *Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu*. 29 dekabr 1998-ci il.

Contribute to the development of science, which CLS-s one of such

Y.A.Mammadova

Summary

In this article the development of libraries in society, moral and intellectual potential of the role they play in improving spoken. At the same time limited the demand of the payment of the fund universallıgından and information science tələbatlarının issues are discussed.

Key words: *science, library, centralized library systems, information needs.*

ЦБС как обслуживающий звено в развитие науки

Е.А.Мамедова

Резюме

В этой статье рассмотрено вопросы развитие библиотек в обществе, его моральное и интеллектуальный потенциал. В то же время вопросы комплектование фонда в ЦБС, универсальность комплектование и вопросы научного составляющего книжного фонда.

Ключевые слова: *наука, библиотека, ЦБС, информационный потребность.*

KİTABXANALARDA ÖLKƏŞÜNASLIQ İŞİ MİLLİ İDEOLOJİ İŞİN TƏRKİB HİSSƏSİDİR

Vəfa QULIYEVA
Kitabxanaşünas magistr
vefa_quliyeva@rambler.ru

Məlumdur ki, kitabxanalar ideoloji müəssisə kimi fəaliyyət göstərir. Müstəqillik dövründə kitabxanalarda ideoloji iş milli xarakter daşdığından kitabxanadaxili iş prosesləri də məhz milli ideologiyaya əsaslanır. Bu baxımdan məqalədə kitabxanalarda ölkəşünaslıq işi milli ideologiyanın formalaşmasında təsir edən amil kimi xarakterizə edilir.

Açar sözlər: ideologiya, ölkəşünaslıq, milli, kitabxana, mənəvi.

Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir. Biz azərbaycanlılığı - Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq” - deyən ümummillə lider Heydər Əliyev azərbaycanlılığı milli bir ideologiyaya kimi irəli sürür, mədəniyyətimizi, mənəvi dəyərləri təkcə milli varlığımızın yox, həm də siyasi varlığımızın - dövlət quruculuğu işinin mühüm atributu kimi dəyərləndirirdi. Mənsub olduğu xalqın tarixi keçmişinə, mədəni irsinə və mənəvi dəyərlər sistemində böyük məhəbbət duyğularıyla yanaşan ümummillə lider həm də bu dəyərlərin qoruyucusu idi.

Azərbaycan Milli Kitabxanaşünaslığının banisi Əməkdar Elm Xadimi Abuzər Xələfov “Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi” adlı kitabında qeyd etmişdir:

“Müstəqillik illərində böyük öndər Heydər Əliyev tərəfindən ardıcılıqla həyata keçirilən Azərbaycanın inkişaf strategiyasının tərkib hissələrindən biri milli mədəniyyətimizə, ədəbiyyat və incəsənətimizə göstərilən böyük dövlət qayğısı olmuşdur. Milli mənəvi dəyərlərə söykənən bu strategiyanın aparıcı ideyaları milli ideologiyaya, azərbaycanlılığa, demokratiyaya, dövlətçiliyə, xalqçılığa, vətənpərvərliyə, bəşəri dəyərlərə, iqtisadi inkişaf və tərəqqi olmuşdur.

Bu istiqamətdə fikirlərini davam etdirən prof. Abuzər Xələfov qeyd edir ki, müstəqillik illərində Heydər Əliyev milli mənəvi dəyərlərimizin, milli ideologiyamızın məhək daşı olan Azərbaycan dilinin və ədəbiyyatının inkişafına xüsusi önəm vermiş, onların inkişafına qayğı dövlət səviyyəsinə yüksəlmişdir. Milli mədəniyyətimizin, ədəbiyyat və incəsənətimizin dərin bilicisi olan Heydər Əliyev klassik ədəbiyyata, müasir ədəbi prosedura, sənət və mədəniyyətin bütün sahələrinə xüsusi qayğı göstərir, onun inkişafı üçün əlindən gələni edirdi. Daha sonra prof. Abuzər Xələfov qeyd edir ki, Heydər Əliyev milli mədəniyyətimizi, ədəbiyyat və incəsənətimizi xalqımızın əsrlər

dərinliklərindən süzülüb gələn, daim zənginləşən milli sərəvəti və intellektual mülkiyyəti kimi qiymətləndirir, hər bir azərbaycanlıya bu zəngin xəzinədən istifadə etməyi zəruri hesab edirdi. Bu sərəvəti yarananları yüksək qiymətləndirir, mədəniyyət, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərini, yaradıcı ziyalılarımızı xalqın yetirdiyi dahi insanlar kimi xarakterizə edirdi.

Heydər Əliyev ədəbiyyat və mədəniyyəti xalqın milli sərəvəti, intellektual mülkiyyəti kimi qiymətləndirərək yazırdı: «Azərbaycan xalqının milli sərəvəti və intellektual mülkiyyəti, eyni zamanda, Azərbaycan ədəbiyyatıdır, mədəniyyətidir... Bizim mənəvi potensialımız - ədəbiyyatımız, mədəniyyətimiz intellektual potensialımızın əsasını təşkil edir. Bunu yarananlar bizim xalqın dahi insanlarıdır».

Respublikamız dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra bütün təlim-tərbiyə müəssisələrində olduğu kimi təhsil müəssisələrinin bütün istiqamətlərində də milli ideologiyaya termini istifadə olunur. Təhsilin, mədəniyyətin, incəsənətin bir qolu olan kitabxanalarda da sırf milli ideologiyaya ilə bağlı (ölkəşünaslıq) diyarşünaslıq şöbələri fəaliyyət göstərir.

Bəllidir ki, milli özünüdərk məsələsi uşaqların kiçik yaşlarından başlayıb, ailə, bağça, məktəb və kitabxana vasitələri ilə onları milli ruhda formalaşdırır. Yaxın keçmiş nəzər salsaq, uşaq tərbiyə sistemində milli özünüdərk prosesi nisbətən kölgədə qalmışdır. Çünki həmin dövrün ideologiyasında beynəlmilətçilik ünsürlərinə daha çox üstünlük verilmiş, milli ideologiyaya isə lazımı səviyyədə təbliğ olunmamışdır.

Ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq bu gün haqlı olaraq kitabxanaların işində əsas istiqamətlərdən biri hesab edilir. Kitabxana diyarşünaslığının ənənəvi vəzifələri materialların toplanması və oxucuların öz ölkəsinin tarixi, müasir vəziyyəti və gələcək inkişafı barədə məlumatlandırılması, onlarda doğma ölkəsinə qarşı maraqa oyatmaq, vətənlərinə məhəbbət və qayğı ilə yanaşmanı tərbiyə etmək, vətənpərvər və ziyalı insanlarla görüşlərin təşkil edilməsindən və s. ibarətdir.

Kitabxanalar elə bir ideoloji iş aparır ki, bura kitabların təqdimatı, ekskursiyaların, sərgilərin təşkili, muzey fəaliyyəti, “canlı tarixə” aid sənədlərin, xatirələrin, fotoşəkillərin, eksponatların oxucuların bilavasitə iştirakı ilə qorunub saxlanması və bir çox digər işlər daxildir. Uşaq və məktəb kitabxanalarında həyata keçirilən ölkəşünaslıq işi yeniyetmələrin milli ruhda tərbiyə olunmasında, habelə onlarda milli ideoloji hislərin yaranmasında əhəmiyyətli rol oynayır və müstəqil dövlətçiliyimizin bu günü və gələcəyi ilə tam ahənglik təşkil edir. Məhz buna görə də uşaqlara xidmət edən kitabxanalarda ölkəşünaslığa aid oxucu sorğularının əhatəli kompleks və operativ qaydada ödənilməsi məqsədilə “Ölkəşünaslıq məlumat aparatının” təşkili ən önəmli kitabxana proseslərindən biri sayılır. Çünki hər bir oxucunun kateqoriyasından, yaş qrupundan asılı olmayaraq yaşadığı respublikanın, rayonun təbii sərəvətləri,

iqtisadiyyatı, incəsənəti, ərazisi, əhalisi, tarixi, görkəmli şəxsiyyətləri haqqında mükəmməl biliyə malik olması daha çox vacibdir.

Kitabxananın ölkəşünaslıq fəaliyyəti – tarixi, milli və mədəni irsin saxlanması, insanların mədəni və intellektual inkişafı üçün ən güclü vasitədir. Kitabxanalar ölkəşünaslıq sahəsində elmi tədqiqat işini genişləndirməyi, ona tədqiqatçıları cəlb etməyi, arxivlərlə, muzeylərlə, digər mədəni və elmi müəssisələrlə əməkdaşlığı inkişaf etdirməyi, kitabxana ətrafında ölkənin və onun regionlarının tarixinin və mədəniyyətinin, adət-ənənəsinin öyrənilməsi və tanınması qayğısına qalan oxucu kütləsinin formalaşmasını zəruri sayır. Ölkəşünaslıqla bağlı təbliğat fəaliyyətinə başlayarkən ərazi (respublika, vilayət, rayon) aşağıdakı bölmələr əsasında təhlil edilir:

- ərazi;
- ərazinin təbii sərvətləri
- ərazinin iqtisadiyyatı
- səhiyyə, idman
- mədəni quruculuq, maarif, mətbuat, milli mədəniyyət, incəsənət
- ərazinin ədəbi həyatı (uşaq yazıçısı və şairləri)
- ərazinin tarixi
- ərazinin görkəmli şəxsləri

Göründüyü kimi, yuxarıda verilən bölmələr hər hansı bir ərazinin demək olar ki, məlumat dairəsini əhatə edir. Bu bölmələrə uyğun kitabxananın zəngin fondu olmalıdır ki, həmin fondun açılması və istifadəsi üçün məlumat bibliografiya aparatı təşkil edilsin. Ölkəşünaslıq aparatının təşkil edilib tam şəkildə istifadəyə verilməsinə qədər kitabxanalar bir sıra ardıcıl işlər görməlidir. Ənənəvi və elektron kataloq ölkəşünaslığın bütün sahələrini özündə əks etdirir, daha doğrusu, həmin ölkə haqqında universal xarakterli məlumat mənbəyi olur. Kataloqa “ölkəşünaslıq kataloqu” başlığı verilir və oraya ölkənin müxtəlif sahələrinə dair ədəbiyyat kartochkalrı yığılır. “Ölkəşünaslıq məlumat aparatında” ədəbiyyat həm əlifba, həm də sistemli qaydada verilməlidir. Burada ölkə haqqında qəzet, jurnal məqalələri bölməsi, ümumdünya və respublika mətbuatı ərazi haqqında və s. bölmələri də ola bilər. Ölkəşünaslıq kataloqunda “Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın ayrılmaz hissəsidir” yarımbaşlığı altında bölmə yaradılsa, deməli yuxarıda dediyimiz kimi Dağlıq Qarabağ haqqında respublika nəşriyyatlarının çap nümunələrini əks etdirən materiallar verilməlidir. Müasir dünyadakı qlobal inteqrasiya prosesində qabaqcıl yer tutmaq istəyən dövlət özünün iqtisadi, siyasi gücü ilə yanaşı, həm də tarixi, mədəniyyəti, milli-mədəni dəyərləri ilə tanınmalı, onları yüksək səviyyədə təbliğ etməyi bacarmalıdır. Prezident İlham Əliyev bununla bağlı demişdir: “Azərbaycan dünya birliyinin dəyərli üzvünə çevrilmişdir. Biz öz təbliğat işimizi daha da səmərəli qurmalıyıq. Bu işləri informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, internet vasitəsilə daha fəal şəkildə görmək

lazımdır. Biz gərək bu fəaliyyəti birgə apararaq”. Kitabxanalarda keçirilən hər bir kütləvi tədbir vasitəsilə mədəni dəyərlərin təbliğinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Milli-mədəni dəyərlərimizi özündə əks etdirən adət-ənənələrimiz, musiqimiz, maddi-mədəniyyət nümunələri və s. insanın formalaşmasında əsas amillərdən biridir. Kitabxanada maarifləndirici tədbirlərin keçirilməsi, elm və sənət adamlarının mülahizə və düşüncələrinin geniş ictimaiyyətə təqdimatı və digər amilləri özündə əks etdirən tədbirlərin yer alması mədəni dəyərlərin əsas meyarlarının ortaya qoyulmasında həlledici rola malikdir. Müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq kitabxana saytlarında “Milli-ideoloji dəyərlər” adlı elektron məlumat bazasının yaradılması məqsədəuyğun olardı.

Biz elə bir zamanda yaşayırıq ki, gənclərimizin milli-mədəni - əxlaqi zəmində yazılmış məqalələrə böyük ehtiyacı var. Bu gün kitabxanalar uşaq və gənclərimizin milli dəyərlər zəminində tərbiyə olunmasında güclü sosial instituttur. Milli dəyərlərimizi özündə əks etdirən mətbuat nümunələrini oxuculara çatdırmaq üçün hər gün kitabxanaçı dövrü mətbuatı oxumalı lazımı materiallar toplamalı “Milli dəyərlərimizin qoruyucusu”, “Milli dəyərlərimiz”, “Mədəni dəyərlərə qayğı”, “Milli mədəni irsimiz bizim tariximizdir” və s. adlarda kartoteka (kartoteka varsa yeni rubrikalarla zənginləşdirilməlidir) tərtib etməlidir. Həmçinin, tarixi qəhrəmanlarımızın, vətənin azadlığı uğrunda canından keçən Milli Qəhrəmanlarımızın, şəhid və Qarabağ müharibəsi veteranlarının da qəhrəmanlıqları geniş təbliğ edilməlidir. Qeyd edək ki, kitabxanalarda təşkil edilən hərbi vətənpərvərlik məzmunlu sərgilərdə müharibə mövzusunda yazılmış bədii, publisistik kitablarla yanaşı, müxtəlif qəzet və jurnal materialları da əks etdirilir ki, bu da həmin sərginin əhəmiyyətini xeyli artırır. Sərginin məqsəd və məramını açmaq üçün izahlı mətnlərdən, ayrı-ayrı elm xadimlərinə istinad edən sitatlərdən istifadə etmək lazımdır.

Müstəqilliyimizin 22 illiyi ərəfəsində digər mədəni-kütləvi tədbirlərlə yanaşı, kitab nəşri və təbliğinə həsr edilən görüşlərin, sərgilərin keçirilməsi bu səpkidən olan tədbirlərin önəmlisidir. Belə tədbirlərdən biri məhz Firudin bəy Köçəri adına Respublika Uşaq Kitabxanasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkilatı dəstəyi ilə gerçəkləşdirdiyi 29 sentyabr – 05 oktyabr 2011-ci il “Kitab karvanı: uşaq kitabları İpək yolu ilə” adlı uşaq və yeniyetmələr üçün səyyar kitab sərgisidir. Paytaxtdan yola çıxan karvanın ilk dayanacağı Goranboy, son dayanacağı isə Qazax rayonu oldu. Rayon mərkəzindəki yamyaşıl Heydər Əliyev adına parkda kitab karvanı ilə gəlmiş kitabxana işçilərini, uşaq yazıçı və şairlərini, kütləvi informasiya vasitələrinin əməkdaşlarını, ilk növbədə, məktəblilər, mədəniyyət və təhsil işçiləri, bu tədbirə böyük maraq göstərən rayon sakinləri, bir sözlə bütün kitabsevərlər qarşıladı. F.Köçəri adına Respublika Uşaq Kitabxanası artıq neçə illərdir ki, R.Zorge adına parkda, dahi klassikimiz Nizaminin heykəli qarşısında müasir Azərbaycanın müstəqilliyinin memarı, qurucusu olan ulu öndərimiz,

ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin anadan olması günü ilə əlaqədar hər il “Uşaq kitab bayramı” keçirir. Uşaqlar arasında keçirilən “Heydər Əliyevin şah əsəri-Müstəqil Azərbaycan” adlı şəkil müsabiqəsinin qalibləri fəxri diplomlarla təltif olunmuşlar. Kitab bayramında uşaqların çox sevdikləri nağıl kitablarının paradı keçirilərək bütün kitabsevərlərin diqqətini cəlb etdi. Kitablara öz ürək sözlərini nəşriyyatlara, yazıçılara bildirdilər. Tədbirdə təşkil olunmuş “Heydər baba - Millət atası”, “Heydər Əliyev və uşaqlar”, “Əsrin müqaviləsindən başlanan yol”, “Mən fəxr edirəm ki, Azərbaycanlıyam!”, “Xalqa, Vətənə, Dövlətə sdaqat”, “Təbiət bizim evimizdir”, “Millətin xilaskarı”, “Mənim nağıllı dünyam”, “Sənin marağ dünyam”, “Göyərçin-50”, “Yeddi rəngli kəmərim” kitab sərgilərilərinə uşaqlar maraqla baxmış, A.Şaiq adına Kukla Teatrının hazırladığı “Tık-tık xanım” tamaşası da balacaları sevindirilmişdi. Dövlət Uşaq Filarmoniyası, Bülbül adına musiqi məktəbi, T.İsmayılov adına Uşaq və Gənclər Yaradıcılıq Sarayı, Bakı şəhər məktəbləri, rayon uşaq kitabxanaları, İncəsənət gimnaziyasının şagirdləri də öz maraqlı ifaları ilə yadda qalmışlar.

Kitabxanaçılar kiçik yaşlılar arasında viktorina keçirmiş, viktorinada suallara düzgün cavab verənlər kiçik hədiyyələrlə mükafatlandırılmışdı. Tədbirdə uşaq yazıçı və şairlərindən Ələmdar Quluzadə, Rafiq Yusifov, Sevinc Nuruqızı, Gülzar İbrahimova çıxış edərək bayram münasibətilə uşaqları təbrik etmişdir. Kitab bayramları bir daha oxucuların Müstəqil Azərbaycanımızda kitabxanaya, kitaba olan sevgisini nümayiş etmişdir.

Kitabxanada daim həyat qaynayır, uşaqların dünyagörüşlərinin formalaşması, mütaliyəyə cəlb olunması ilə bağlı daha maraqlı görüşlər keçirilməsi üçün elmi-tədqiqat işləri aparılır, sorgular keçirilir.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi xalqımızın tarixi nailiyyətidir. Müstəqil dövlətimizin qədrini bilmək, onu qorumaq, inkişafına əlimizdən gələnlə köməyi göstərmək hər birimizin müqəddəs borcudur.

Məhz bu borçun yerinə yetirilməsində ölkəmizin kitabxanaları misilsiz xidmət göstərir. Oxucuları kütləvi surətdə özünə cəlb edən kitabxanalar sosial institut olaraq oxucuların milli ideoloji istiqamətdə tərbiyyəsi məqsədilə iş aparır.

Ədəbiyyat

1. Xələfov A.A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi.-Bakı: Azərnaşr, 2006.-b 312 s

2. Xələfov A.A. Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərinin formalaşmasında Heydər Əliyev irsinin rolu // Azərbaycan. 2001. 10 oktyabr. s. 3.

3. Xələfov A.A. Xalqımızın milli iftixarı (Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev haqqında) // Azad Azərbaycan. 2003. 1 oktyabr. s.3.

4. Xələfov A.A. Heydər Əliyev məktəbinin layiqli yetirməsi (İ.Əliyev haqqında) // Azad Azərbaycan. 2003. 1 oktyabr. s. 3

5. Xələfov A.A. Heydər Əliyevin əməlləri əbədidir. // dahi. 2004. №1. 7 avqust. s.6

6. Xələfov A.A. “Müstəqilliyimiz əbədidir” çoxcildliyinin 31, 32-ci cildləri: inkişaf məqsədindədir // “Azad Azərbaycan” qəzeti. 2011. 11 fevral. s. 4.

7. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının 2008-2013-cü il hesabatları.

Work of country study iscomposition part of the national ideological work in the libraries

Vafa Quliyeva

Summary

It is known that libraries carry out activity as ideological establishment ideology work in the libraries carried national character in the independence time. Work of country study is difine as factor influencing informing of the national ideology in the libraries in article

Key words: Ideology, country study, national library, spiritual.

Краеведение – составная часть национально-идеологической деятельности библиотек

Вафа Гулиева

Резюме

Как нам известно, библиотеки выполняют функцию идеологических учреждений. Так как в эпоху независимости идеологическая деятельность библиотек носит национальный характер, трудовая деятельность библиотек также основывается на национальной идеологии. С этой точки зрения, краеведение в деятельности библиотек может характеризоваться как фактор, влияющий на формирование национальной идеологии.

Ключевые слова: идеология, региональных, национальные библиотеки, мораль.

**MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ MƏRKƏZİ ELMİ KİTABXANANIN
ELMİ-TƏDQIQAT FƏALİYYƏTİNDƏ ELEKTRON RESURS
VƏ MÜASİR TEXNİKİ VASİTƏLƏRDƏN İSTİFADƏ**

Vüqar Hacıyev

**AMEA MEK-nın “Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması
şöbəsi”nin baş kitabxanaçısı, magistr**

Məqalə AMEA Milli Akademiyasının müstəqillik illərində beynəlxalq resursların kitabxana informasiya resurslarına daxil olunması, müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi fəaliyyətindən bəhs edilir. Kitabxananın avtomatlaşdırılması şöbəsinin fəaliyyəti təhlil olunur.

Açar sözlər: *elektron kataloq, elektron kitabxana, informasiya texnologiyaları, avtomatlaşdırma, beynəlxalq məlumat bazaları*

Müstəqilliyimizin ilk illərində respublikamızın qarşılaşdığı bir çox çətinliklər, sosialist ideoloji sisteminin dağılması ilə idarəetmə sahəsində baş verən dəyişikliklər və problemlər təbii ki, elm, mədəniyyət, təhsil və s. sahələrin, o cümlədən bunların tərkib hissəsi olan kitabxanaların da fəaliyyətinə öz mənfi təsirini göstərmişdi. Belə ki, 70-illik bir dövr ərzində sovet dövlət quruluşunu, sosializm ideyalarını təbliğ edən, yeni, müstəqil dövlət quruculuğu ilə səsleşməyən ədəbiyyatın kitabxanaların fondlarından xaric edilməsi, bu mövzuda kitabxanalarda həyata keçirilən elmi-tədqiqat işlərinə xitam verilməsi təbii olaraq kitabxanaların fəaliyyətində müəyyən boşluq yaratmışdı. Bu hal ümummillə lider Heydər Əliyevin Azərbaycanda hakimiyyətə gəlişinə qədər davam etdi. Azərbaycanda kitabxanaların, kitabxana işinin inkişafını ümummillə lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlasaq yanlışdır. Onun söylədiyi “Kitabxana xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, məna və bəyət, bilik, zəka mənbəyi”dir fikri bunu bir daha sübut edir. 1999-cu ildə H.Əliyevin “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununu imzalaması ölkəmizdə bu sahənin daha geniş, hərtərəfli inkişafına zəmin yaratdı. 6 fəsil 34 maddədən ibarət olan bu qanun Azərbaycan Respublikasında kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini, kitabxana işinin və kitabxana sisteminin ümumi əsaslarını, kitabxana fondlarının formalaşdırılması və mühafizəsi tələblərini, kitabxanaların maliyələşdirilmə mənbələrini, kitabxanalardan istifadə sahəsində vətəndaşların hüquq və vəzifələrini, kitabxana işi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın prinsiplərini müəyyən etdi. Təbii ki, AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası da öz işini bu qanunun tələblərinə uyğun qurmaqla fəaliyyətini daha da genişləndirdi. Kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi,

elmi potensialı artırılması, struktur-tərkib hissəsinin daha da genişləndirilməsi istiqamətində ciddi irəliləyişlər baş verdi. 4 yanvar 2003-cü il tarixli fərmanla AMEA-nın Nizamnaməsində edilən dəyişikliklərə əsasən MEK elmi status aldı. Bununla bağlı AMEA elmi-tədqiqat institutlarında olduğu kimi, MEK-da da Elmi Şura təşkil edilmiş və bu, AMEA Rəyasət Heyəti tərəfindən təsdiq edilmişdir. Kitabxanada bu yöndə əsaslı struktur dəyişiklikləri olmuş, bilavasitə elmi tədqiqatlarla məşğul olan yeni şöbələr yaradılmışdır.

Bunun sayəsində də Kitabxanada elmi-tədqiqat və nəşriyyat fəaliyyəti sonrakı illərdə daha böyük vüsət aldı. Hazırda Mərkəzi Elmi Kitabxana respublikamızda fəaliyyət göstərən ənənəli, universal elmi kitabxanadır.

Mərkəzi Elmi Kitabxana AMEA-nın elmi müəssisələrindəki kitabxana şəbəkəsi üçün metodik mərkəz funksiyasını həyata keçirir. Bu məqsədlə o, həmin kitabxanaların fəaliyyətini istiqamətləndirir, kitabxana işçilərini yerlərdə təlimatlandırır, onların peşə səviyyəsinin yüksəlməsinə yönəlmiş kurslar, seminarlar, praktikumlar təşkil edir. Eyni zamanda, Mərkəzi Elmi Kitabxana kitabxana işinin aktual məsələləri üzrə konfranslar keçirir, müzakirələr aparır, şəbəkə kitabxanalarının fəaliyyətini tənzimləyən təlimatlar, əsasnamələr, müxtəlif normativ sənədlər hazırlayır.

Müasir, eyni zamanda global informasiya məkanında kitabxanaların cəmiyyətin bu tələbatının təmin olunmasında aparıcı qüvvə olduğu danılmazdır. Əgər hazırkı dövrdə cəmiyyətin daha çevik, sürətli informasiya almaq tələbatını, arzusunu nəzərə alsaq, müasir informasiya texnologiyalarının və texniki vasitələrin kitabxana işinə tətbiqi qaşılmaz bir zərurət kimi meydana çıxır.

Mərkəzi Elmi Kitabxana da məhz elmi profilli, alimlərə, elmi-tədqiqat, yaradıcılıq fəaliyyəti ilə məşğul olan insanlara xidmət edən, eyni zamanda elmi-tədqiqat və nəşriyyat fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisə kimi bu texnologiyaların yaratdığı imkanlardan lazımcına yararlanır.

Məlumdur ki, hələ yarandığı ilk dövrlərdən başlayaraq kitabxanalarda ən mühüm məsələ kitabxana kataloqlarının yaradılması olmuşdur. İlk belə kataloq hələ eramızdan əvvəl IV yüzillikdə yaradılmış İskəndəriyyə kitabxanasının kitabxanaçısı, görkəmli alim və şair Kallimax (e.ə.310-240) tərəfindən tərtib edilmiş, sonrakı dövrlərdə bu üsul getdikcə təkmilləşdirilmiş, müasir dövrdə isə bu sahədə müxtəlif standartlar tətbiq edilmiş, sistemləşdirilmələr həyata keçirilmişdir. Deməli, müasir şəraitdə dünya kitabxanaşünaslığının əsas problemi olan oxucu problemini hələ antik dövrdə İskəndəriyyə kitabxanasının da problemi olmuşdur. (s.87-89)

Müasir kitabxanaşünaslıqda kitabxana-informasiya prosesləri, kitabxana xidməti əsasən iki istiqamətdə inkişaf etdirilir: elektron kataloqun və elektron kitabxananın yaradılması. Hazırkı dövrümüzdə informasiyanın, informasiya daşıyıcılarının, ayrı-ayrı elmlər üzrə ədəbiyyatın, nəşr növlərinin və tiplərinin

miqdarının dəfələrlə artdığı bir şəraitdə ənənəvi kataloqlardan istifadə getdikcə daha da çətinləşir, bu, eyni zamanda böyük vaxt itkisinə də səbəb olur. Buna görə də kompüterləşmənin, avtomatlaşdırmanın kitabxananın əsasən bu sahəsinə yönəldilməsi müasir kitabxanaşılığın əldə etdiyi ən böyük uğurlardan biridir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu baxımdan Mərkəzi Elmi Kitabxanada da fəaliyyət müasir tələblərə uyğun şəkildə davam etdirilir. Hazırda Kitabxananın tam elektron kataloqunun yaradılması üzrə işlər fasiləsiz olaraq həyata keçirilir. Bunun üçün ayrı-ayrı şöbələrdə kompüterlərdə quraşdırılan IRBIS-64 proqramının imkanlarından geniş istifadə olunur. Hazırda bu proqramın vasitəsilə 50 minə yaxın elektron kataloq bazaya daxil edilmişdir. Yeri gəlmişkən, onu da xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, ölkəmizdə kitabxanalar arasında ilk dəfə olaraq IRBIS-64 proqramının interfeys dili Azərbaycan çevrilmişdir. Daha sonra, proqramın daxilində yeni rubrikalar, bazalar yaradılmış, minlərlə məlumat bu bazalara daxil edilmişdir. Daha bir üstün cəhət isə oxucuların kitab sifarişinin asanlaşdırılmasıdır. Belə ki, hər bir oxucu həm şəxsi, həm də MEK-nın Xidmət şöbəsidəki kompüterdən istifadə etməklə elektron kataloqdan ona lazım olan kitab və özü haqqında məlumatları elektron sifariş kartına yazmaqla birbaşa fonda sifariş edir. Bu isə vaxt itkisinin xeyli dərəcədə aradan qaldırılmasına gətirib çıxarır.

Digər bir vacib məsələ isə informasiya texnologiyalarının və texniki vasitələrin MEK-də elmi-tədqiqat və nəşriyyat fəaliyyətinə tətbiqi, həmçinin bu istiqamətdə fəaliyyət göstərənlərə informasiya yardımının edilməsidir. Hazırda 70 ölkənin 1000-ə yaxın elm və təhsil müəssisəsi ilə ədəbiyyat və təcrübə mübadiləsinə həyata keçirən Kitabxana, eyni zamanda, AMEA-da elmi tədqiqatların daha dolğun və effektiv informasiya təminatını həyata keçirmək məqsədilə xarici elmi indeksləşdirmə və məlumat bazalarının, nəşriyyat və informasiya mərkəzlərinin elektron resurslarından istifadə etmək imkanına malik olmuşdur. Qeyd edək ki, bu fəaliyyət əsasən Kitabxananın veb-saytı (cs1-az.com) vasitəsilə həyata keçirilir. Belə ki, elmi-tədqiqatla məşğul olan şəxslər Kitabxananın saytından istifadə etməklə istinadlar və hiperstinadlar vasitəsilə müxtəlif elektron bazalara, informasiya resurslarına daxil olurlar. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, Mərkəzi Elmi Kitabxananın elektron informasiya bazalarının rəhbərləri ilə əldə etdiyi razılaşmalara əsasən bu bazalara sığış imkanı yaradılmışdır. 2004-cü ildə MEK Azərbaycan Kitabxana Konsorsiumunun üzvü olmuşdur və dünyanın irihəcmli informasiya bazalarından: EBSCO, INTAS, IOP (Institute of Physics - Fizika İnstitutu), APS (American Physical Society- Amerika Fizika Cəmiyyəti), WEB of knowledge (Bilik şəbəkəsi), ASPB (Alberta Society of Professional Biologists - professional bioloqların Albert cəmiyyəti) istifadə etmək imkanı əldə edərək, oxucuların istifadəsinə vermişdir. Beləliklə də, Kitabxana

təmmətli xarici elmi jurnallara müraciət etmək imkanı əldə edərək, alim və mütəxəssislərə müasir tələblərə cavab verən bibliografik informasiya xidmətinin həyata keçirilməsinə nail olmuşdur.

Bunlardan EBSCO və INTAS elektron bazaları xeyli kitab və jurnal tutumuna malikdirlər. EBSCO özündə 375-dən çox təmmətli məlumat bazalarını və təkrar tədqiqatları, 420.000-dən çox elektrok kitabı, həmçinin 355.000 elektron jurnalı və elektron jurnal paketini, elmi tədqiqatların məlumat bazalarını birləşdirir. Eyni zamanda EBSCO akademik müəssisələrin, məktəblərin, ictimai kitabxanaların, xəstəxana və tibb müəssisələrinin, korporasiyaların, assosiasiyaların, dövlət müəssisələrinin, rəqəmsəl arxivlərin resurslarına sığış imkanı verir.

INTAS səhiyyə portalıdır və sağlamlıqla bağlı problemlərin həlli istiqamətində keyfiyyətli informasiyanın təqdim edilməsi üzrə ixtisaslaşmışdır. O, Keçmiş Sovet İttifaqının Yeni Müstəqil Dövlətlərindən olan Alimlərlə Əməkdaşlığa Yardım üzrə Beynəlxalq Assosiasiyadır. Baş ofisi Brüsseldə yerləşir. Mərkəzi Elmi Kitabxana INTAS-ın "Kitabxanalar üçün INTAS" layihəsi çərçivəsində dünyanın bir çox dillərində 7000 adda nəşr vahidini oxucularına təqdim edir.

Bunlardan başqa oxucular MEK-nın saytından istifadə etməklə ayrı-ayrı ölkələr və müxtəlif sahələr üzrə KIV-də gedən ən yaxşı nəşrləri özündə birləşdirən "Polpred.com" saytına daxil ola bilərlər. Bu sayt KIV-nin əsas nəşrlərinin arxivi, rus dilində verilənlər bazasıdır. Saytda 15 il ərzində bütün dünyada informasiya agentliklərində və KIV-də getmiş 500 min ən yaxşı məqalələrin tam mətnləri toplanmışdır. Buradan dünyanın və Rusiyanın 2000 aparıcı kitabxanasının saytlarına daxil olmaq pulsuzdur və vaxt məhdudiyəti yoxdur. Eyni zamanda saytda istifadəçilərə verilənlər bazası formasında keyfiyyətli şəkildə vahid xəbərlər çarxı da təqdim olunur.

Bu istiqamətdə fəaliyyət göstərən daha bir elektron baza Elektrik və Elektronik Mühəndislər İnstitutunun Rəqəmsal Kitabxanasıdır (IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers). 170 dövlətdən 400.000 çox üzvü olan ABŞ-da fəaliyyət göstərən 125 illik keçmiş sahib olan nüfuzlu Elektrik və Elektronik Mühəndislər İnstitutu (<http://www.ieee.org>) tərəfindən Azərbaycanın akademik, dövlət və elmi-tədqiqat institutları və universitetləri üçün IEEE Xplore Rəqəmsal Kitabxanasına sınaq abunə həyata keçirilmiş, MEK-nın bazanın rəhbərliyi ilə əldə etdiyi razılaşmaya əsasən orada yerləşdirilən bütün IEEE jurnallarından, dövrü nəşrlərindən, IEEE konfranslarının materialları və aktiv standartlarından məhdudiyətsiz istifadə imkanı yaranmışdır. Saytdan istifadə üçün <http://ieeexplore.ieee.org> səhifəsinə daxil olduqdan sonra səhifə oxucunun IP ünvanımıza uyğunlaşdırılır və beləliklə heç bir istifadəçi adı və şifəsi lazım olmadan hər bir şəxs ona lazım olan informasiyanı əldə edir.

2013-cü ildə MEK ilə Böyük Britaniyanın “Emerald Group” nəşriyyatı arasındakı razılaşmaya əsasən nəşriyyatın elektron bazasına çıxış imkanı əldə edilmişdir. Hazırda “Emerald Group” nəşriyyatının eyniadlı elektron məlumat bazasında 300 elmi jurnalın tam mətni PDF və HTML formasında oxuculara təqdim olunur. Bu jurnallar kitabxanaşünaslıq, idarəetmə, marketinq, təhsil, mühəndislik, maliyyə və iqtisadiyyat, tibb, ekologiya, informatika, kibernetika və s. elm sahələrini əhatə edir. İstənilən elm sahəsində geniş axtarış imkanları və informasiya verən bu elektron kitabxananın elmi tədqiqatşılər üçün dəyərli mənbədir.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, Mərkəzi Elmi Kitabxanada nəşriyyat və elmi-tədqiqat fəaliyyətinə informasiya dəstəyinin başqa bir üsulu elektron kitabxananın yaradılmasıdır. Bu işlər 2003-ci ilə yaradılmış “Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması” şöbəsi tərəfindən həyata keçirilir. Hazırda Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması şöbəsi həm elektron kitabxananın yaradılması proseslərini, həm də ayrı-ayrı elektron bazaların yaradılması üçün professional proqram və texniki təminatı həyata keçirir. Bir neçə il bundan öncə analoji texnologiyalardan hər hansı birinin kitabxanamızda istifadə olunacağı maddi problemlərlə əlaqədar real görünmürdüsə, bu gün artıq kitabxana belə imkanlara malik olmuşdur. Belə ki, “DIVBook Drive” sürətli skaneri vasitəsilə kitablar, jurnallar, xəritələr, habelə müxtəlif kağız informasiya daşıyıcıları elektron formaya (pdf) salınaraq serverdə yerləşdirilir və Kitabxananın veb-saytında yaradılmış “Elektron kitabxana” bölməsinin vasitəsilə oxuculara təqdim olunur. Eyni zamanda, elektron formaya salınmış kitablar optik disklərə (SD-ROM, DWD) köçürülərək şöbənin elektron fondunda saxlanılır.

Bununla yanaşı, oxucular saytdan istifadə etməklə Kitabxanaya daxil olmuş avtoreferatların, dissertasiyaların tam mətnli bazalarından istifadə etmək imkanına malikdirlər.

Kitabxanada elmlər üzrə məlumat bazalarının yaradılması işi də davam etdirilmişdir. Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması şöbəsinə tarix, iqtisadiyyat, fəlsəfə, ədəbiyyat kimi elm sahələri ilə yanaşı, mədəniyyətşünaslıq, folklorşünaslıq, kitabxanaşünaslıq kimi sahələri də əhatə edən məlumat bazaları hazırlanmış və elektron formada qorunub saxlanmışdır. Bundan əlavə, neft ədəbiyyatının elektron variantı yaradılmışdır ki, bu həmin ədəbiyyatdan təşkil olunan elektron kitabxananın özəyini təşkil edəcəkdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, MEK-da həyata keçirilən müasir kitabxana-informasiya prosesləri, yaradılan elektron resurslar həm Kitabxananın, həm də ümumilikdə AMEA-nın elmi-tədqiqat və nəşriyyat fəaliyyətində mühüm rol oynayır. Bu baxımdan Mərkəzi Elmi Kitabxanada müasir informasiya texnologiyalarından, texniki vasitələrdən istifadənin daha da genişləndirilməsi, təkmilləşdirilməsi və bununla da oxucuların informasiya tələbatının ödə-

məsinin sürətləndirilməsi, bu fəaliyyətin ən yüksək səviyyədə həyata keçirilməsi üzrə işlər davam etdirilir.

Ədəbiyyat:

1. *Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu. 29 dekabr 1998-ci il.*
2. *Abuzər Xələfov. Kitabxana və cəmiyyət. Monoqrafiya: Bakı: “Azərnaşr”, 2011, s.87-89.*
3. *Aybəniz Əliyeva-Kəngərli. Müasir Azərbaycan elminin informasiya təminatı və kitabxanalar. Bakı: “Elm” NPB, 2007, s.125-131.*

Использование технических средств и электронных ресурсов в исследованиях в Центральном Научной Библиотеки

В.Гаджиев

Резюме

В статье рассматриваются способы внедрения информационных и коммуникационных технологий, а также вопросы использования международных электронных ресурсов в научно-исследовательской деятельности Центральной научной библиотеки НАНА в годы независимости. Освещены деятельность отдела автоматизации библиотечных процессов, нацеленная на автоматизацию библиотечно-библиографических процессов, и роль веб-сайта библиотеки в доступе к международным электронно-информационным ресурсам.

Ключевые слова: *электронные каталоги, электронные библиотеки, информационные технологии, автоматизация, международные базы данных*

Central Scientific Library electronic resources in research and the use of technical means

V. Hajiyev

Summary

The methods on introduction of information and communication technologies, including the use of electronic resources in international research activities of the Central Scientific Library of ANAS in the years of

independence are discussed in the article. The activity of the Department of Library Automation, aimed at the automation of bibliographic processes, and the role of the library website for access to the international electronic information resources.

Key words: electronic catalogs, digital libraries, information technology, automation, international databases.

M Ü N D Ə R İ C A T

A.A.XƏLƏFOV	KİTABXANA İŞİNƏ DAİR HEYDƏR ƏLİYEV İDEYALARI UĞURLA DAVAM EDİR	7
A.İ.QURBANOV	ELEKTRONELM (E-ELM) VƏ MÜASİR KİTABXANA-İNFORMASIYA FƏALİYYƏTİ	26
K. ASLAN	AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI KLASSİK-LƏRİNİN İRSİNDƏ KİTAB VƏ MÜTALİƏ MƏSƏLƏLƏRİ (Xaqani, Nizami və Füzulinin yaradıcılığı əsasında)	34
E.Y.ƏHMƏDOV	PROFESSOR A.XƏLƏFOV ELMİ MƏKTƏBİNİN NÖVBƏTİ UĞURU (FƏLSƏFƏ DOKTORU PƏRVİZ KAZİMİNİN ALMANIYADA ÇAP OLUNMUŞ "İNFORMASIYA MÜHƏNDİSLİYİ" MONOQRAFİYASININ TƏQDİMƏTİ).	54
R. A.GİLMİYA-NOVA P.F.KAZİMİ	KİTABXANALAR SOSIAL-MƏDƏNİ MÜHİTDƏ (SOSIAL-MƏDƏNİ MÜHİTİN FORMALAŞDIRILIMASINDA KİTABXANALARIN ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ)	58
A.A.SOLYANİK	UKRAYNADA ALİ KİTABXANAÇI TƏHSİLİNİN TƏŞKİLATI VƏ MƏZMUN TRANSFORMASIYASI	67
I.K.JURAVLEVA V.O.SIDORENKO	KONFRANS DAN QEYDLƏR "MÜASİR KİTABXANALAR: FƏLSƏFƏSİ, İNNOVASİYALAR, İŞİN KEYFİYYƏTİ" MÖVZUSUNDA BEYNƏLXALQ ELMİ-TƏCRÜBİ KONFRANS	75
N.KUNANETS	MƏHDUD İMKANLI OXUCULARA KİTABXANA-İNFORMASIYA XİDMƏTİ	89
M. MƏMMƏDOV	KİTABXANA MARKETİNQİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ	102
N.N.İSMAYİLOVA, G.Z.QASIMZADƏ	MULTİMƏDİA TEXNOLOGİYALARI: TƏTBİQ SAHƏLƏRİ VƏ TƏDRİS PROSESİNDƏ ONLARDAN İSTİFADƏ	110
C.X. ƏZİZOVA	ABUZƏR XƏLƏFOVUN HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA KİTABXANA İŞİ MONOQRAFİYASI, HEYDƏR ƏLİYEV İRSİNİN BİBLİOQRAFİK MƏXƏZİ KİMİ.	119

S.NEMƏTZADƏ	AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİNİN TƏBLİĞİNDƏ YAZILI ABİDƏLƏRİN – ƏLYAZMALARIN ROLU	128
N.D.ABDULLAYEVA	AZƏRBAYCAN KİTABXANAŞÜNASLIĞINDA PRIORİTET MƏSƏLƏ - KİTABXANA İNNOVATİKASI, MÜASİR VƏZİY-YƏTİ VƏ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ	132
E.ƏJDƏROV	OXUCU ANLAYIŞI SOSIAL-PSIXOLOJİ YANAŞMADA	138
Y.A.MƏMMƏDOVA	MKS-LƏR ELMİN İNKİŞAFINA XİDMƏT EDƏN MÜƏSSİSƏLƏRDƏN BİRİ KİMİ	144
V. QULIYEVA	KİTABXANALARDA ÖLKƏŞÜNASLIQ İŞİ MİLLİ İDEOLOJİ İŞİN TƏRKİB HİSSƏSİDİR	148
V. HACIYEV	MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ MƏRKƏZİ ELMİ KİTABXANANIN ELMİ-TƏDQIQAT FƏALİYYƏTİNDƏ ELEKTRON RESURS VƏ MÜASİR TEXNİKİ VASİTƏLƏRDƏN İSTİFADƏ	154

СО Д Е Р Ж А Н И Е

A.A.XALAFOV	УСПЕШНО ПРОДОЛЖАЮТСЯ ИДЕИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА О БИБЛИОТЕЧНОМ ДЕЛЕ	7
A.И.КУРБАНОВ	ЭЛЕКТРОННАЯ НАУКА (Е-НАУКА) И СОВРЕМЕННАЯ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ.	26
К.АСЛАН	ВОПРОСЫ КНИГИ И ЧТЕНИЯ В НАСЛЕДИИ КЛАССИКОВ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ (НА ОСНОВЕ ТВОРЧЕСТВА ХАГАНИ, НИЗАМИ И ФИЗУЛИ)	34
Е.Ю.АХМЕДОВ	ОЧЕРЕДНОЕ ДОСТИЖЕНИЕ НАУЧНОЙ ШКОЛЫ ПРОФ А.А. ХАЛАФОВА. ПРЕЗЕНТАЦИЯ МОНОГРАФИИ П.Ф.КАЗИМИ ИЗДАННОГО В ГЕРМАНИИ "ИНФОРМАЦИОННАЯ ИНЖИНИРИЯ").	54
Р.А.ГИЛЬМИЯНОВА П.Ф.КЯЗЫМИ	БИБЛИОТЕКИ В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ, ИХ РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ	58
A. A.СОЛЯНИК	ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ И СОДЕРЖАТЕЛЬНЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ВЫСШЕГО БИБЛИОТЕЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УКРАИНЕ	67
И.К. ЖУРАВЛЕВА, В.О. СИДОРЕНКО	ЗАМЕТКИ С КОНФЕРЕНЦИИ: О МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ «СОВРЕМЕННАЯ БИБЛИОТЕКА: ФИЛОСОФИЯ, ИННОВАЦИИ, КАЧЕСТВО РАБОТЫ»	75
Н.КУНАНЕТС	ИНФОРМАЦИОННО- БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ С ОСОБЕННЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ	89
М.А.МАМЕДОВ	ОСОБЕННОСТИ БИБЛИОТЕЧНЫЙ МАРКЕТИНГ	102
Н.Н. ИСМАИЛОВА, Г.З.ГАСЫМЗАДЕ	МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: СФЕРЫ ИХ ПРИМЕНЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	110

Д.АЗИЗОВА	МОНОГРАФИЯ АБУЗЕРА ХАЛАФОВА «ГЕЙДАР АЛИЕВ И БИБЛИОГРАФИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ» КАК БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ ИСТОЧНИК НАСЛЕДИЯ ГЕЙДАРА АЛИЕВА.	119
С.НЕМАТЗАДЕ	РОЛ ПИСМЕННЫХ ПАМЕТНИКОВ (РУКОПИСНЫЕ КНИГИ) В ПРОПАГАНДЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ КУЛЬТУРЫ	128
Н.Д.АБДУЛЛАЕВА	БИБЛИОТЕЧНАЯ ИННОВАТИКА КАК ПРИОРИТЕТ В БИБЛИОТЕЧНОМ ДЕЛЕ АЗЕРБАЙДЖАНА - НЫНЕШНЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЕ	132
Э.Л.АЖДАРОВ	СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПОНЯТИИ ЧИТАТЕЛЬ	138
Е.А.МАМЕДОВА	ЦБС КАК ОБСЛУЖИВАЮЩИЙ ЗВЕНО В РАЗВИТИЕ НАУКИ	144
В.ГУЛИЕВА	КРАЕВЕДЕНИЕ – СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ НАЦИОНАЛЬНО-ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК	148
В.ГАДЖИЕВ	ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ И ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ В ИССЛЕДОВАНИЯХ В ЦЕНТРАЛЬНОМ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ	154

CONTENTS

A.A.KHALAFOV	HEYDAR ALIYEV'S IDEAS ON LIBRARY AFFAIR ARE SUCCESSFULLY GOING ON	7
A.I.KURBANOV	ELEKTRONSCIENCE (E-SCIENCE) BACKGROUND INFORMATION AND MODERN LIBRARY	26
K. ASLAN	QUESTIONS OF BOOKS AND READING IN THE HERITAGE OF AZERBAIJANI LITERATURE CLASSICS (AT WORK KHAGANI, NIZAMI AND FIZULI)	34
E.Y.AHMEDOV	POFESSOR A.KHALAFOV NEXT SUCCESS OF THE SCIENTIFIC SCHOOL (PHD PARVIZ KAZIMI PUBLISHED IN GERMANY THE "INFORMATION ENGINEERING" PRESENTATION OF THE MONOGRAPH).	54
R. A. GILMIYANOVA P.F.KAZIMI	LIBRARIES IN THE SOCIO-CULTURAL ENVIRONMENT, THEIR ROLE AND IMPORTANCE	58
A.A. SOLYANIK	ORGANIZATION AND CONTENT OF LIBRARY TRANSFORMATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE	67
I.K.ZHURAVLEVA V.O. SIDORENKO	NOTES FROM THE CONFERENCE "MODERN LIBRARY : PHILOSOPHY , INNOVATION AND QUALITY IN THE " INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE.	75
N.KUNANETS	LIBRARY AND INFORMATION SERVICES TO DISABLED READERS	89
M.MAMMADOV	MARKETING FUNCTION LIBRARY	102
N.N. ISMAYILOVA, G.Z.GASIMZADEH	MULTIMEDIA TECHNOLOGIES: APPLCATION SPHERES AND USAGE OF THEM IN THE TEACHING PROCESS	110
J.AZIZOVA	A.KHALAFOVS HAYDAR ALIYEV AND LIBRARY MONOGRAPHIC WORK IN AZERBAIJAN H. ALIYEV AS A RESURSE OF MONOGRAPHIC EPOCH	119

S. NEMATZADA	THE ROLE OF WRITTEN MONUMENTS – MANUSCRIPTS IN PROMOTION OF AZERBAIJANI CULTURE	128
N.D.ABDULLAEVA	LIBRARY INNOVATION AS A PRIORITY IN AZERBAIJAN LIBRARIANSHIP, ITS PRESENT STATUS AND DEVELOPMENTS	132
E.L.AZH DAROV		138
Y.A.MAMMADOVA	CONTRIBUTE TO THE DEVELOPMENT OF SCIENCE, WHICH CLS-S ONE OF SUCH	144
V.B. QULIYEVA	WORK OF COUNTRY STUDY ISCOM-POSITION PART OF THE NATIONAL IDEOLOGICAL WORK IN THE LIBRARIES.	148
V. HAJIYEV	CENTRAL SCIENTIFIC LIBRARY ELECTRONIC RESOURCES IN RESEARCH AND THE USE OF TECHNICAL MEANS	154

MÜƏLLİFLƏRİN NƏZƏRİNƏ!

“Kitabxanaşünaslıq və informasiya” elmi-nəzəri və praktik jurnalının redaksiyasına təqdim edilən elmi məqalələr göstərilən qaydalar əsasında tərtib edilməlidir:

- 1) *Format – A4; Sətirlərarası interval – 1,0; Yuxarıdan 2,5 sm; Aşağıdan 2,5 sm; Soldan 3,5 sm; Sağdan 1,5 sm. Məqalələrin həcmi 1 çap vərəqindən artıq olmamalıdır.*
- 2) *Şrift dəsti:
Azərbaycan dilində – Times New Roman
İngilis dilində – Times New Roman
Rus – Times New Roman
Şriftlərin ölçüsü 12 (Word 2003).*
- 3) *Hər bir elmi məqalənin ingilis və rus dillərində xülasələri olmalı, burada məqalənin ingilis və rus dillərində adı da öz əksini tapmalıdır.*
- 4) *Elmi məqalələr və xülasələr kompüterdə çap olunmuş şəkildə disklə birlikdə təqdim olunmalıdır. Disklər geri qaytarılmır.*
- 5) *Müəllif haqqında aydın məlumat verilməklə, ad, ata adı, soyad açıq yazılmalı, işlədiyi və ya oxuduğu müəssisənin adı tam şəkildə yazılmalıdır.*
- 6) *Hər bir elmi məqaləyə 2 mütəxəssis rəy verməlidir.*

Nəşriyyat redaktorları:
Şəhla Tahirqızı (Azərbaycan mətni)
Nərgiz Əliyeva (ingilis mətni)
Yafəs Quliyev (rus mətni)

Kompüter tərtibatı və dizayn:
Yeganə Məmmədova

Jurnal Azərbaycan Respublikası
Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır.
Şəhadətnamə № 3135. 16.03.2010.

Yığılmağa verilmişdir: 02.09.2013.
Çapa imzalanmışdır: 23.09.2013.
Formatı 70x100 1/16
Həcmi 10,5 ç.v. Sifariş 67

Bakı şəhəri, Az1148., Z.Xəlilov küçəsi, 23
Bakı Universiteti Nəşriyyatının mətbəəsi

KİTABXANALARIN DIQQƏTİNƏ:

“Kitabxanaşünaslıq və informasiya”
elmi-nəzəri və praktiki jurnalına

abunə yazılmaq məqsədi ilə

“AZƏRMƏTBUATYAYIMI”

açıq səhmdar cəmiyyəti

Az 1007, Bakı ş., C. Hacıbəyli küç. 30.

E-mail. asc@mail.az

Tel.: 440-16-26

440-46-94